Miðvikudaginn 15. júní 1988.

Nr. 160/1987. **Ákæruvaldið**
(Bragi Steinarsson vararíkissaksóknari)
gegn
Erlendi Einarssyni
(Jón Finnsson hrl.)
Hjalta Pálssyni
(Guðmundur Ingvi Sigurðsson hrl.)
Sigurði Árna Sigurðssyni
(Eiríkur Tómasson hrl.)
Gísla Theodórssyni
(Örn Clausen hrl.)
og
Arnóri Valgeirssyni
(Ragnar Aðalsteinsson hrl.)

Fjársvik. Sönnun. Sératkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Magnús Thoroddsen, Benedikt Blöndal, Guðmundur Jónsson, Hrafn Bragason og Þór Vilhjálmsson.

Héraðsdómi var áfrýjað til Hæstaréttar með stefnu 22. apríl 1987 að ósk ákærðu Hjalta Pálssonar, Sigurðar Árna Sigurðssonar, Gísla Theodórssonar og Arnórs Valgeirssonar og einnig af hálfu ákæruvalds til þyngingar refsingar þeirra og til sakfellingar og ákvörðunar refsingar hvað varðar ákærða Erlend Einarsson.

Dómkröfur ákæruvalds eru þessar:

„I. Krafist er staðfestingar hins áfrýjaða dóms á sakfellingu ákærða Hjalta Pálssonar, a) samkvæmt I. kafla A ákæru, en með þeim tölulegu leiðréttingum, sem gerð er sérstök grein fyrir, og að sakfellt verði einnig fyrir sendingar auðkenndar K-171, K-172, K-358 og K-401, og b) samkvæmt I. kafla B ákæru, fyrir brot á 158. gr. almennra hegningarlaga nr. 19, 1940, vegna ákæruliða K-625 '80 og K-365 '81, svo og á greiðslu sakarkostnaðar í héraði, en refsing ákærða verði þyngd.

II. Að því er varðar ákærða Erlend Einarsson er krafist sakfell-

ingar samkvæmt ákæru og refsiákvörðunar, samsvarandi framanlýstum dómkröfum á hendur meðákærða Hjalta.

III. Að því er varðar ákærða Sigurð Árna Sigurðsson er krafist sakfellingar samkvæmt heimfærslu til vara í II. kafla ákæru vegna sendingar K-365 '81, en að öðru leyti staðfestingar hins áfrýjaða dóms á sakfellingu ákærðu Sigurðar Árna Sigurðssonar, Gísla Theodórssonar og Arnórs Valgeirssonar samkvæmt II. kafla ákæru, eins og í héraðsdómi, sbr. framanlýstar leiðréttingar og dómkröfur í I. og II. lið, svo og á greiðslu sakarkostnaðar í héraði, en refsing ákærðu, hvers um sig, verði þyngd.

IV. Þess er krafist, að ákærðu verði dæmdir til greiðslu áfrýjunarkostnaðar máls þessa, þ. á m. hver um sig til greiðslu saksóknarlauna til ríkissjóðs."

Ákærðu Erlendur Einarsson, Hjalti Pálsson, Sigurður Árni Sigurðsson og Gísli Theodórsson krefjast allir sýknu og að sakarkostnaður verði lagður á ríkissjóð. Ákærði Arnór Valgeirsson krefst þess aðallega, að héraðsdómur verði ómerktur og ákæru vísað frá dómi, hvað hann varðar, en til vara sýknu.

Fyrir Hæstarétt hafa verið lögð ný skjöl, þar á meðal skrá um „ritvillur og samlagningarvillur í ákæru". Þar kemur þetta fram, umfram þær leiðréttingar er gerðar voru í héraðsdómi:

Um I. kafla A. Vaxtamunur lána vegna sendingar K-118 '81 er talinn 0,02 bandaríkjadölum of hár. Í sendingum K-502 '80 og K-503 '80 féll niður tilgreining 11.666,67 dala vaxtamunar þó að með væri talið í summu. Í héraði var þetta ranglega leiðrétt með lækkun summunnar. Summa sendingar K-428 '81 er oftalin um 0,26 dali. Sending K-115 '81 er ranglega talin K-115 '80 og verðafsláttur vantalinn um 50,00 dali. Um II. kafla segir, að niður hafi fallið heimfærsla „til vara við 158. gr. almennra hegningarlaga".

Enn var sú leiðrétting gerð, að summa verðafsláttar í sendingum K-696 '79 og K-739 '79 væri oftalin um 2.899,42 dali. Verðafsláttur í sendingu K-503 '80 er oftalinn um 0,08 dali. Samkvæmt þessu verður summa verðafsláttar, er ákæra tekur til, 3.881.555,02 dalir, summa verðfallsbóta 766.761,84 dalir, summa vaxtamunar 217.816,20 dalir og lokasumma því 4.866.133,06 bandaríkjadalir.

Dómkröfur ákæruvalds lúta að sakfellingu samkvæmt ákæru

með þeim leiðréttingum, er nú hafa verið raktar, og þeim er greinir í héraðsdómi.

Þá er þess að geta, að verjandi ákærða Arnórs Valgeirssonar benti á að í 12 sendingum af 17 árið 1981 hefðu vörureikningar til Kaffibrennslu Akureyrar hf. verið umreiknaðir í sterlingspund án þess að fram komi í ákæru, og sé hún röng að því leyti. Taldi hann reikninga þessa þannig hafa verið endurútgefna af skrifstofu Sambands íslenskra samvinnufélaga í Lundúnum.

Villur í ákæru, sem hér hefur verið lýst, eru aðfinnsluverðar.

Önnur ný gögn af hálfu ákæruvalds eru til frekari skýringa um einstaka þætti máls og verður ekki getið sérstaklega. Verjendur hafa einnig lagt fram ný gögn. Verjandi ákærða Hjalta Pálssonar lét taka saman og lagði fram hefti með „ferilgreiningu viðskipta" þeirra, er málið snýst um. Þar fara saman ný gögn og álitsgerðir einstakra manna eða stofnana, er ekki teljast til sönnunargagna. Ekki fór fram framhaldsrannsókn fyrir dómi vegna tilkomu nýrra gagna og verður ekki séð að þess hafi verið óskað. Gögn þessi eru því óstaðfest.

Verjendum ákærðu var fyrst við munnlegan málflutning gert ljóst hverjar yrðu endanlegar dómkröfur ákæruvalds fyrir Hæstarétti, þ.e. að sýknuliðum héraðsdóms um skjalafals og vegna fyrningar á sök væri ekki áfrýjað. Rétt var að tilkynna verjendum þessa afstöðu ákæruvalds svo tímanlega, að þeir gætu tekið tillit til hennar við undirbúning málsvarnar.

I

Frávísunarkrafa ákærða Arnórs Valgeirssonar er studd þeim rökum að ákæru sé í verulegum atriðum áfátt. Þannig sé því ekki lýst, í hverju ætluð refsiverð háttsemi hans felist, við hvern hafi verið misgert, hverjum stafaði tjón af eða hver hafi verið hagnaður. Loks sé farið rangt með staðreyndir er liggi fyrir í skjölum máls, sbr. m.a. það sem að framan greinir um þá 12 reikninga af 17, er hann telur hafa verið gefna út af nýju með áletrun í sterlingspundum. Þá telur hann, að til SÍS hafi aðeins runnið 8,89% af heildarfjárhæð hrákaffiviðskipta ársins 1981 eða 383.293,72 bandaríkjadalir, og hefði það átt að koma fram í ákæru. Loks taldi hann notkun hugtaksins „umboðsstörf" ranga. Benti verjandi á þá skyldu ákæruvalds að leggja mál fyrir á hlutlægan hátt og hefðu

villur í ákæru leitt til þess að hvorki hann né aðrir verjendur gátu komið réttum vörnum að. Af hálfu ákæruvaldsins var þessu andmælt en jafnframt talið, að öll rök er uppi væru höfð til frávísunar væru í sjálfu sér einnig sýknuástæður.

Ekki verður talið, að þessi umreikningur í sterlingspund feli í sér nýja útgáfu reiknings eða að ónákvæmni hafi hamlað því að réttri vörn yrði við komið og ber að hafna frávísunarkröfu þessari.

II

Allir þeir, sem í máli þessu eru ákærðir, voru starfsmenn Sambands íslenskra samvinnufélaga á þeim tíma, er hér skiptir máli. Samband íslenskra samvinnufélaga (SÍS) er samvinnusamband og starfar samkvæmt lögum nr. 46/1937 um samvinnufélög. Tilgangur þess, að því er segir í samþykktum þess, „er að koma til leiðar samstarfi meðal allra samvinnufélaga landsins, sérstaklega með því: a. Að annast fyrir félögin vörukaup og vörusölu, verksmiðjurekstur, tryggingar, vöruflutninga og hverja aðra starfsemi, sem samvinnufélögum landsins er hagfellt að reka sameiginlega. ...“ Stjórn SÍS ræður fyrirtækinu forstjóra, „sem hefir yfirumsjón með verslunarframkvæmdum þess, daglegum rekstri og fjármálum, samkvæmt nánari ákvæðum í starfssamningi, sem stjórnin gerir við hann. Stjórnin ræður einnig framkvæmdastjóra í sérstökum starfsgreinum, ákveður verksvið þeirra hvers um sig og felur þeim þau störf, er henni þykir henta eða fulltrúafundur ákveður.“ Úr hópi þessara manna kýs stjórnin framkvæmdastjórn til eins árs í senn. Forstjóri er formaður hennar. Ákærði Erlendur Einarsson var á þessum tíma forstjóri SÍS og hafði tekið við því starfi 1. janúar 1955. Hann lét af störfum fyrir aldurs sakir árið 1986. Ákærði Hjalti Pálsson hóf störf sem forstöðumaður innflutningsdeildar SÍS 11. maí 1967 og lét af störfum vegna aldurs árið 1987. Ákærði Sigurður Árni Sigurðsson varð deildarstjóri fóðurvörudeildar innflutningsdeildar SÍS árið 1977 og starfaði þar til ársloka 1980, er hann tók við forstöðu skrifstofu SÍS í Lundúnum. Ákærði Gísli Theodórsson veitti skrifstofunni í Lundúnum forstöðu frá 1. apríl 1977 til ársloka 1980. Lundúnaskrifstofan laut yfirstjórn forstjóra SÍS. Markmið hennar er að hafa umsjón með innkaupum fyrir SÍS, kaupfélögin og samstarfsfélög þess. Ennfremur sér skrifstofan um útvegun lána og fjármögnun á vörukaupum fyrir samvinnuhreyfing-

una. Ákærði Arnór Valgeirsson tók við starfi deildarstjóra fóðurvörudeildar innflutningsdeildar SÍS í ársbyrjun 1981 og var settur inn í starfið af ákærða Sigurði Árna Sigurðssyni og vitninu Sigurði Gils Björgvinssyni aðstoðarframkvæmdastjóra innflutningsdeildar SÍS. Sigurður Gils hafði fyrstu mánuði ársins 1981 afskipti af kaffikaupunum, sem hann hafði lítt eða ekki haft áður.

SÍS er annar aðaleigenda Kaffibrennslu Akureyrar hf. og á 49% hlutafjár félagsins. Kaupfélag Eyfirðinga (KEA) er þátttakandi í SÍS og á einnig 49% hlutafjár í kaffibrennslunni, þrír einstaklingar 0,5% hver og kaffibrennslan sjálf 0,5%. Tilgangur hennar er samkvæmt samþykktum hennar að reka kaffiverksmiðju og hvers konar vörusölu í sambandi við hana.

SÍS er þátttakandi í Norræna samvinnusambandinu (Nordisk Andelsforbund, NAF), félagi samvinnusambanda á Norðurlöndum. Markmið þess er að ná sem hagstæðustum innkaupum á hráefnum og matvælum fyrir samvinnusamböndin í heild ásamt annarri fyrirgreiðslu í því sambandi. Ákærði Erlendur Einarsson var í stjórn NAF á þeim tíma, er hér skiptir máli.

III

Kaffibrennsla Akureyrar hf. hafði um árabil keypt hrákaffi með milligöngu Sambands íslenskra samvinnufélaga áður en þau atvik gerðust, er mál þetta tekur til, samkvæmt munnlegum samningi gegn umboðslaunum, en um efni samningsins er ekki nánar upplýst. Sýnist kaffibrennsalan hafa greitt kaupverð hverrar sendingar beint, svo og flutnings- og vátryggingarkostnað.

Á þeim tíma, er ákæra tekur til, gerðust kaupin þannig, að kaffibrennslan tilkynnti fóðurvörudeild innflutningsdeildar SÍS um þarfir sínar fyrir hrákaffi. Fóðurvörudeildin leitaði síðan tilboða um hendur Norræna samvinnusambandsins og tilkynnti kaffibrennslunni, hvað í boði væri, en hún tók síðan ákvörðun um, hvað skyldi keypt og af hverjum. Þetta tilkynnti fóðurvörudeildin áfram til NAF og fékk síðar skriflega staðfestingu kaupanna frá NAF, þar sem seljandi hrákaffis var nafngreindur, SÍS talið kaupandi og Kaffibrennsla Akureyrar hf. viðtakandi sendingar (consignee). Ekki er fram komið að skrifleg staðfesting pöntunar eða kaupa hafi farið milli fóðurvörudeildar innkaupadeildar SÍS og kaffibrennslunnar.

Af gögnum máls verður ráðið, að árið 1979 og framan af 1980 hafi SÍS látið hækka vörureikninga erlendis um svokölluð umboðslaun, er virðast hafa numið 6 - 10% af innkaupsverði kaffis. Á reikningum til kaffibrennslunnar mun þessi verðhækkun ekki hafa verið sérgreind. Samkvæmt upplýsingum Verðlagsstofnunar virðist þessi háttur hafa verið algengur í innflutningsviðskiptum Íslendinga á þessum árum.

Árið 1979 varð offramboð á hrákaffi og fór þá verulega að gæta endurgreiðslna þeirra, sem mál þetta snýst um. Stjórnvöld í Brasilíu og Kólumbíu gerðu útflytjendum hrákaffis að halda útflutningsverði háu en jafnframt var brugðið á það ráð að endurgreiða hrákaffikaupendum hluta kaupverðsins síðar. Um þetta samdi Norræna samvinnusambandið við Instituto Brasileiro do Café og Federacion Nacional de Cafeteros de Colombia, opinberar stofnanir er önnuðust endurgreiðslurnar. Þessar endurgreiðslur eru í ákæru taldar „afsláttur" og voru tvenns konar, verðjöfnunargjald og verðfallsbætur. Fjárhæð verðjöfnunargjalds eftir hver kaup var unnt að reikna út samkvæmt upplýsingum, er greindar voru í staðfestingarbréfi frá NAF til SÍS. Fjárhæð verðfallsbóta var hins vegar háð verðbreytingum eftir útskipun hrákaffis og ekki kunn fyrr en síðar. Ávísun endurgreiðslu mátti eingöngu nota við síðari kaup á hrákaffi.

Seint á árinu 1979 varð sú breyting á þessum viðskiptum, að SÍS tók að sér að fjármagna hrákaffikaupin. Í því skyni og að fyrirmælum fjármáladeildar SÍS tók Lundúnaskrifstofa SÍS bankalán erlendis og notaði til greiðslu hrákaffis. Þessar greiðslur fóru fram samkvæmt reikningum útflytjenda, þar sem tilgreint var samningsverð hrákaffis samkvæmt tilboði og jafnframt hvaða endurgreiðslur vegna fyrri hrákaffikaupa nú kæmu til frádráttar samningsverði, og var mismunur greiddur með millibankafærslu. Útflytjendur sendu skrifstofu SÍS í Lundúnum tvo reikninga fyrir hverja sendingu. Öðrum þeirra hefur verið lýst. Á hinum reikningnum var einungis tilgreint samningsverð hrákaffis og niðurstöðutala hans þeim mun hærri hinum fyrrnefnda sem fjárhæð endurgreiðslu nam. Lundúnaskrifstofan framvísaði einungis þessum hærri reikningi til kaffibrennslunnar og krafðist greiðslu samkvæmt honum. Auk þess krafðist hún vaxta af allri reikningsfjárhæðinni og þókunar fyrir

fyrirgreiðslu sína. Loks greiddi kaffibrennslan allan flutnings- og vátryggingarkostnað sem fyrr án milligöngu skrifstofunnar í Lundúnum. Snemma árs 1980 var hætt að hækka innkaupsreikninga um svonefnd umboðslaun erlendis en kaffibrennslan greiddi fóðurvörudeildinni áfram umboðslaun samkvæmt sérstökum reikningi.

Hinn 12. febrúar 1981 ritaði SÍS kaffibrennslunni bréf til staðfestingar pöntun á kaffi. Þar segir m.a.: „Eins og Sigurður G. Björgvinsson, aðst. framkvæmdastjóri greindi yður frá í símtali, þá munu gilda þar til annað verður ákveðið, sérstakar endurgreiðslur á hluta af fob verði, til þess að bæta samkeppnisaðstöðu útflytjenda á kaffi frá Brasilíu. Endurgreiðslur þessar eru breytilegar frá einum tíma til annars og fást ekki greiddar fyrr en hver sending hefur verið greidd og greiðsla móttekin af viðkomandi aðilum. Hvað viðvíkur hjálögðum pöntunum, þá nemur endurgreiðsla þessi US $ 57.00 pr. 50 kg. Þegar endurgreiðslan verður laus til ráðstöfunar munum við hafa samband við yður." Undir bréfið ritar ákærði Arnór Valgeirsson f.h. fóðurvörudeildar SÍS. Fjárhæð endurgreiðslu var í bréfi þessu tilgreind um helmingur þeirrar fjárhæðar, er til féll, og í texta þess er ekkert gefið í skyn um að SÍS ætlaði sér einnig að njóta endurgreiðslna.

Svo sem áður greinir á Samband íslenskra samvinnufélaga 49% hlutafjár í Kaffibrennslu Akureyrar hf. og Kaupfélag Eyfirðinga jafnmikið. Formaður stjórnar SÍS er einnig formaður stjórnar kaffibrennslunnar. Hann er og kaupfélagsstjóri KEA. Í maí 1981 fékk hann sem formaður SÍS í hendur skýrslu hins löggilta endurskoðanda þess um reikningsárið 1980, þar sem sérstaklega er getið um tekjuafgang innflutningsdeildar, er stafi „af sérstökum afsláttum af innflutningi kaffibauna frá Brasilíu fyrir Kaffibrennslu Akureyrar hf." Í framhaldi af því fól formaðurinn trúnaðarmönnum þeirra félaga, er hér áttu hlut að máli, að athuga það og vildi að eigin sögn láta gæta fyllsta réttlætis í málinu gagnvart öllum viðkomandi aðilum. Ágreiningur varð um málið og náðist ekki sameiginleg niðurstaða. SÍS hélt endurgreiðslum fyrir árin 1979 og 1980 og ákvað einhliða að kaffibrennslan skyldi njóta þeirra að hluta fyrir árið 1981 og síðar. Taldi formaðurinn að með þessu nyti kaffibrennslan hagstæðra kjara, þegar til lengri tíma væri litið. Taldi

hann sig hafa vitneskju um, að helsti keppinautur hennar þyrfti að greiða hærri umboðslaun en hún nú var látin greiða.

Endurgreiðsluréttur vegna kaupa á hrákaffi árið 1981 nam samtals 1.947.118,40 bandaríkjadölum. Þar af greiddi SÍS kaffibrennslunni 1.526.203,88 dali og tók þannig í sinn hlut 420.914,52 dali auk vaxtamunar 152.119,20 dala. Vegna hrákaffikaupa árið 1979 runnu endurgreiðslur að fjárhæð 144.940,58 dalir til SÍS og vegna kaupanna árið 1980 2.556.257,88 dalir auk 65.697,00 dala vaxtamunar. Samkvæmt þessu höfðu 3.122.112,98 dalir endurgreiðslna og 217.816,20 dalir vaxtamunar runnið til SÍS vegna þessara viðskipta.

Lá nú kyrrt um hríð uns rannsókn hófst á skattskilum Sambands íslenskra samvinnufélaga í febrúar 1982. Afskipti skattrannsóknarstjóra leiddu til þess, að stjórn SÍS tók ákvörðun um frekari endurgreiðslur til Kaffibrennslu Akureyrar hf., en skattrannsóknarstjóri taldi tekjur þessar tilheyra kaffibrennslunni og eiga að koma til skattskila hjá henni. Ákvörðun í þessu efni var tekin á fundi stjórnar SÍS 23. maí 1984 og síðan endanlega frá henni gengið á stjórnarfundi 5. október 1984, en þá var bókað: „Með tilvísun til samþykktar á stjórnarfundi dags. 23. maí 1984 samþykkir stjórn SÍS að endurgreiða Kaffibrennslu Akureyrar h.f. oftekin umboðslaun fyrir kaffiútvegun á árunum 1979, 1980 og 1981 ásamt vöxtum, allt skv. útreikningi Geirs Geirssonar lögg. endurskoðanda. Umboðslaunin nema kr. 18.129.000,00 og vextir af þeim til 1.1. 1984 kr. 24.483.611,- eða samtals kr. 42.612.111,00." Stjórn Kaffibrennslu Akureyrar hf. féllst á þetta fyrir sitt leyti á stjórnarfundi 11. október 1984. Greiðsla þessarar fjárhæðar með vöxtum frá 1. janúar 1985 fór síðan fram samkvæmt sérstöku samkomulagi SÍS og kaffibrennslunnar. Í uppgjöri var við það miðað, að SÍS fengi í umboðslaun 10% af nettóverði hrákaffis og kæmi því til greiðslu 2.830. 400,00 bandaríkjadalir auk vaxta.

Hinn 14. febrúar 1985 kærði skattrannsóknarstjóri mál þetta til ríkissaksóknara, er ákvað opinbera rannsókn þess með bréfi til rannsóknarlögreglustjóra ríkisins 28. sama mánaðar. Sú rannsókn leiddi til þess, að ákæra í máli þessu var gefin út 24. janúar 1986. Þá höfðu full skil verið gerð milli Sambands íslenskra samvinnufélaga og Kaffibrennslu Akureyrar hf. um þau viðskipti, sem nú

hafa verið rakin, og Kaupfélag Eyfirðinga fallist á það uppgjör fyrir sitt leyti.

IV

Gegn ákærðu Erlendi Einarssyni og Hjalta Pálssyni er mál þetta höfðað fyrir að hafa gerst sekir um tiltekin lögbrot „með stjórn þeirra og framkvæmd á umboðsstörfum Sambands íslenskra samvinnufélaga fyrir Kaffibrennslu Akureyrar hf. vegna innflutnings á kaffibaunum frá Brasilíu með milligöngu Norræna samvinnusambandsins" frá nóvember 1979 til ársloka 1981. Aðrir ákærðu eru taldir hlutdeildarmenn þeirra. Af hálfu ákæruvalds er því haldið fram, að hugtakið „umboðsstörf" nái yfir „umsýslustörf", og sé það nákvæmari lýsing á hlutverki SÍS í þessum viðskiptum.

Ákærðu halda því fram að árið 1979 hafi eðli viðskiptasambands SÍS og kaffibrennslunnar breyst þannig, að eftir það hafi verið um verslunarkaup að tefla, en SÍS látið af innkaupaumsýslu fyrir kaffibrennsluna og farið að selja henni kaffið sjálft. Ákærðu skýra þetta svo, að SÍS hafi nú keypt hrákaffið og eignast það og borið alla fjárhagsábyrgð á kaupunum gagnvart útflytjendum þess, svo sem skjöl beri með sér. Síðan hafi SÍS selt kaffibrennslunni hrákaffið og lánað henni andvirði þess, og loks hafi endurgreiðslur því aðeins komið til og verið háðar því, að SÍS var þátttakandi í Norræna samvinnusambandinu og þær því ekki staðið kaffibrennslunni sjálfri til boða.

Af hálfu ákæruvalds er því hins vegar haldið fram, að engin breyting hafi orðið á eðli viðskiptanna, og er í því efni vitnað til vættis stjórnarformanns SÍS og kaffibrennslunnar, sem bar fyrir sakadómi Reykjavíkur, „að þegar breytt var um fjármögnun vegna kaffiviðskiptanna með því að færa hana til London hafi ekki verið samið um aðrar breytingar vegna þessara viðskipta". Auk þess hafi ákærðu og aðrir starfsmenn SÍS við lögreglurannsókn málsins talið að um umboðsviðskipti hefði verið að ræða, kaffibrennslan áfram verið krafin umboðslauna og allt það fé, sem þarna rann til SÍS, verið fært í bókhaldi þess á umboðslaunareikning. Þessi skoðun ákærðu hafi fyrst breyst eftir að mál var höfðað.

Þessu andmæla verjendur ákærðu og leggja áherslu á að við frumrannsókn málsins hafi því verið beint í ákveðinn farveg, þar sem rannsóknarmenn réðu hugtökum og notkun þeirra án þess að

ákærðu eða vitni gerðu sér grein fyrir lögfræðilegu inntaki þeirra. Verjendur telja, að meta beri eðli viðskiptanna og skýra þau samkvæmt því, og ákærðu eigi ekki að gjalda þess að hafa farið rangt með lögfræðileg hugtök.

V

Í ákæru segir svo sem fyrr greinir, að mál þetta sé höfðað út af „stjórn ... og framkvæmd á umboðsstörfum Sambands íslenskra samvinnufélaga fyrir Kaffibrennslu Akureyrar hf. ... " Störfunum er síðan lýst í ákærunni. Í héraðsdómi er viðskiptum þeim lýst, sem málið snýst um, og eðli þeirra metið. Er niðurstaða sakadóms sú, að SÍS hafi borið að gegna umboðsskyldum gagnvart kaffibrennslunni. Við flutning málsins hér fyrir dómi lögðu verjendur ákærðu megináherslu á að þessi niðurstaða fengi ekki staðist.

Hugtakið umboðsstörf hefur að lögum víðtæka merkingu og rúmast innan þess bæði umsýslustörf og margvísleg önnur trúnaðarstörf fyrir aðra. Þó að það sé því svo, að orðið megi nota á þann hátt, sem gert er í héraðsdómi, getur það ekki ráðið úrslitum máls þessa, hver merking orðsins umboðsstörf er. Þarf að meta, hvort sönnuð eru atvik, sem ákært er út af og fela í sér brot á 248. gr. almennra hegningarlaga, sem er svohljóðandi:

„Ef maður kemur öðrum manni til að hafast eitthvað að eða láta eitthvað ógert með því á ólögmætan hátt að vekja, styrkja eða hagnýta sér ranga eða óljósa hugmynd hans um einhver atvik, og hefur þannig fé af honum eða öðrum, þá varðar það fangelsi allt að 6 árum."

Í máli þessu er óumdeilt, að Samband íslenskra samvinnufélaga hafði annast innkaup á hrákaffi í umsýslu fyrir Kaffibrennslu Akureyrar hf. gegn umboðslaunum, auk þess að reikna sér umboðslaun ofan á vöruverðið erlendis. Þjónusta SÍS við kaffibrennsluna breyttist síðan er umsvif jukust og SÍS tók lán til greiðslu hrákaffisins. Kaupin voru gerð í nafni SÍS og á ábyrgð þess samkvæmt pöntun kaffibrennslunnar, er gerð var áður en kaup SÍS fóru fram. Þannig skuldbatt SÍS sig ekki erlendis fyrr en ákvörðun kaffibrennslunnar um það, hvaða tilboði skyldi tekið, lá fyrir. Breyting á viðskiptaháttum var því fyrst og fremst fólgin í lánsfyrirgreiðslu, auk þess að ábyrgjast í reynd kaupin fyrir félag, sem SÍS átti nær hálft og stærsta sambandskaupfélagið nær hálft.

Ljóst er, að engin tilkynning fór frá SÍS til kaffibrennslunnar um breytt réttarsamband í þessu efni og kaffibrennslunni var ekki fyrr en 1981 tilkynnt um þær endurgreiðslur, er til höfðu fallið síðan 1979.

Samband íslenskra samvinnufélaga og Kaffibrennsla Akureyrar hf. eru tvö félög með sjálfstæðan fjárhag og tvær persónur að lögum. Eignarhluta SÍS í kaffibrennslunni hefur áður verið lýst og því einnig, að þessi félög höfðu lengi átt viðskipti, og hvernig þeim hefði verið hagað. Allt þetta leiðir til þess, að á SÍS hvíldu trúnaðarskyldur gagnvart kaffibrennslunni og því bar SÍS jafnharðan að gera henni grein fyrir þeim endurgreiðslum, er til féllu vegna kaupa á hrákaffi. Hins vegar mátti SÍS reikna sér sanngjarna þóknun fyrir þjónustu sína, þar sem bæði væri tekið tillit til viðskiptasambands SÍS við Norræna samvinnusambandið, og svo fjármögnunar og fjárhagsáhættu SÍS af kaupunum. Í stað þessa var kaffibrennslan leynd endurgreiðslunum og krafin greiðslu samkvæmt þeirri útgáfu vörureiknings, þar sem þær komu ekki fram. Ekki er sannað að þetta tvöfalda reikningakerfi hafi verið tekið upp að frumkvæði neins hinna ákærðu, en það var notað til að leyna kaffibrennsluna endanlegu verði hrákaffis til kaupanda. Þá eru þess dæmi, að SÍS hafi beðið um reikning þar sem endurgreiðslur voru ekki sýndar, ef SÍS barst fyrst eingöngu reikningur með endurgreiðslum tilgreindum. Þess eru einnig dæmi, að samkvæmt óskum SÍS hafi reikningsfjárhæð verið hækkuð erlendis, þar sem endurgreiðslur komu ekki við sögu.

Í ákæru eru þessir viðskiptahættir réttilega taldir varða við 248. gr. almennra hegningarlaga.

VI

Ákærðu Erlendur Einarsson og Hjalti Pálsson eru taldir hafa sammælst um það atferli, sem þeim er gefið að sök í 1. kafla A í ákæru. Um samráð þeirra liggur ekkert fyrir í gögnum málsins og er sú sakargift ósönnuð.

Ekki liggur fyrir, að ákærði Erlendur Einarsson hafi haft vitneskju í þessu efni fyrr en í maí 1981, er reikningsskil fyrir 1980 lágu fyrir og endurskoðandi skilaði skýrslu sinni.

Eftir þetta tóku trúnaðarmenn SÍS, kaffibrennslunnar og KEA

til starfa og er ósannað að þeir hafi verið beittir launung um fjárhæð þeirra greiðslna, er til SÍS höfðu fallið.

Verður að telja, að í maí 1981 hafi allri launung verið aflétt og Kaffibrennsla Akureyrar hf. vitað eða mátt vita það sem máli skiptir í þessum viðskiptum jafnsnemma og ákærði Erlendur Einarsson.

Ákærði Erlendur Einarsson verður þannig ekki sakfelldur fyrir það, sem gerðist frá 1979 og fram til maí 1981, meðan Kaffibrennsla Akureyrar hf. var leynd framangreindum endurgreiðslum og þær tileinkaðar SÍS. Eftir það er ekki um saknæmt atferli að ræða, er varðað geti refsingu skv. 248. gr. almennra hegningarlaga. Samkvæmt þessu ber að staðfesta niðurstöðu héraðsdóms um sýknu ákærða Erlends Einarssonar.

VII

Fallast ber á það, sem í héraðsdómi segir, að sannað sé að ákærði Hjalti Pálsson hafi gerst brotlegur við 248. gr. almennra hegningarlaga.

Fyrir Hæstarétt hafa verið lögð gögn sem eru fullnægjandi til sakfellingar samkvæmt sömu grein vegna sendinga sem auðkenndar voru K-171 '80 og K-172 '80. Hins vegar eru framkomin gögn ekki fullnægjandi um þær sendingar, sem auðkenndar voru K-358 '80 og K-401 '80. Verður því eigi sakfellt þeirra vegna frekar en í héraðsdómi greinir.

Í héraði var ákærði Hjalti Pálsson einnig talinn hafa gerst brotlegur við 158. gr. almennra hegningarlaga vegna tveggja hrákaffisendinga, sem auðkenndar voru K-625 '80 og K-365 '81. Hér er þess að gæta, að ákæra tekur samkvæmt hljóðan sinni í inngangskafla hennar aðeins til innflutnings á kaffibaunum frá Brasilíu, en þessar sendingar voru keyptar frá Þýskalandi og Kolumbíu. Ekki er þess getið í ákæru, að í þessum kaupum var hvorki um að ræða endurgreiðslur né var unnt að nýta tilfallinn endurgreiðslurétt vegna annarra viðskipta. Er því ekki að finna í ákæruskjali glögga atvikalýsingu, sem varðar áðurnefndar tvær sendingar og svarar ótvírætt til 158. gr. almennra hegningarlaga. Af þeim sökum verður ákærða Hjalta Pálssyni ekki refsað fyrir brot á því ákvæði.

VIII

Staðfesta ber héraðsdóm að því er varðar brot ákærða Sigurðar Árna Sigurðssonar gegn 248. gr. sbr. 22. gr. 1. mgr. almennra hegningarlaga.

IX

Ákærði Gísli Theodórsson stjórnaði skrifstofu SÍS í London til ársloka 1980 og ber með vísun til forsendna héraðsóms að staðfesta niðurstöðu hans um brot hans gegn 248. gr. sbr. 22. gr. 1. mgr. almennra hegningarlaga.

X

Ákærði Arnór Valgeirsson tók við starfi deildarstjóra fóðurvörudeildar innflutningsdeildar SÍS í ársbyrjun 1981, en kaffikaupunum var á næstu mánuðum stjórnað að mestu af yfirmönnum hans. Launung vegna hrákaffikaupa árið 1981 var aflétt skömmu eftir að hann tók við deildarstjórastarfinu. Ber því eins og hér stendur á að sýkna hann af sakargiftum.

XI

Af hálfu ákæruvalds var því lýst yfir, að sýknu héraðsdóms vegna brota gegn 17. gr. laga nr. 63/1979 um skipan gjaldeyris- og viðskiptamála, sbr. 39. gr. reglugerðar nr. 519/1979 um sama efni, væri ekki áfrýjað. Verður því ekki um þennan þátt fjallað.

XII

Ákærðu voru allir starfsmenn Sambands íslenskra samvinnufélaga. Ekkert bendir til að neinn þeirra hafi sjálfur haft persónulegan ávinning í þessu sambandi. Enginn hinna ákærðu hefur áður gerst brotlegur við hegningarlög svo að hér skipti máli. Ákærði Hjalti Pálsson hefur látið af störfum vegna aldurs.

Þegar allt þetta er virt ber að staðfesta niðurstöðu héraðsdóms um refsingar ákærðu Hjalta Pálssonar, Sigurðar Árna Sigurðssonar og Gísla Theodórssonar, en fullnustu refsinga þeirra skal frestað og þær falla niður að tveimur árum liðnum frá uppsögu dóms þessa að telja, haldi þeir hver um sig almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga, sbr. 4. gr. laga nr. 22/1955.

XIII

Eftir þessum úrslitum ber að dæma ákærðu Hjalta Pálsson, Sigurð Árna Sigurðsson og Gísla Theodórsson til greiðslu málsvarnarlauna skipaðra verjenda sinna svo sem greinir í dómsorði, og annan sakarkostnað óskipt að 3/5 hlutum. Að öðru leyti fellur kostnaður sakarinnar á ríkissjóð.

Dómsorð:

Ákærðu Erlendur Einarsson og Arnór Valgeirsson eru sýknaðir af kröfum ákæruvaldsins í máli þessu.

Staðfest eru ákvæði héraðsdóms um að ákærði Hjalti Pálsson sæti fangelsi í 12 mánuði, ákærði Sigurður Árni Sigurðsson sæti fangelsi í 7 mánuði og ákærði Gísli Theodórsson sæti fangelsi í 3 mánuði, en fresta skal fullnustu refsinga þeirra og þær falla niður að tveimur árum liðnum frá uppsögu dóms þessa, haldi þeir hver um sig almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940, sbr. 4. gr. laga nr. 22/1955.

Ákærðu Hjalti Pálsson, Sigurður Árni Sigurðsson og Gísli Theodórsson skulu, hver um sig, greiða skipuðum verjendum sínum, hæstaréttarlögmönnunum Guðmundi Ingva Sigurðssyni, Eiríki Tómassyni og Erni Clausen, málsvarnarlaun, í héraði eins og þau eru ákveðin í héraðsdómi, og fyrir Hæstarétti 175.000,00 krónur til hvers. Annan sakarkostnað í héraði og fyrir Hæstarétti greiði þeir óskipt að 3/5 hlutum auk saksóknarlauna til ríkissjóðs í héraði og fyrir Hæstarétti, samtals 250.000,00 krónur.

Annar sakarkostnaður fellur á ríkissjóð, þar með talin málsvarnarlaun skipaðra verjenda ákærðu Erlends Einarssonar og Arnórs Valgeirssonar, hæstaréttarlögmannanna Jóns Finnssonar og Ragnars Aðalsteinssonar, eins og þau voru ákveðin í héraðsdómi, og fyrir Hæstarétti 175.000,0 krónur til hvors.

Sératkvæði
hæstaréttardómaranna Magnúsar Thoroddsen og Guðmundar Jónssonar.

Varðandi málavexti vísum við til atkvæðis meirihluta dómenda. Við föllumst á það með meirihlutanum að ekki séu efni til frávísunar máls þessa. Við erum og sammála meirihlutanum um það að sýkna ákærða Erlend Einarsson með þeim röksemdum er greinir í VI. kafla atkvæðis meirihlutans.

Þá erum við sammála röksemdum meirhlutans, er fram koma í VII. kafla atkvæðis hans um það að ákærða Hjalta Pálssyni verði ekki refsað fyrir brot gegn 158. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940, svo og afgreiðslu meirihlutans í XI. kafla atkvæðis hans.

Hins vegar erum við ósammála meirihlutanum í því að sakfella ákærðu, Hjalta, Sigurð Árna og Gísla Theódórsson, af ástæðum þeim er hér greinir: Eins og rakið er í atkvæði meirihlutans varð breyting á viðskiptum kaffibrennslunnar og SÍS seint á árinu 1979 í þá veru, að SÍS tók að fjármagna hrákaffikaupin fyrir milligöngu Lundúnaskrifstofu sinnar. Eigi var gerður skriflegur samningur milli kaffibrennslunnar og SÍS varðandi breytingu þessa á viðskiptaháttum. Áður fyrr virðist svo, að viðskipti þessi hafi verið umboðsviðskipti, enda þótt skriflegan samning skorti um það. Aftur á móti er það ekki sjálfgefið að viðskiptin hafi haldið áfram að vera umboðsviðskipti eftir breytinguna. Leggja verður lögfræðilegt mat á eðli viðskiptanna eftir þetta, og þá getur það eitt ekki ráðið úrslitum í refsimáli, hvaða hugmyndir ákærðu kunna að hafa gert sér um eðli viðskiptanna, né heldur hvernig þau voru bókfærð hjá SÍS.

Eins og fyrr getur tók SÍS að fjármagna hrákaffikaupin seint á árinu 1979 fyrir milligöngu Lundúnaskrifstofu sinnar. Í farmskírteinum var SÍS sagt kaupandi vörunnar og bar því fjárhagslega ábyrgð á kaupunum gagnvart seljanda. Kaffibrennslan er hins vegar nefnd „consignee" í framskírteinum, er merkir: viðtakandi vöru samkvæmt farmskírteini.

Endurgreiðslurnar („avisos") stóðu kaffibrennslunni sjálfri ekki til boða, heldur voru þær háðar því, að SÍS var þátttakandi í Norræna samvinnusambandinu. Endurgreiðslur þessar og hið tvöfalda reikningskerfi var uppfundið af stjórnvöldum í Brasilíu og Kolumbíu til þess að örva og viðhalda sölu á hrákaffi eftir að verð-

hrun hafði orðið á því á heimsmarkaði. Þetta voru flóknir og óvenjulegir viðskiptahættir, sem ósannað er að hinir ákærðu forráðamenn SÍS hafi átt þátt í að koma á.

Þegar virt er það, sem nú hefir verið rakið er ýmislegt sem bendir til þess, að hér hafi fremur verið um verslunarkaup milli SÍS og kaffibrennslunnar að ræða heldur en umboðsviðskipti það tímabil sem ákæran nær yfir. Að minnsta kosti ríkir verulegur vafi á, að kaup þessi hafi verið umboðsviðskipti. Samkvæmt 108. gr. laga nr. 74/1974 ber að túlka allan vafa um sönnunaratriði sakborningi í hag, enda hefir ákæruvald sönnunarbyrðina um sekt sökunauts. Eigi verður talið, að ákæruvaldi hafi tekist að sanna, að hér hafi verið um umboðsviðskipti að ræða. Ber því að sýkna ákærða Hjalta Pálsson af ákæru fyrir brot á 248. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940.

Samkvæmt þessari niðurstöðu um sýknu ákærðu, Erlends Einarssonar og Hjalta Pálssonar, ber að sýkna aðra ákærðu, sem einungis eru ákærðir fyrir hlutdeild í brotum hinna fyrrnefndu.

Eftir þessum úrslitum ber að leggja allan kostnað sakarinnar á ríkissjóð, þar með talin málsvarnaralun til verjenda ákærðu í héraði, eins og þau voru ákveðin í héraðsdómi, svo og málsvarnarlaun til verjenda ákærðu fyrir Hæstarétti, 175.000,00 krónur til hvers þeirra.

Dómur sakadóms Reykjavíkur 17. febrúar 1987.

Ár 1987, þriðjudaginn 17. febrúar, er á dómþingi sakadóms Reykjavíkur, sem háð er í Borgartúni 7 af Sverri Einarssyni sakadómara sem dómsformanni og meðdómsmönnunum Jóni Þ. Hilmarssyni og Sigurði Stefánssyni löggiltum endurskoðendum, kveðinn upp dómur í sakadómsmálinu nr. 118-122/1987: Ákæruvaldið gegn Erlendi Einarssyni, Hjalta Pálssyni, Sigurði Árna Sigurðssyni, Gísla Theodórssyni og Arnóri Valgeirssyni, sem tekið var til dóms 23. f.m.

Málið er höfðað fyrir dóminum með ákæruskjali ríkissaksóknara, dagsettu 24. janúar f.á., á hendur eftirgreindum starfsmönnum Sambands íslenskra samvinnufélaga (SÍS) á tímabilinu frá seinni hluta ársins 1979 fram til loka ársins 1981:

1. Erlendi Einarssyni forstjóra, Selvogsgrunni 27, Reykjavík, fæddum 30. mars 1921 í Vík í Mýrdal,

2. Hjalta Pálssyni, framkvæmdastjóra Innflutningsdeildar, Ægissíðu 74, Reykjavík, fæddum 1. nóvember 1922 að Hólum í Hjaltadal,

3. Sigurði Árna Sigurðssyni, deildarstjóra Fóðurvörudeildar og seinna forstöðumanni skrifstofu SÍS í London, 7 Luppitt Close Hutton, Mount Brentwood, Essex CM 13 2ju, Englandi, fæddum 23. september 1949 í Reykjavík,

4. Gísla Theodórssyni, forstöðumanni skrifstofu SÍS í London, Reynihvammi 8, Kópavogi, fæddum 12. desember 1930 í Reykjavík, og

5. Arnóri Valgeirssyni, deildarstjóra Fóðurvörudeildar, Seljugerði 10, Reykjavík, fæddum 9. ágúst 1932 í Gemlufalli, Dýrafirði.

Sakargiftirnar eru þessar eins og segir í ákærunni:

„I.

Gegn Erlendi Einarssyni og Hjalta Pálssyni er málið höfðað fyrir að hafa gerst sekir um fjársvik, skjalafals og brot á lögum um skipan gjaldeyris- og viðskiptamála með stjórn þeirra og framkvæmd á umboðsstörfum Sambands íslenskra samvinnufélaga fyrir Kaffibrennslu Akureyrar hf. vegna innflutnings á kaffibaunum frá Brasilíu með milligöngu Norræna samvinnusambandsins (NAF) á tímabilinu frá nóvember 1979 fram til ársloka 1981, svo sem hér á eftir verður nánar rakið:

A. Fjársvik.

Með því að hafa, ákærði Erlendur sem forstjóri og ákærði Hjalti sem framkvæmdastjóri Innflutningsdeildar, sem sá um innflutninginn á kaffinu, sammælst um að koma því til leiðar með ákvörðun um að leyna umbjóðanda sinn miklum afslætti sem stóð til boða frá umsömdu kaffiverði að Kaffibrennsla Akureyrar hf. var látin greiða miklum mun hærra verð fyrir kaffið en hinir erlendu seljendur áskildu sér að nýttum þessum afslætti, sem nam samtals á fyrrgreindu tímabili US$ 4.605.129,88, auk þess sem kaffibrennslan var látin greiða af sömu ástæðum samtals US$ 217.816,20 hærri vexti vegna samningsbundins greiðslufrests á hverjum reikningi en í raun þurfti að greiða, allt í því skyni að skapa Sambandi íslenskra samvinnufélaga færi á að fénýta bæði afsláttinn og vaxtamuninn, sem þeir svo gerðu, aðallega með því að nota afsláttinn til lækkunar á kaffireikningum sem greiddir voru seljendum í erlendum bönkum af skrifstofu SÍS í London, samtímis því sem þeir létu seljendur útbúa og senda skrifstofu SÍS í London aðra vörureikninga fyrir sömu kaffisendingar með öðru og hærra verði sem að beiðni skrifstofunnar voru innheimtir hjá Kaffibrennslu Akureyrar hf. með milligöngu Landsbanka Íslands, Akureyri. Nokkur hlúti þessara fjármuna, eða samtals US$ 1.526.203,88, var svo seinna endurgreiddur Kaffibrennslu Akureyrar hf., eða frá miðjum maí 1981 fram á fyrri hluta ársins 1982, og þá jafnframt, með launung um raunverulega fjárhæð afsláttarins, látið að því liggja að þar með væri hann að fullu

endurgreiddur. Afsláttinn svo og vaxtamun hverrar sendingar má rekja til hvers samnings fyrir sig um kaffikaupin eftir dagsetningu staðfestingar NAF á pöntuninni (dálkur 1), auðkennis hvers samnings (kontrakt) með K-númeri (dálkur 2), fjárhæð afsláttar í formi „Avisos de Garantia" (dálkur 3), sérstaks afsláttar í formi „Pricefall Garanty" (dálkur 4), vaxtamismunar, þ.e. munar vaxta sem kaffibrennslan var látin greiða af brúttóverði vörureiknings og vaxta sem skrifstofa SÍS í London greiddi af nettóverði þess sama vörureiknings (dálkur 5), og samtölu afslátta og vaxtamunar hverrar sendingar (dálkur 6), svo sem hér verður rakið:

1. Dagsetn. staðfest. NAF	2. Auðkenni samnings K-númer	3. Verð-afsláttur „Avisos" í $	4. Verð-falls-bætur í $	5. Vaxta-munur lána í $	6. Samtals U.S. $
22/11 '79	K-696 '79	39.600,00	34.320,00		73.920,00
19/12 '79	K-739 '79	39.600,00	34.320,00		73.920,00
3/2 '80	K-171 '80	83.661,60			83.661,60
13/2 '80	K-172 '80	12.549,24			12.549,24
27/2 '80	K-204 '80	113.704,80		6.416,70	120.121,50
4/3 '80	K-214 '80	59.149,20		4.404,40	63.553,60
4/3 '80	K-215 '80	59.149,20			59.149,20
5/3 '80	K-231 '80	17.515,08			17.515,08
1/4 '80	K-276 '80	92.901,60	64.917,60		157.819,20
11/4 '80	K-305 '80	123.578,40	94.564,80		218.143,20
30/5 '80	K-357 '80	92.400,00	159.007,20	12.350,00	263.757,20
30/5 '80	K-358 '80	96.888,00	152.565,60	8.958,25	258.411,85
25/6 '80	K-401 '80	58.832,40	60.390,00		119.222,40
21/8 '80	K-455 '80	222.122,60	64.970,40		287.093,00
9/9 '80	K-502 '80	126.508,80	16.222,80		142.731,60
9/9 '80	K-503 '80	126.508,88	16.222,80		142.731,60
11/9 '80	K-506 '80	36.970,56	5.321,16		42.291,72
21/9 '80	K-540 '80	247.522,50	16.368,00		263.890,50
10/10 '80	K-584 '80	295.584,96	8.895,48	21.900,98	326.381,42
31/10 '80	K-625 '80	31.227,00			31.227,00
13/1 '80	K-115 '80	68.227,00	3.333,00	4.974,80	76.534,80
13/1 '81	K-116 '81	68.277,00	3.029,40	3.798,70	75.105,10
14/1 '81	K-117 '81	270.468,00	14.704,80	23.258,37	308.431,17
14/1 '81	K-118 '81	270.468,00	14.704,80	15.346,08	300.518,88
11/3 '81	K-239 '81	71.355,60		4.001,58	75.357,18
11/3 '81	K-240 '81	71.355,60		4.265,82	75.621,42

1. Dagsetn. staðfest. NAF	2. Auðkenni samnings K-númer	3. Verð-afsláttur „Avisos" í $	4. Verð-falls-bætur í $	5. Vaxta-munur lána í $	6. Samtals U.S. $
7/5 '81	K-303 '81	134.956,80	1.452,00	10.056,00	146.464,80
7/5 '81	K-304 '81	134.956,80	1.452,00	10.056,00	146.464,80
4/6 '81	K-354 '81	306.794,40		22.900,45	329.694,85
5/6 '81	K-355 '81	154.466,40		11.450,22	165.916,62
6/7 '81	K-365 '81	56.000,00		2.204,53	58.204,53
14/7 '81	K-428 '81	40.642,80		4.043,27	44.686,33
14/7 '81	K-429 '81	40.642,80		4.043,28	44.686,08
27/7 '81	K-442 '81	39.303,00		7.055,09	46.358,09
4/9 '81	K-541 '81	71.122,20		7.808,15	78.930,35
25/9 '81	K-596 '81	75.002,40		9.269,13	84.271,53
4/11 '81	K-648 '81	34.293,60		7.587,75	41.881,35
	Samtals	3.828.484,44	776.645,44	217.816,20	4.822.946,08

B. Skjalafals og gjaldeyrislagabrot:

Með því að hafa í þeim tilvikum þegar afsláttur var nýttur til lækkunar á vörureikningum látið hina erlendu seljendur kaffisins gefa út í blekkingarskyni gagnvart forráðamönnum Kaffibrennslu Akureyrar hf. tvöfalda vörureikninga mismunandi efnis fyrir sömu kaffikaupunum, þar sem önnur reikningasettin höfðu að geyma nettóverð kaffikaupanna og þeir vörureikningar látnir ganga til banka í London, þar sem þeir voru greiddir af skrifstofu SÍS, en hin reikningasettin, sem höfðu að geyma brúttóverð kaffikaupanna, þ.e. samningsverðið án alls afsláttar, látin ganga með milligöngu skrifstofu SÍS í London til innheimtu í Landsbanka Íslands, Akureyri, þar sem kaupandi kaffisins, Kaffibrennsla Akureyrar hf., greiddi þá í þeirri trú, að þeir hefðu að geyma rétt kaffiverð, og lagði þá jafnframt til grundvallar umsóknum um gjaldeyrisyfirfærslu svo og til grundvallar umsóknum um að nýta þá gjaldfresti sem til boða stóðu. Eftirgreindir vörureikningar voru falsaðir með framanlýstum hætti og notaðir fyrir tilstilli ákærðu til blekkingar í viðskiptum við forsvarsmenn Kaffibrennslu Akureyrar hf. og gjaldeyrisyfirvöld hér á landi:

Dagsetn. vöru-reikn.	Auðkenni vörureikn. K-númer	Fjárhæð vörureikn. til Ísl. í $	Fjárhæð vörureikn. í London í $	Afsláttur nýttur til lækkunar í $	Dagsetn. tollafgr. Akureyri
29/4 '80	K-204 '80	480.000,00	380.000,00	100.000,00	20/6 '80
4/3 '80	K-214 '80	253.200,00	184.560,00	68.640,00	23/6 '80
27/8 '80	K-357 '80	259.800,00	159.800,00	100.000,00	23/10 '80

Dagsetn. vöru-reikn.	Auðkenni vörureikn. K-númer	Fjárhæð vörureikn. til Ísl. í $	Fjárhæð vörureikn. í London í $	Afsláttur nýttur til lækkunar í $	Dagsetn. tollafgr. Akureyri
27/8 '80	K-357 '80	259.800,00	159.800,00	100.000,00	23/10 '80
ódags.	K-358 '80	519.600,00	483.867,68	35.732,32	29/9 '80
25/9 '80	K-455 '80	502.800,00	347.079,60	155.720,40	1/12 '80
9/9 '80	K-502 '80	249.000,00	149.000,00	100.000,00	18/12 '80
9/9 '80	K-503 '80	249.000,00	149.000,00	100.000,00	18/12 '80
24/11 '80	K-540 '80	498.000,00	254.000,00	244.000,00	27/12 '80
23/12 '80	K-584 '80	574.080,00	288.880,00	285.200,00	27/7 '81
7/11 '80	K-625 '80	80.298,00	49.071,00	31.227,00	4/12 '80
5/2 '81	K-115 '81	138.300,00	68.800,00	69.500,00	10/4 '81
5/2 '81	K-116 '81	138.300,00	68.800,00	69.500,00	12/6 '81
2/2 '81	K-117 '81	537.000,00	259.000,00	278.000,00	10/4 '81
25/3 '81	K-118 '81	537.000,00	259.000,00	278.000,00	9/6 '81
10/4 '81	K-239 '81	137.700,00	63.200,00	74.500,00	9/6 '81
8/5 '81	K-240 '81	137.700,00	63.200,00	74.500,00	15/9 '81
9/6 '81	K-303 '81	260.100,00	87.100,00	173.000,00	21/8 '81
1/6 '81	K-304 '81	260.100,00	87.100,00	173.000,00	21/8 '81
30/6 '81	K-354 '91	517.200,00	165.200,00	352.000,00	24/8 '81
25/6 '81	K-355 '81	258.600,00	82.600,00	176.000,00	28/8 '81
4/8 '81	K-365 '81	215.964,00	159.964,00	56.000,00	30/9 '81
10/8 '81	K-428 '81	133.200,00	69.200,00	64.000,00	30/9 '81
3/9 '81	K-429 '81	133.200,00	69.200,00	64.000,00	11/11 '81
1/9 '81	K-442 '81	209.700,00	103.500,00	106.200,00	27/10 '81
1/10 '81	K-541 '81	202.500,00	85.500,00	117.000,00	9/12 '81
4/12 '81	K-596 '81	276.000,00	120.007,96	155.992,04	11/2 '82
4/12 '81	K-648 '81	205.200,00	88.200,00	117.000,00	11/2 '81
	Samtals	8.223.342,00	4.504.630,24	3.718.711,76	

Háttsemi ákærðu Erlends Einarssonar og Hjalta Pálssonar, sem rakin er í I. kafla hér að framan, teist varða við 248. gr. og 1. mgr. 155. gr. en til vara við 158. gr. almennra hegningarlaga nr. 19, 1940, og 17. gr. laga nr. 63, 1979 um skipan gjaldeyris- og viðskiptamála, sbr. 39. gr. reglugerðar nr. 519, 1979, um sama efni.

II.

Gegn þeim Sigurði Árna Sigurðssyni, Gísla Theodórssyni og Arnóri Valgeirssyni er málið höfðað fyrir hlutdeild í framanlýstum fjársvika-, skjalafals- og gjaldeyrisbrotum meðákærðu Erlends Einarssonar og Hjalta Pálssonar með því að hafa, ákærði Sigurður Árni sem deildarstjóri Fóður-

vörudeildar, einnar undirdeildar Innflutningsdeildar, sem annaðist framkvæmd kaffiviðskiptanna, m.a. þá þætti þeirra sem lýst er í I. kafla ákærunnar, fram til ársloka 1980, að hann tók við starfi forstöðumanns skrifstofu SÍS í London, sem heyrði stjórnunarlega beint undir forstjóra, ákærða Erlend, og sá einkum um hina fjármálalegu hlið kaffiviðskiptanna, þ. á m. að viðhalda hinu tvöfalda vörureikningakerfi, ákærði Gísli sem forstöðumaður skrifstofu SÍS í London fram til ársloka 1980, þegar ákærði Sigurður Árni tók þar við og ákærði Arnór sem deildarstjóri Búvörudeildar (sic) frá 1. janúar 1981, er ákærði Sigurður Árni lét þar af störfum, tekið við fyrirmælum frá yfirmönnum sínum, þeim meðákærðu Erlendi og Hjalta, um framkvæmd kaffiviðskiptanna, svo sem þeim er lýst í I. kafla ákærunnar, og síðan séð um framkvæmd þeirra í einstökum atriðum, þrátt fyrir að þeim hlaut að vera ljóst, að sú framkvæmd var bæði refsiverð og andstæð eðlilegum viðskiptaháttum.

Háttsemi þeirra Sigurðar Árna, Gísla og Arnórs telst varða við 248. gr. og 1. mgr. 155. gr. almennra hegningarlaga og 17. gr. laga nr. 63, 1979 um skipan gjaldeyris- og innflutningsmála, sbr. 39. gr. reglugerðar nr. 519, 1979 um sama efni, allt sbr. 1. mgr. 22. gr. almennra hegningarlaga.

III.

Þess er krafist, að allir ákærðu verði dæmdir til refsingar og til greiðslu alls sakarkostnaðar."

Upphaf málsins.

Með bréfi rannsóknardeildar ríkisskattstjóra dagsettu 9. febrúar 1982 til Sambands íslenskra samvinnufélaga (SÍS) skýrði deildin frá því, að hún hefði í hyggju að endurskoða framtöl fyrirtækisins fyrir gjaldárin 1980 og 1981 og ársreikninga þess og bókhald vegna rekstraráranna 1979 og 1980. Í bréfinu var þess óskað að svarað yrði tilteknum spurningum, en þær voru við það miðaðar að hægt væri að gera sér grein fyrir rekstri og skipulagi fyrirtækisins, bókhaldi og viðskiptum, áður en sjálf skoðunin færi fram og stytta þann tíma sem ella þyrfti að vinna á starfstöð fyrirtækisins. Þá var þess getið í bréfinu að spurningarnar takmörkuðust við aðalskrifstofu, innflutningsdeild og véladeild.

Í framhaldi af þessu bréfi hófst rannsókn rannsóknardeildar ríkisskattstjóra, og með bréfi skattrannsóknarstjóra dagsettu 14. febrúar 1985 barst ríkissaksóknara skýrsla rannsóknardeildarinnar dagsett 7. febrúar s.á. ásamt fylgigögnum, svo og bréf og skýrsla Gjaldeyriseftirlits Seðlabankans dagsett 13. febrúar s.á. ásamt fylgiskjölum, allt varðandi innflutning Kaffibrennslu Akureyrar hf. (KA) á kaffibaunum á árunum 1979, 1980 og 1981 með milligöngu SÍS - innflutningsdeildar, og umboðsskrifstofu SÍS í London.

Ríkissaksóknari sendi áðurgreind gögn til rannsóknarlögreglustjóra ríkisins með bréfi dagsettu 28. febrúar 1985 og lagði fyrir hann að hefjast handa um opinbera rannsókn, en af rannsóknargögnunum mætti ráða að rökstuddur grunur væri fyrir því að KA hefði verið látin greiða fyrir kaffið mun hærri fjárhæðir í erlendum gjaldeyri en efni stóðu til og umboðsaðilinn, SÍS, hefði með þeim hætti náð undir sig og fénýtt mismun sem kynni að nema allt að $ 4.275.050,00 þegar tekið hefði verið tillit til óvenju hárra umboðslauna sem Sambandið áskildi sér, eða samtals $ 1.237.271,00, sem samsvaraði 10% af nettóverði kaffisins, og með sama hætti orðið þess valdandi að gjaldeyrisumsóknir KA vegna kaffiinnflutningsins hefðu haft að geyma rangar upplýsingar um upphæð þeirra fjárskuldbindinga í erlendri mynt sem greiða þurfti á hverjum tíma.

Rannsóknarlögreglan rannsakaði málið, og var niðurstaða rannsóknarinnar send ríkissaksóknara með bréfi dagsettu 5. nóvember 1985. Höfðu þá verið yfirheyrðir stjórnarmenn hjá SÍS og KA og ýmsir starfsmenn SÍS og framkvæmdastjóri KA.

Viðskipti SÍS og KA, sem málið fjallar um.

SÍS annaðist á árunum 1979 - 1981 innflutning á hrákaffi fyrir KA og hafði gert það árum saman áður og eins síðan. Fóru viðskiptin fram á þann veg að þegar KA vantaði kaffi var haft samband við innflutningsdeild SÍS — fóðurvörudeild —, sem hafði samband við skrifstofu Nordisk Andelsforbund (NAF) í Kaupmannahöfn, sem gert hafði samning um kaffikaup við Kaffimálastofnun Brasilíu, Instituto Brasileiro do Café (IBC), vegna samvinnufélaganna á Norðurlöndum. Skrifstofa NAF leitaði þá eftir tilboðum í kaffikaup frá útflytjendum í Brasilíu. Tilboð um sölu á kaffi komu síðan til KA fyrir milligöngu fóðurvörudeildar, og var það KA sem tók endanlega afstöðu til þeirra verðtilboða sem bárust hverju sinni.

Kaffiframleiðendur og kaffikaupendur í heiminum hafa með sér samtök er nefnast International Coffee Organisation (ICO). Öll þau lönd sem selja kaffi og stærstur hluti þeirra landa sem kaupa kaffi eiga aðild að þessum samtökum, en Ísland er á meðal þeirra landa sem ekki eiga aðild að þeim.

Hlutverk ICO er að ákveða kvóta sem gildi fyrir einstök aðildarlönd, bæði seljendur og kaupendur, og tekur aðalfundur ICO, sem haldinn er að haustlagi ár hvert, ákvörðun um kvótaskiptingu.

Umsjón með kaffiútflutningi Brasilíu hefur IBC. Stofnun þessi ákveður m.a., hvernig staðið skuli að því að greiða fyrir sölu á brasilísku kaffi.

Til þess að örva útflutning greiddi IBC kaffikaupendum bætur (Indemnification — IBC — Bonus) í formi „Avisos de Garantia", sem kaffikaupendur gátu síðan notað til greiðslu á kaffikaupum sínum í samræmi við reglur sem IBC setti. Bætur þessar voru ekki hinar sömu fyrir þau lönd

sem áttu aðild að ICO og hin, svo sem Ísland, sem ekki áttu aðild að stofnuninni. Þar sem kvótatakmarkanir snertu aðeins þá sem áttu aðild að stofnuninni höfðu kaffiútflytjendur og þ. á m. Brasilía leitað eftir viðskiptum þeirra landa sem ekki áttu aðild að ICO og boðið þeim betri kjör en aðildarlönd áttu kost á. Bætur þessar voru breytilegar og tóku mið af markaðsverði á hverjum tíma á mismunandi kaffitegundum. Í viðskiptum við Brasilíu var ennfremur í gildi trygging fyrir kaffikaupendur gegn áhrifum af verðfalli sem yrði eftir að þeir hefðu staðfest pöntun sína (Pricefall Guaranty). Útreikningur á bótum samkvæmt framansögðu var grundvallaður á meðaltalsverði 30 - 40 daga tímabils eftir afskipunardag samkvæmt nánari reglum sem IBC setti. Reglurnar um bætur giltu ekki að fullu nema viðkomandi kaffikaupandi hefði undirskrifað samning við IBC.

Norræna samvinnusambandið, NAF, hafði milligöngu um kaffikaup Innflutningsdeildar og gerði samning við IBC, yfirleitt í lok hvers árs, og fólst í honum bindandi áætlun um kaffikaup deildarinnar á komandi ári. Í samningnum voru ákvæði um það hvernig reikna skyldi bætur og verðfallsbætur og að þær skyldi greiða á þann hátt sem IBC ákvæði, sem nær alltaf var í formi „Avisos de Garantia" sem innleysanlegur var til frekari kaffikaupa frá Brasilíu. Þá voru ákvæði um það hversu fljótt Avisos var innleysanlegur eftir afskipun þeirrar sendingar sem bæturnar voru reiknaðar af, svo og ef afsláttur félli niður vegna brota á samningi, t.d. ef tilskilið magn var ekki keypt á hverjum ársfjórðungi eða keypt kaffi var endurselt til annarra aðila.

Endurgreiðslur samkvæmt Avisos var aldrei hægt að draga frá verði þeirrar sendingar sem endurgreiðslan reiknaðist af, heldur eingöngu af framtíðarkaffikaupum, þ.e.a.s. kaupum sem gerð voru tilteknum dagafjölda eftir afskipun þeirrar sendingar sem endurgreiðsluna skapaði og þannig koll af kolli. Nokkra aðgæslu þurfti til þess að tryggja að afslættirnir nýttust að fullu, en þeir þjónuðu því markmiði að festa viðskiptin í Brasilíu.

Kaup eða afgreiðslur innan árssamningsins fóru fram í samráði NAF, Innflutningsdeildar og KA. Innflutningsdeildin fékk fyrir milligöngu NAF í Kaupmannahöfn upplýsingar um verð og markaðshorfur í Brasilíu, sem fengnar voru frá innkaupaskrifstofu NAF í Santos. Kaffibrennslan ákvað út frá þörfum sínum og með hliðsjón af verðtilboðum og sýnishornum, hvenær og af hvaða útflytjanda í Brasilíu einstakar kaffisendingar voru keyptar. Innflutningsdeildin sendi síðan pöntun til NAF, sem aftur sendi Innflutningsdeildinni staðfestingu („ordrebekræftelse"), sem almennt gekk undir nafninu „kontrakt" og hafði tilvísunina K- og þriggja tölustafa númer.

Í „kontraktinum" voru m.a. upplýsingar um seljanda, magn í 50 kg

pokum, gæðakröfur, verð í US-dollurum pr. 50 kg, afskipun, greiðslukjör o.fl. Einnig var tekið fram hvort heimilt var að nota Avisos til hlutagreiðslu á sendingunni í samræmi við reglur IBC.

NAF tók við og hafði eftirlit með uppgjörum og útreikningum IBC á bónusum og verðfallsbótum og sendi SÍS yfirlit. Á yfirlitunum kemur fram hvaða liðnar afskipanir hefðu gefið af sér Avisos og hve háa upphæð og á móti hvaða afskipunum, sem þá voru ákveðnar, mætti nota þessa upphæð eða hluta af henni. Yfirlitin eru í formi bréfa og eru rekjanleg frá einu bréfi til annars.

Á árunum 1979 og 1980 gátu önnur samvinnusambönd á Norðurlöndum notfært sér Avisos vegna kaffikaupa SÍS og endurgreiddu síðan SÍS eftir að afslættirnir höfðu öðlast peningagildi fyrir þau. Þá voru og dæmi þess að Avisos hefði verið „seldur" öðrum aðilum.

Kaffiseljendur í Brasilíu sendu vöruskjölin til skrifstofu SÍS í London til innheimtu. Skrifstofan tók lán fyrir andvirði kaffisins hjá einhverjum af viðskiptabönkum sínum í London sem sendi greiðslu til seljandans. Opnaður var sérstakur lánsreikningur fyrir hverja sendingu. Skrifstofan sendi síðan vöruskjölin áfram ásamt víxli til Landsbankans á Akureyri til innheimtu hjá KA. Lánstími hins erlenda láns og gjaldfrestur samkvæmt víxlinum var hafður hinn sami, og rann yfirfært andvirði víxilsins til greiðslu á láninu. Víxilvextir voru ákveðnir í samræmi við lánsvextina. Þó var innifalinn nokkur vaxtamunur fyrir skrifstofuna.

Þegar skrifstofa SÍS í London greiddi hinum brasilíska seljanda dró hún frá umsömdu verði þann hluta sem greiða mátti af uppsöfnuðum Avisos, sem NAF hafði eins og áður segir fengið tilkynningu um frá IBC að nota mætti upp í viðkomandi sendingu. Bankalánið var einnig tekið fyrir nettóupphæðinni en innheimtukrafan til KA var höfð í samræmi við umsamið kaupverð, þ.e.a.s. án frádráttar Avisos. Þessi mismunur á greiðslum kaffisendinganna var síðan yfirfærður til Íslands og rann frá 1981 til KA að frátöldum 10% fyrir 1981 og síðan 4% af brúttóandvirði kaffisins, sem rann til Innflutningsdeildar sem erlend umboðslaun.

Árið 1979 voru Avisosupphæðir lágar miðað við það sem síðar varð. Þær komu til Innflutningsdeildar sem peningar frá samvinnusamböndum Norðurlanda sem notað höfðu Avisos SÍS, eða þá frá hinum erlendu seljendum. Greiðslurnar voru tekjufærðar hjá SÍS sem umboðslaun Innflutningsdeildar. Aðaltekjur Innflutningsdeildar voru þó erlend umboðslaun, sem deildin hafði beðið hina erlendu seljendur að innifela í verðunum, fyrst 6% en síðan 10%. Seljendurnir sendu síðan Innflutningsdeildinni upphæðirnar en hún tekjufærði þær við móttöku.

Árið 1980 stórhækkuðu Avisosgreiðslurnar, en erlend umboðslaun voru felld niður. Nokkrar stórar fjárhæðir komu til tekna hjá Innflutningsdeild

vegna Avisos, sem seldur var eða notaður af öðrum á sama hátt og áður, en langmestur hluti þess Avisos sem tilkominn var vegna kaffisamningsins fyrir 1980 var dreginn frá kaffikaupum Innflutningsdeildar sjálfrar í Brasilíu eftir þeim reglum sem áður var lýst. Mismunur brúttóverðsins og peningagreiðslna til seljenda safnaðist því fyrir í bókhaldi skrifstofunnar í London. Þessi mismunur var færður til skuldar á biðreikning fyrir umboðslaun í eigu Innflutningsdeildar. Þegar KA að liðnum gjaldfresti greiddi brúttóverðið til London varð mismunurinn að peningum fyrir skrifstofuna og var yfirfærður til baka heim til Íslands og skilað í banka. Í október til desember 1980 notaði skrifstofan í London upp í kaffigreiðslur Avisos að fjárhæð um $ 799.000. Þetta fé hafði ekki verið yfirfært til Íslands á árinu, enda bundið í ógreiddum kaffivíxlum KA og var fært sem umboðslaunainneign Innflutningsdeildar, en vegna bókhaldsgengis skrifstofunnar fært sem £ 399.000, sem jafngilti þá í reynd nokkru hærri dollaraupphæð en fyrrgreindum $ 799.000.

Í aðalbókhaldi SÍS var gerð færsla undir dagsetningunni 31.12. '80 til mótvægis við stöðuna í London. Færðar eru um 595 milljónir gamalla króna til tekna sem umboðslaun og á móti sem inneign hjá skrifstofunni. Færslan var frágengin hinn 25.3. 1981.

Þar sem hér var um háa fjárhæð að ræða, tilkomna á sérstakan hátt, var hennar getið í endurskoðunarskýrslu til stjórnar SÍS fyrir árið 1980, dagsettri 19. maí 1981. Nokkru síðar var sú breyting gerð á fyrirkomulagi tekjufærslunnar að frá og með kaffikaupum ársins 1981 skyldi andvirði Avisosgreiðslna renna til KA að frádregnum 10% af faktúruverði 1981 og 4% síðar, sem kæmi í hlut Innflutningsdeildar. Fjármáladeild SÍS hafði frá 1981 séð um að skipta greiðslunum eftir þessari reglu, en sama fyrirkomulagi varðandi innheimtu bruttóandvirðis og yfirfærslu Avisosandvirðis hafði verið haldið áfram.

Eftir að skrifstofa SÍS í London fór að nota Avisos og bónusa til frádráttar á greiðslum vegna sendinga sem á eftir komu, voru í flestum tilvikum útbúnir tveir vörureikningar af seljendum í Brasilíu og þeir sendir til skrifstofu SÍS í London. Annar var með þeirri fjárhæð sem Lundúnaskrifstofan tók lán fyrir í bönkum í London til að greiða andvirði kaffisins, en hinn var með upphæðinni án frádráttar þeirra afslátta sem fyrir hendi voru. Þann reikning sendi Lundúnaskrifstofa í gegnum Landsbankann á Akureyri til KA ásamt víxlum fyrir upphæðinni. Á gjalddaga greiddi KA víxlana og andvirði þeirra var yfirfært til erlendra banka í nafni umboðsskrifstofunnar í London. Mismunurinn var síðan sendur til SÍS í Reykjavík frá skrifstofunni í London eins og áður greinir.

Fyrir kom í viðskiptunum, þegar keypt var frá öðrum en framleiðendum í Brasilíu, að beiðnir voru sendar frá SÍS um að hækka verðið frá því sem

samningar höfðu náðst um. Þetta virtist gert í þeim tilgangi að dylja KA hvert hið raunverulega verð var á þeim sendingum sem komu beint frá Brasilíu. Er hér um að ræða sendingar merktar K-625/80 og K-365/81.

Auk verðmismunar var sá munur umtalsverður sem var á vöxtum þeim sem Lundúnaskrifstofan greiddi erlenda bankanum vegna láns fyrir hverja vörusendingu og á þeim vöxtum sem KA greiddi til Lundúnaskrifstofunnar vegna sömu vörusendingar.

Fyrir íslenska banka og gjaldeyrisyfirvöld voru því lögð lánsskjöl sem hljóðuðu á hærri upphæðir en raunverulegri greiðslu nam.

Með bréfi SÍS til KA, dagsettu 12. febrúar 1981, var sent afrit af pöntunum SÍS á 1000 sekkjum af Santoskaffi fyrir KA. Jafnframt var í bréfinu tilkynnt að eins og Sigurður Gils Björgvinsson aðstoðarframkvæmdastjóri hefði greint frá í símtali myndu gilda þar til annað yrði ákveðið sérstakar endurgreiðslur að hluta af fobverði til þess að bæta samkeppnisaðstöðu útflytjenda á kaffi frá Brasilíu. Væru endurgreiðslurnar breytilegar frá einum tíma til annars og fengjust ekki greiddar, fyrr en hver sending hefði verið greidd og greiðsla móttekin af viðkomandi aðilum. Loks var þess getið að hvað viðvéki hjálögðum pöntunum næmi þessi greiðsla US$ 57 pr. 50 kg. Var nokkru síðar eða í maí byrjað að endurgreiða KA.

Á fundi stjórnar SÍS hinn 23. maí 1984 var samþykkt samhljóða ályktun um að SÍS hefði reiknað hærri umboðslaun en efni stóðu til og samþykkt að endurgreiða KA vegna áranna 1979, 1980 og 1981 um það bil 15 milljónir að vöxtum viðbættum, enda semdist um málið við KA.

Á fundi stjórnar SÍS hinn 5. október 1984 var með tilvísun til áðurgreindrar samþykktar samþykkt að endurgreiða KA oftekin umboðslaun fyrir kaffiútvegun áðurgreindra ára ásamt vöxtum, allt samkvæmt útreikningi Geirs Geirssonar löggilts endurskoðanda. Voru umboðslaunin talin nema kr. 18.129.000,00 og vextir af þeim til 1. janúar 1984 kr. 24.483.611,00 eða samtals kr. 42.612.111,00.

Í málinu er ekki ágreiningur um það að viðskiptin hafi farið fram á þann veg tölulega sem þeim er lýst í ákærunni.

Dómurinn hefur farið sérstaklega yfir öll gögn málsins, m.a. til að sannreyna þær tölur sem fram koma í ákærunni. Af því tilefni hafa komið fram nokkrar tölulegar villur og verða af þeim sökum gerðar okkrar leiðréttingar og athugasemdir við ákæruna að þessu leyti síðar.

Við yfirheyrslur hjá rannsóknarlögreglunni í Kaupmannahöfn yfir tveim starfsmönnum, öðrum núverandi og hinum fyrrverandi, Poul Marius Pedersen, hefur komið fram að á árunum 1979 - 1981 hafi samvinnufélögin í Danmörku og Finnlandi fengið gefnar út tvær faktúrur, með og án afsláttar, og var það gert vegna tollafgreiðslu. Ekki vissu umræddir starfsmenn hvort forráðamenn SÍS í Reykjavík hefðu beðið um tvöfaldar

faktúrur eða hvort útgefendur þeirra hefðu af sjálfsdáðum gefið þær út til Íslands, þar sem þær voru gefnar út til annarra landa á Norðurlöndum.

Um KA, SÍS og NAF.

KA á Akureyri var stofnað árið 1929. Starfssvið fyrirtækisins er framleiðsla og sala á Braga- og Santoskaffi. Hlutafjáreign skiptist svo sem hér segir:

SÍS	49%
Kaupfélag Eyfirðinga Akureyri (KEA)	49%
Guðmundur Guðlaugsson	0,5%
Valur Arnþórsson	0,5%
Jakob Frímannsson	0,5%
Eigið hlutafé	0,5%

Stjórnarformaður er Þórarinn *Valur* Arnþórsson, Byggðavegi 118 á Akureyri.

Framkvæmdastjóri var Þröstur Arnar Sigurðsson, Hömrum 1 á Akureyri.

SÍS í Reykjavík var stofnað 1902. Verkefni þess skiptast í fjóra meginþætti:

1. Annast sameiginleg innkaup fyrir aðildarfélögin og sölu á afurðum þeirra.
2. Skiparekstur til vöruflutninga til og frá landinu og til hafna umhverfis það.
3. Iðnrekstur, einkum þann er lýtur að framleiðsluvörum félaganna.
4. Að vera þjónustustofnun um hagræðingu, stjórnun og bókhald fyrir kaupfélögin.

Forstjóri var ákærði Erlendur Einarsson, Reykjavík.

Stjórnarformaður er Þórarinn Valur Arnþórsson.

Framkvæmdastjóri Innflutningsdeildar var ákærði Hjalti Pálsson og deildarstjóri Fóðurvörudeildar var ákærði Sigurður Árni Sigurðsson til 1. janúar 1981 og síðan ákærði Arnór Valgeirsson.

Lundúnaskrifstofa SÍS tók til starfa 20. febrúar 1962. Markmið hennar er að hafa umsjón með viðamiklum innkaupum fyrir Sambandið, kaupfélögin og samstarfsfélög þess. Ennfremur sér skrifstofan um útvegun hagstæðra lána og fjármögnun á vörukaupum fyrir Samvinnuhreyfinguna.

Ákærði Gísli Theodórsson veitti skrifstofunni forstöðu til 1. janúar 1981, og tók þá við starfi hans ákærði Sigurður Árni. Skrifstofan er undir yfirstjórn forstjóra SÍS sem réð framkvæmdastjóra skrifstofunnar.

NAF (Norræna Samvinnusambandið) var stofnað 26. júlí 1918. SÍS gerðist meðlimur þess árið 1949. Markmið NAF er að ná sem hagstæðust-

um innkaupum á hráefnum og matvælum fyrir samvinnusamböndin í heild ásamt annarri fyrirgreiðslu í því sambandi. Aðalskrifstofan er til heimilis í Kaupmannahöfn í Danmörku, en með skrifstofur (eða útibú) víða um heim, svo sem Kaliforníu, USA, Santos, Brasilíu, Buenos Aires, Argentínu, Valencia, Spáni, og Bologna, Ítalíu. Meðal stjórnarmeðlima var ákærði Erlendur.

Störf ákærðu hjá SÍS.

Ákærði Erlendur Einarsson kveðst hafa hafið störf hjá SÍS hinn 1. janúar 1955 og þá sem forstjóri. Ákærði hafði áður verið forstjóri Samvinnutrygginga frá 1946 og þar áður m.a. starfað hjá Kaupfélagi Skaftfellinga.

Ákærði segir að skrifstofa SÍS í London hafi haft sérstakan framkvæmdastjóra sem ráðinn var af stjórn SÍS. Lundúnaskrifstofan var þjónustuskrifstofa fyrir hinar ýmsu deildir SÍS og fyrir kaupfélögin. Tók hún beint við fyrirmælum um ýmis viðskipti frá Innflutningsdeild og öðrum deildum SÍS og stundum beint frá kaupfélögunum. Framkvæmdastjóri Lundúnaskrifstofunnar heyrði sjálfur stjórnunarlega undir forstjóra og bar ábyrgð gagnvart honum og þar með stjórn. Hafði skrifstofan heyrt undir forstjóra frá upphafi og fram til ársins 1983 eða 1984.

Ákærði segir að stjórn SÍS réði forstjóra og geri við hann ráðningarsamning, en stjórnin sé kosin á aðalfundi ár hvert og fari með yfirstjórn SÍS á milli aðalfunda. Ganga jafnan 2 eða 3 úr stjórn hverju sinni, en hver stjórnarmaður er kosinn til 3 ára.

Stjórnarfundi SÍS sitja, auk stjórnarmanna sem einir hafa atkvæðisrétt utan tveggja fulltrúa starfsmanna, forstjóri og framkvæmdastjórar hinna ýmsu deilda. Hinir atkvæðislausu hafa þó tillögurétt og málfrelsi.

Ákærði Hjalti Pálsson kveðst hafa starfað hjá SÍS og dótturfyrirtækjum þess frá árinu 1958 og hóf störf sem forstöðumaður Innflutningsdeildar 11. maí 1967. Hefur hann verið í því starfi síðan, og í aðalatriðum hefur starf hans verið það sama öll árin og ákærði Erlendur næsti yfirmaður hans.

Ákærði segir að Innflutningsdeild SÍS sé byggð upp af mismunandi deildum. Á tímabilinu nóvember 1979 til og með desember 1981 heyrðu undir Innflutningsdeild fimm deildir með mismunandi marga starfsmenn, eða frá fáum upp í nokkra tugi, en hver þeirra hafði forstöðumann sem annaðist innflutning, sölu og dreifingu á þeirri vöru sem viðkomandi deild flutti inn. Á umræddu tímabili annaðist ein deildin innflutning á byggingavörum, önnur á vefnaðarvöru, hin þriðja á búsáhöldum, sportvörum og heimilisáhöldum, hin fjórða innflutning á matvörum og nauðsynjum öðrum en kjöti og fiski, og hin fimmta annaðist fóðurinnflutning. Á umræddu tímabili féll kaffiinnflutningur undir síðastnefndu deildina.

Ákærði Sigurður Árni Sigurðsson kveðst hafa hafið störf hjá SÍS haustið 1972 og þá fyrst á skrifstofunni í Hamborg. Starfaði ákærði þar til vorsins 1974, og var starfssvið hans almenn skrifstofustörf.

Vorið 1974 fluttist ákærði til landsins og hóf störf í Innflutningsdeildinni. Starfaði hann fyrst í Búsáhaldadeildinni. Árið 1977, að ákærða minnir í ársbyrjun, hóf hann störf í Fóðurvörudeild og þá sem deildarstjóri þeirrar deildar. Var ákærði þar til ársloka 1980 að hann tók við forstöðu Lundúnaskrifstofunnar.

Ákærði segir að starf sitt og deildarinnar hafi verið að sjá um innflutning á fóðurvörum, sáðvörum og skyldum vörum til landbúnaðar. Þá var það í verkahring deildarinnar að sjá um Fóðurblöndunarstöð SÍS og dreifingu á fóðri. Loks sá deildin um innflutning á hrákaffi fyrir KA.

Ákærði segir að ákærði Hjalti hafi verið næsti yfirmaður sinn allan tímann á meðan ákærði starfaði í Fóðurvörudeildinni.

Ákærði Gísli Theodórsson kveðst hafa hafið störf hjá SÍS 1. september 1951 og starfað hjá fyrirtækinu fram á sama dag 1981, þó með þeirri undantekningu að um tíma á þessu tímabili starfaði hann við Kaupfélag Arnfirðinga á Bíldudal.

Ákærði hóf störf sem forstöðumaður skrifstofu SÍS í London 1. apríl 1977 og veitti skrifstofunni forstöðu til ársloka 1980.

Ákærði Arnór Valgeirsson kveðst hafa byrjað að vinna hjá SÍS á miðju ári 1951. Á árunum 1961 til ársloka 1980 starfaði ákærði hjá Dráttarvélum hf., sem er dótturfyrirtæki SÍS, og frá 1969 sem framkvæmdastjóri þess fyrirtækis.

Í ársbyrjun 1981 hóf ákærði störf sem deildarstjóri Fóðurvörudeildar og hefur gegnt því starfi síðan.

Afskipti ákærðu af viðskiptunum við KA.

Ákærði Erlendur telur að ákæruskjalið greini ekki rétt frá staðreyndum. Bendir ákærði á að það sé rangt og villandi að tilgreina fjárhæðir í dollurum í ákæruskjalinu í stað íslenskra króna, þar sem þetta gefi alranga mynd af umfangi málsins.

Ákærði segir að afslættir og umboðslaun kaffikaupanna hafi breyst í íslenskar krónur við gjaldeyrisskil og numið samtals krónum 40.469.405,00 fyrir þær sendingar sem ákæran nái yfir. Af þessari upphæð hafi KA verið greiddar krónur 31.989.581,00 en innkaupaþóknun SÍS numið krónum 8.479.824,00.

Ákærði Erlendur segir að sig minni að það hafi verið í maí 1981 að hann sá athugasemd í skýrslu endurskoðanda SÍS um miklar tekjur í kaffiviðskiptum. Hann kveðst hins vegar ekki hafa vitað um Avisos fyrr en eftir að rannsókn var hafin á skattframtölum SÍS fyrir gjaldárin 1980 og 1981.

Hann kveðst ekkert hafa vitað um tilvist verðfallsbóta í kaffibaunaviðskiptum.

Ákærði neitar afdráttarlaust að hafa ákveðið eða átt hlut að því að ákveða að haft væri tvöfalt kerfi vörureikninga við innflutning kaffibauna til KA og veit ekki hver tók ákvörðun um það. Ákærði kveðst fyrst hafa vitað um þetta kerfi eftir að skattrannsóknarstjóri var farinn að yfirfara bókhaldsgögn SÍS.

Ákærði treystir sér ekki til að svara því hvort SÍS hafi verið umboðsaðili fyrir KA við kaffibaunainnflutninginn.

Ákærði segir að sér hafi ekki verið kunnugt um efni samninga NAF við Brasilíumenn í sambandi við kaffiviðskipti 1980 og 1981. Hann kveðst ekki heldur hafa fengið í hendur umræddra samninga, hvorki fyrir sjálfan sig né til að miðla þeim öðrum í hendur. Hann kveðst engan hlut hafa átt að ákvörðun um að leyna KA afslætti Brasilíumanna af kaffiviðskiptunum. Ákærði kveðst heldur ekki hafa tekið ákvörðun um skiptingu svonefndra umboðslauna, en fékk að vita um niðurstöðu hennar þegar hún hafði verið ákveðin.

Ákærði telur að það hafi verið Geir Magnússon og Snorri Egilsson með aðstoð Geirs Geirssonar endurskoðanda af hálfu SÍS og Guðmundur Skaftason f.h. KA sem hafi fjallað um áðurnefnda skiptingu. Ákærði veit ekki hvenær áðurgreindir menn ræddu málið né hvort eða hvenær þeir fengu niðurstöðu.

Ákærði segir að það hafi verið Geir Magnússon, þáverandi framkvæmdastjóri Fjármáladeildar, sem hafi átt að taka ákvarðanir um að yfirfæra gjaldeyri frá SÍS í London til SÍS í Reykjavík vegna afsláttarins og annarra tekna SÍS, en ákærði kveðst engin bein afskipti hafa haft af þessum málum.

Ákærði getur ekki svarað því hver hafi tekið ákvörðun um hvernig haga skyldi færslum á hagnaði vegna afsláttarins og hvort það var gert eftir greiðslum til SÍS í Reykjavík eða bókfærðum hagnaði SÍS í London, en hann hafi ekki haft með þetta að gera. Var skrifstofan í London gerð upp sér rekstrarlega.

Ákærði kveðst ekki geta upplýst hver hafi tekið ákvörðun um að senda hærri verðreikninga í Landsbankann á Akureyri til innheimtu hjá KA, en kveðst hafa staðið í þeirri trú að sölukerfið hjá Brasilíumönnum byði upp á að notaðir væru tvennskonar vörureikningar og að skylt væri að gera það. Vissi ákærði ekki um þetta kerfi fyrr en um svipað leyti og hann heyrði um Avisos.

Ákærði segir að viðhorf hans til kaffibaunaviðskiptanna með tilliti til tvöfaldra vörureikninga sé að hann sem ákærður maður mundi hafa staðið öðruvísi að þessu eftir á að hyggja.

Ákærði veit ekki um neinar fastar reglur sem gildi um það hvernig staðið sé að pöntunum og ósk um fyrirkomulag viðskipta almennt hjá SÍS, en telur að þetta fari eftir hefðbundnum viðskiptaaðferðum.

Ákærði telur að samband SÍS við NAF eigi sér aðallega stað á milli SÍS í Reykjavík og NAF í Kaupmannahöfn.

Ákærði veit ekki til þess að neinn sérstakur skriflegur samningur hafi verið gerður á milli NAF og SÍS í Reykjavík vegna kaffibaunainnkaupanna fyrir KA.

Ákærði kveðst sem forstjóri ekki hafa blandað sér í ákvarðanir um það hverja þóknun eða umboðslaun skrifstofan í London hafi tekið fyrir störf sín. Um það hafi framkvæmdastjóri skrifstofunnar tekið ákvarðanir í samráði við fulltrúa hinna ýmsu deilda og viðskiptaaðila eða eftir eigin ákvörðun.

Ákærði kveðst hafa átt hlut að því að ákveða á árinu 1981 að skrifstofan í London veitti Dráttarvélum hf. vaxtaafslátt að fjárhæð 120 milljónir gkr., en hagur Dráttarvéla stóð illa á þessum tíma. Hafði fyrirtækið átt mikil viðskipti við Lundúnaskrifstofuna.

Ákærði minnist þess ekki að hafa hugað að því sérstaklega hvers vegna Lundúnaskrifstofan væri fær um að gefa þennan aukna afslátt.

Ákærði segir að grundvallarskyldur að hans mati hjá umboðsmanni gagnvart umbjóðanda í viðskiptum eins og þeim sem mál þetta fjallar um séu að útvega umbjóðanda góða vöru á samkeppnishæfu verði. Segir ákærði að sér sé tjáð að kaffið sem SÍS útvegaði hafi verið góð vara á samkeppnishæfu verði, enda hafi KA aukið markaðshlutdeild sína hér á landi á þessum árum.

Ákærði segir að haldnar hafi verið fundargerðir yfir það sem fram fór á fundum framkvæmdastjórnar og það sem þar var ákveðið. Hann minnist þess ekki að kaffimál hafi borið á góma á fundunum framangreind ár.

Ákærði getur ekki bent á nein atriði í samningi NAF og IBC frá 1980 og 1981 sem styrki skilning ákærða um nauðsyn á tvöföldum faktúrum. Þá getur hann ekki svarað því hver hafi tekið eða mátt taka ákvörðun um fráhvarf frá því fyrirkomulagi að vörureikningar hljóðuðu upp á brúttóverð að frádregnum afslætti, enda hafi málið ekki verið í hans höndum. Af sömu ástæðum getur ákærði ekki svarað ýmsum öðrum spurningum varðandi viðskiptin og framkvæmd þeirra.

Ákærði kveðst ekki vita til þess að til hafi verið samningur á milli SÍS og KA um þau viðskipti sem mál þetta fjallar um. Hann kveðst álíta að KA hefði ekki getað notið sömu kjara við Brasilíumenn ef hún hefði samið við þá beint, en kaffiviðskiptin við KA hafi aðeins verið óverulegur hluti af viðskiptum NAF við Brasilíumenn.

Ákærði minnist þess ekki að á fundi sem haldinn var vorið 1979 hafi

verið minnst á ástæður fyrir vaxandi tekjum af kaffiviðskiptum SÍS né man hann eftir því að hafa á þessu tímabili rætt við stjórnarformann KA um kaffiverð.

Ákærði kveðst ekki vita hver tók ákvörðun um að láta KA greiða vexti af lánsfjárhæðum í samræmi við hærri reikninginn en ekki hinn lægri og kveðst ekki hafa staðið að því. Segir ákærði að þetta hafi verið málefni sem hafi heyrt undir Lundúnaskrifstofuna og Fjármáladeildina. Ákærði veit ekki hver tók ákvörðun um hvernig vaxtamismuninum var ráðstafað eða hvert hann skyldi fara.

Ákærði kannast ekki við að hafa átt hlut að því við endurgreiðslu Avisos til KA að látið hafi verið liggja að því með launung að afslátturinn væri að fullu endurgreiddur frá miðjum maí 1981 fram á fyrri hluta ársins 1982 með greiðslu á $ 1.526.203,88.

Ákærði Hjalti lýsir því yfir að hann telji ákæruna ranga og kannast hann ekki við að hafa gerst sekur um lögbrot af einu eða öðru tagi í sambandi við það sem ákæran fjallar um.

Ákærði Hjalti segist munu hafa vitað um svonefndan Avisos frá upphafi, en þetta hafi verið svo lítið í upphafi, að hann hafi ekki gert sér grein fyrir þessu fyrr en skattayfirvöld voru farin að rannsaka málið. Þá kveðst ákærði ekki muna nákvæmlega hvenær hann hafi fyrst vitað um tilvist verðfallsbóta í kaffibaunaviðskiptum og hvernig sú vitneskja hafi borist honum.

Ákærði kveðst fyrst hafa vitað að tvöfalt kerfi verðreikninga var notað við innflutning kaffibauna til KA um svipað leyti og skattayfirvöld voru farin að rannsaka málið. Ekki kveðst ákærði vita hver tók ákvörðun um að hafa framangreindan hátt á og neitar því að hann hafi sjálfur tekið ákvörðun um þetta.

Ákærði lítur ekki svo á að SÍS hafi verið umboðsaðili fyrir KA við kaffibaunainnflutninginn frá Brasilíu og finnst að slíkt samstarf sem átti sér stað við kaffikaupin hafi verið allt öðruvísi en umboðsverslun, og megi e.t.v. kalla þetta samráðskaup.

Ákærði segist gjarnan vilja að viss leynd og trúnaður sé yfir þeim störfum sem hann inni af hendi. Hins vegar telur ákærði að sú leynd sem verið sé að tala um í þessu máli sé gerð meiri en efni standa til vegna þess að upplýsingar um verð á kaffi séu tiltölulega auðfengnar fyrir hvern þann sem eftir þeim leitar. Segist ákærði ekki hafa átt þátt í að taka ákvörðun um að leyna umræddum afslætti. Ákærði telur að engin leynd hafi verið yfir afslættinum og því hafi engan þurft til að taka ákvörðun um slíkt.

Ákærði segir að efalítið hafi hann sjálfur svo og einhverjir fleiri átt þátt í því að taka ákvörðun um að greiða KA $ 342.000 vegna hagstæðra viðskipta. Vill ákærði ekki kalla þetta skiptingu umboðslauna. Segir ákærði

að á árinu 1981 hafi SÍS greitt KA samanlagt af framangreindum ástæðum $ 1.444.649,80.

Ákærði segir að seint á árinu 1981 hafi áðurgreindir fjórir menn verið settir í nefnd til að ræða um hvernig framtíðarþóknun Innflutningsdeildar vegna kaffibaunaviðskiptanna yrði háttað. Ákærði veit ekki hver valdi mennina til framangreinds starfa. Niðurstaða nefndarmanna varð sú að Innflutningsdeildinni bæru fyrst 10% og síðan 4% af verði kaffisins.

Ákærði kveðst engin afskipti hafa haft af því að yfirfæra gjaldeyri frá SÍS í London til SÍS í Reykjavík vegna afsláttarins og veit ekki hver tók ákvarðanir um færslur á hagnaði vegna afsláttarins og hvort það var gert eftir greiðslum til SÍS í Reykjavík eða bókfærðum hagnaði SÍS í London.

Ákærði veit ekki hver tók ákvörðun um að senda hærri vörureikninga í Landsbankann á Akureyri til innheimtu hjá KA, en þeir voru sendir beint frá London til Akureyrar.

Ákærði segir að afrit eigi að vera til hjá Innfluntingsdeildinni og undirdeildum hennar um allar þær pantanir sem gerðar hafa verið um vörukaup á vegum deildanna, og þar eigi að koma fram allt sem máli skiptir um fyrirkomulag viðskiptanna.

Ákærði segir að kaffiinnkaupin fyrir KA hafi farið þannig fram að haft hafi verið samband við starfsmann Innflutningsdeildar frá KA og honum skýrt frá þörfum brennslunnar. Síðan hafi Innflutningsdeildin haft samband við NAF í Kaupmannahöfn með telex eða símtali og óskað eftir verðtilboði. Þessum boðum kom NAF síðan til skrifstofu sinnar í Santos sem sá um að leita eftir tilboðum í Brasilíu frá sölumönnum kaffiræktenda. Þegar tilboð lágu fyrir voru þau send til Kaupmannahafnar og þaðan til Reykjavíkur. Síðan var haft samband frá Innflutningsdeildinni við KA og gefin upp þau tilboð sem borist höfðu. KA ákvað síðan hvaða tilboði skyldi tekið, og var þá verð látið ráða og seljandi sem vitað var um deili á. Pöntun KA var síðan send símleiðis til NAF frá Innflutningsdeildinni sem síðan staðfesti pöntunina bréflega. NAF sendi Innflutningsdeildinni í framhaldi af þessu svonefndan „kontract" um verð, afgreiðsluskilmála sog annað sem máli skipti vegna viðskiptanna.

Þegar sendingin var tilbúin í skip í Brasilíu, tók Lundúnaskrifstofan 150 daga lán til að greiða sendinguna í Brasilíu. Lundúnaskrifstofan lánaði síðan KA kaffið í 90 - 150 daga, og gengu þau viðskipti í gegnum Landsbanka Íslands.

Ákærði segir að ekkert skriflegt fari fram í viðskiptum á milli Innflutningsdeildarinnar og KA, heldur gangi viðskiptin í gegnum síma og enginn samningur sé eða hafi verið í gildi á milli KA og SÍS vegna þessara viðskipta. Ákærði segir að enginn samningur sé heldur í gildi eða hafi verið á milli NAF og Innflutningsdeildarinnar.

Ákærði kveðst ekki hafa séð samningana á milli IBC og NAF og kveðst hafa litið svo á að þeir sem stóðu í kaffiinnflutningnum hafi ekki álitið ákærða þurfa að sjá þá. Kveðst ákærði fyrst hafa séð samningana í dóminum. Ákærði veit ekki hvort þessir samningar eru til í vörslum Innflutningsdeildar. Kveðst ákærði ekki hafa vitað að framangreindir samningar væru til og þá þaðan af síður hvað í þeim stæði.

Ákærði segir að reginmunur sé á umboðssölu og samráðskaupum. Þar sem um umboðssölu sé að ræða þá sé umboðsaðilinn ekki ábyrgur fyrir greiðslunni, en í umræddu tilfelli telji ákærði að SÍS hefði greitt kaffið, ef til þess hefði komið að KA hefði ekki getað það.

Ákærði segir að málefni kaffiinnflutningsins á árunum 1979 til 1981 hafi ekki verið til umræðu á fundum framkvæmdastjórnar SÍS að því er ákærði best man.

Ákærði kveðst ekki vita né hafa skýringu á því að horfið var frá að Avisos kæmi til lækkunar á vöruverði vörureiknings og kæmi KA til góða. Þá kannast ákærði ekki við að hafa átt þátt í ákvörðunum um frágang annarra gagna varðandi kaffiinnkaupin sem teknar voru síðar né þess að ákveða að brúttóverð vörureikninganna var hækkað upp um 10% vegna umboðslauna til SÍS, jafnframt því sem SÍS fékk þá afslætti sem af þessum sendingum leiddi og ennfremur verðfallsbætur, auk þess sem SÍS tók 1,25% til 1,5% af kaupanda vörunnar, en samt var haldið við einfalda vörureikninga.

Ákærða var kynntur framburður ákærða Sigurðar Árna varðandi uppruna tvöfaldra faktúra og afskipti ákærða af ákvarðanatöku í sambandi við þær, sbr. síðar, og kveðst ákærði ekki muna eftir því að hafa haft með ákvarðanatöku að gera í þessum efnum.

Ákærði kannast ekki við að hafa tekið ákvarðanir um innflutning á kaffi frá Evrópu til KA á árinu 1980 þar sem sérstaklega hafi verið beðið um af hálfu SÍS að framboðið verð á kaffinu yrði hækkað verulega eða um allt að 60%. Ákærði telur ekki að skýringin gæti verið sú að ef kaffi þetta hefði verið flutt inn á framboðnu verði, þá hefði KA komist að hinu sanna um raunverulegt markaðsverð á kaffi á áðurgreindum tíma.

Ákærði telur sig ekki muna eftir að hafa tekið ákvörðun um að áskilja SÍS hærri umboðslaunaprósentu á árunum 1979 til 1981 heldur en heimilt var að áskilja sér sem heildsöluálagningu á sama tíma.

Ákærði kveðst hafa komið tvívegis til Brasilíu, í fyrra skiptið árið 1972 og aftur síðar ásamt ákærða Erlendi sem þátttakendur í afmælishópferð stjórnarmanna í NAF og kaffimanna á Norðurlöndum. Ákærði man ekki nákvæmlega hvenær þessi ferð var farin, en ákærði minnist þess að í henni bar á góma meðal danskra þátttakenda að þeir efuðust um að Brasilíumenn gætu staðið við að greiða umsamda afslætti. Þetta skipti Danina máli vegna

tollaákvæða en snerti ekki Íslendinga. Þurftu Danir að greiða tolla af brúttóverði.

Ákærði segir að Brasilíumenn hafi boðið viðskiptaaðilum sínum margslags kjör á þessu tímabili, sem gengu undir mismunandi nöfnum. Ákærði nefnir sem dæmi bónusis, special bónusis, Avisos, price fol garanti, export tax og líklega eitthvað fleira. Ákærði segir að þetta hafi allt verið gert til að gefa kaupendum það góð kjör að þeir héldu sig við að kaupa kaffi frá Brasilíu en sneru ekki viðskiptum sínum annað. Voru þessi kjör búin til af Brasilíumönnum sjálfum. Það sé krafa IBC gagnvart brasilískum útflytjendum að kaffi sé skuldað á kaupendur á „actual sales price", sem er hið almennra markaðsverð vörunnar, þ.e. brúttó.

Ákærði segir að kaffiframleiðendur í Suður- og Mið-Ameríku geri með sér samkomulag um verð á hrákaffi. Það gerist alltaf öðru hverju að kaffiframleiðsla verði önnur en áætluð er og þá bjóði þessir framleiðendur alla vega kjör eins og áður er frá greint, en krafa þeirra sé að „actual sales price" sé alltaf færður á reikningana.

Ákærði kveðst í upphafi ekki hafa leitt hugann að því hverjum bæri tilkall til afsláttarins og taldi eðlilegt að SÍS nyti hans. Hann kveðst ekki hafa verið sáttur við það að afslátturinn gekk til KA síðar. Var þetta vegna þess að ákærða fannst eðlilegt að afslátturinn gengi til SÍS, sem hefði haft allan veg og vanda og ábyrgð af innflutningnum árum saman og komið viðskiptunum á. Að hluta til var SÍS einnig með heildsöluna á kaffinu og markaðshlutdeild þess um 40%.

Ákærði telur að forráðamenn KA hafi haft öll tækifæri til að kynna sér heimsmarkaðsverð á kaffi á hverjum tíma, þar sem út séu gefin mörg rit sem helga sig viðskiptamálum. Í þeim er mikið ritað um kaffi og kaffiverð. Nefnir ákærði auk fagtímarita í þessu efni ritin Newsweek, Time og Businessweek. Segir ákærði að forráðamenn KA hefðu við lestur fagtímarita átt að sjá hvort verð á hrákaffi til brennslunnar hafi verið of átt miðað við heimsmarkaðsverð. Ákærði telur víst að SÍS mundi bera ábyrgð á starfsemi KA ef illa gengi, enda sé SÍS eigandi að 50% fyrirtækisins. Segir ákærði að SÍS hafi í mýmörgum tilfellum hlaupið undir bagga með fyrirtækjum sem það hafi átt í, ef illa hefur hjá þeim gengið. Lítur ákærði á KA sem sjálfstæðan lögaðila.

Upplýsir ákærði að Brasilíumenn hafi í júní sl. hætt að veita kaffiafslætti til Íslands. Hann segir að um áramótin 1981 og 1982 hafi kaffiafslættir farið að ganga beint til KA og gert það þar til þeir hættu. Ástæðan fyrir að afslátturinn hætti var lítil uppskera hjá Brasilíumönnum.

Ákærði segir að undirdeildir Innflutningsdeildar SÍS séu mjög sjálfstæðar og yfir þeim færir menn. Af þeim sökum geti liðið margir dagar á milli þess að ákærði hafi samband við deildarstjórana, og segir ákærði að kaffi-

mál hafi lítið komið inn á borð til sín á þessum tíma þar sem engin vandamál sköpuðust og hlutirnir gengu eðlilega. Kveðst ákærði ekki hafa fylgst náið með kaffiinnflutningi á þessum tíma. Segir ákærði að fundir hans og hinna ýmsu deildarstjóra séu ekki færðir inn í bækur.

Ákærði segir að skeyti fari um hans hendur, en bunkinn sé svo stór að hann lesi ekki allt sem í honum sé og stundum ekki neitt.

Ákærði segir það skoðun sína að SÍS hafi aldrei eignast kaffið. Segir ákærði að aldrei hafi verið farið ofan í eðli viðskiptanna við yfirheyrsluna hjá rannsóknarlögreglunni, en þar nefndi ákærði viðskiptin umboðsviðskipti. Segir ákærði að sér hafi ekki verið kunnugt um þau umboðslaun sem KA greiddi Fóðurvörudeildinni.

Ákærði segir að sér sé ókunnugt um hver tók ákvörðun um að láta KA greiða vexti af lánsfjárhæðum í London í samræmi við hærri reikningana en ekki hina lægri, svo og hver hafi ákveðið hvernig mismuninum var ráðstafað og hvert hann hafi farið. Ákærði kveðst ekki hafa staðið að þessu sjálfur.

Ákærði kannast ekki við neina launung í sambandi við þá fjármuni sem KA fékk af afslættinum frá miðjum maí 1981 fram á fyrri hluta árs 1982 eða að hafa átt hlut að því að leyna raunverulegri fjárhæð afsláttarins og láta að því liggja, að hann væri að fullu endurgreiddur með samtals $ 1.526.203,88. Ákærði kveðst hafa vitað um umræddda greiðslu og að Sigurður Gils Björgvinsson hafi borið undir sig tillögu um þessa greiðslu til KA, og hafi ákærði samþykkt hana.

Ákærði segir að umrædd greiðsla hafi ekki verið hugsuð sem endurgreiðsla, heldur afsláttur til KA til að bæta stöðu fyrirtækisins. Laut tillaga Sigurðar Gils að því að greiða ákveðna fjárhæð á hvern innfluttan sekk af kaffi eða svo minnir ákærða. Ákærða er ókunnugt um hvort KA hafi óskað eftir fjárstuðningi SÍS á þessum tíma vegna fjárhagserfiðleika.

Ákærði segir að sér sé ókunnugt um hvort SÍS hafi átt frumkvæðið að framangreindri greiðslu, en þeir sem hafi fengist við kaffiviðskipti hjá SÍS og KA hafi metið stöðuna á þann veg að þetta væri nauðsynlegt eða svo telur ákærði. Ákærði getur ekki bent á neitt í gögnum málsins sem getur bent til erfiðs fjárhags hjá KA á þessum tíma, en KA hafi fyrir 1980 þegið fjárhagslegan stuðning hjá SÍS vegna erfiðleika.

Ákærði man ekki hvort hann og ákærði Arnór sátu saman fund til að ræða og taka ákvörðun um ráðstöfun á greiðslum til KA, en útilokar ekki að þeir hafi setið fund af þessu tilefni.

Ákærði veit ekki til þess að til sé samningur varðandi umboðslaunagreiðslur til SÍS frá KA á árunum 1980 og 1981.

Ákærði Sigurður Árni Sigurðsson kveðst hafa orðið undrandi þegar ákæra málsins var gefin út, og telur hann sig ekki hafa brotið neitt af sér í sambandi við þau viðskipti sem ákæran fjallar um.

Ákærði segir að þegar hann hóf störf í Fóðurvörudeild hafi verið tíðkaðir afslættir, þ.e. bónus eftir á, vegna kaffibaunaviðskipta við Brasilíu, og var það ákveðin upphæð í dollurum á hvern keyptan sekk.

Ákærða minnir að einhvern tíma ársins, en hann man ekki nákvæmlega hvenær 1978, hafi Avisos fyrst verið notaður. Frétti ákærði fyrst um Avisos í boðum sem komu annaðhvort símleiðis eða í skeyti frá NAF í Kaupmannahöfn. Einnig tíðkuðust verðfallsbætur, en ekki man ákærði hvenær þær voru fyrst notaðar.

Ákærði segist hafa haft frjálsar hendur í sambandi við innflutning Fóðurvörudeildar og þurfti ekki að hafa náið samráð við yfirmann sinn í þeim efnum. Þetta gilti þó ekki um kaffiinnkaup, og hafði ákærði jafnan samráð við hann um þau. Ákærði telur því að hann hafi sagt ákærða Hjalta þegar frá Avisos er hann hófst fyrst.

KA hafði samband við ákærða þegar hana skorti kaffi og leitaði ákærði þá til NAF í Kaupmannahöfn sem hafði milligögnu um að leita tilboða frá Brasilíu. Þegar þau bárust frá Brasilíu um Kaupmannahöfn í skeytum fór ákærði jafnan með skeytin til ákærða Hjalta eða skýrði honum frá efni þeirra, þ.e. hver tilboðin væru, og segir ákærði að ákærði Hjalti hafi jafnan verið með í ráðum þegar endanleg ákvörðun var tekin um hvaða tilboði skyldi taka.

Ákærði segir að í skeytunum hafi jafnan komið fram hver Avisos dagsins væri, en hann var breytilegur eftir heimsmarkaðsverði. Ákærði segir að hafi hann ekki verið með skeytin sjálf er hann og ákærði Hjalti tóku ákvarðanirnar, hafi skeytin jafnan komið næsta dag inn á borð ákærða Hjalta ásamt öðrum skeytum dagsins á undan.

Ákærði segir að það hafi verið hin mikla fjárfesting hverju sinni í kaffikaupum, þ.e. 1.000 til 2.000 sekkir, sem hafi ráðið því að hann hafi haft samband við ákærða Hjalta vegna þessara viðskipta öðrum viðskiptum fremur.

Ákærði man ekki nákvæmlega hvenær fyrst fóru að berast tvö sett af vörureikningum vegna kaffiviðskiptanna við Brasilíumenn, en ákærði kveðst ekki sjálfur hafa tekið ákvörðun um að fá tvö sett. Þetta hljóti að hafa verið gert í samráði við yfirmann hans, ákærða Hjalta. Ákærði man þó ekki nákvæmlega hvernig þessu var háttað. Ákvörðunin um þennan hátt kom þó héðan frá Íslandi, og var það ákærði sem bað um að þessi háttur yrði á hafður.

Ákærði segir að álitið hafi verið að Avisosgreiðslurnar yrðu ekki langvarandi. Var þetta því talin neyðarráðstöfun. Var ákærða ekki kunnugt um aðrar ástæður fyrir þessu í upphafi.

Ákærði kveðst líta svo á að um hafi verið að ræða umboðssölu af hálfu SÍS.

Ákærði kveðst ekki vita hver tók ákvörðun um að leyna KA afslættinum né hver tók síðar ákvörðun um skiptingu svonefndra umboðslauna.

Ákærði veit ekki hver tók ákvörðun um að yfirfæra gjaldeyri frá SÍS í London til SÍS í Reykjavík vegna afsláttarins á meðan ákærði var í Fóðurvörudeildinni, en eftir að hann fluttist til London tók hann við boðum þessa efnis frá Fjármáladeildinni.

Ákærði kveðst ekkert hafa haft með að gera færslur á hagnaði vegna afsláttarins og veit ekkert hvernig að því var staðið.

Ákærði kveðst gera ráð fyrir því að upphaflega hafi hann sjálfur gefið fyrirmæli um að senda hærri vörureikningana í Landsbankann á Akureyri til innheimtu hjá KA, en fyrirmæli um þetta hafi hann fengið hjá ákærða Hjalta.

Ákærði kveðst aldrei hafa séð neina skriflega samninga um kaffibaunaviðskiptin almennt, hvorki á milli NAF og SÍS né á milli SÍS og KA. Hins vegar voru gerðir kaupsamningar um hverja einstaka sendingu á milli SÍS og NAF. Þá vissi ákærði ekki um efni samninga NAF við Brasilíumenn.

Ákærði kveðst gera ráð fyrir því að það hafi verið að fyrirmælum ákærða Hjalta að hann ræddi ekki um afsláttinn við forráðamenn KA. Þá segir ákærði að það hafi verið venja að ræða ekki við viðskiptaaðila sem verið var að selja, um afslætti eða aðrar tekjur sem SÍS hafði af viðskiptunum.

Ákærði segir að þegar hann tilkynnti KA um þau tilboð sem borist höfðu hverju sinni hafi hann tilkynnt um brúttóverðið en ekki getið um Avisos. Þetta gerði ákærði vegna fyrirmæla frá ákærða Hjalta.

Ákærði tekur fram að hann og ákærði Hjalti hafi talið að aðeins væri um tímabundið ástand að ræða í sambandi við Avisosgreiðslurnar og óvíst hvernig yrði um skil á greiðslunum, en Brasilíumenn héldu fast við það að bjóða kaffið á brúttóverði.

Ákærði minnist þess að hafa einhverju sinni á fundi með ákærðu Erlendi og Hjalta rætt hinar miklu greiðslur í formi Avisos, sem höfðu verið að berast. Man ákærði að hann skýrði þetta mál fyrir ákærða Erlendi, en ekki man ákærði að neitt sérstakt kæmi fram í þessu efni. Telur ákærði sig hafa tvívegis rætt við ákærðu Erlend og Hjalta saman um kaffimál. Hann minnist þess ekki að hafa rætt við ákærða Erlend um tvöfalt kerfi vörureikninga.

Ákærði hefur staðfest að hann hafi sent skeyti til Paul M. Petersen hjá NAF í Kaupmannahöfn vegna sendingar K-625/1980 og óskað eftir, að vörureikningurinn yrði hækkaður upp úr 138 dollurum í 225 dollara hver 50 kg og að tryggt yrði að KA sæi engin merki annars verðs á afskipunarskjölunum. Ákærði gerir fyllilega ráð fyrir því, án þess að geta fullyrt það,

að hann hafi sent framangreint skeyti í samráði við ákærða Hjalta, og var þetta gert til að viðhalda því kerfi sem var í gangi.

Ákærði segir að ákærði Hjalti hefði séð öll skeytin næsta dag eftir að þau bárust eða voru send og hefði hann getað breytt fyrirmælunum ef hann hefði séð ástæðu til.

Ákærði hefur séð ljósrit af skeyti til NAF vegna sendingar K-455/1980, þar sem beðið er um að senda nýjan reikning að fjárhæð 502.800 dollara án þess að afsláttar sé getið.

Ákærði man ekki sérstaklega eftir að hafa sent þetta skeyti, en gerir ráð fyrir því, þar sem nafn hans sé undir því. Staðfestir ákærði að umrætt skeyti sé dæmigert fyrir skeyti þar sem mælt er fyrir um tvöfalda faktúru.

Ákærði tekur fram að meðferð Brasilíumanna á afslættinum hafi oft og tíðum verið ruglingsleg og erfitt að henda reiður á hvaða fjármunir fóru að berast hverju sinni og út á hvaða kaup þeir voru. Var það ekki fyrr en löngu síðar að endanleg niðurstaða fékkst í því dæmi eftir að endurskoðandi SÍS var búinn að leggja verulega vinnu í að gera upp dæmið.

Ákærði hefur staðfest að hann telji sig hafa staðið að frágangi skjala vegna sendinga K-696 og 739/1979 og K-204/1980 og eftir ákvörðun ákærða Hjalta. Segir ákærði að Brasilíumenn hafi ekki átt þátt í því að ákveða á hvern veg var gengið frá gögnum varðandi áðurgreindar sendingar.

Ákærði segir að ákvarðanirnar um breytt fyrirkomulag viðskipta og frágang skjala þurfi ekki endilega að hafa verið gerðar með skeytum í öllum tilvikum; kunni slíkt stundum að hafa farið fram með símtölum. Þá segir ákærði að eftir á að hyggja hefði hann staðið öðruvísi að þessum málum, en á sínum tíma hafi hann ekkert séð athugavert við það, hvernig málin voru unnin, enda fullviss um að tilfallandi tekjur skiluðu sér til SÍS ef þær á annað borð yrðu til og að það væri í annarra verkahring að skipta fénu.

Ákærði segir að sér hafi ekki verið kunnugt um það að tvöfaldar faktúrur væru notaðar í öðrum tilfellum en mál þetta fjallar um.

Ákærði segir að hver einstök kaffibaunasending hafi verið stærri vegna verðmætis en sendingar af öðrum vörum sem Fóðurvörudeildin flutti inn.

Ákærði segir að kaupfélögin hafi sett bankatryggingu fyrir greiðslum þegar verið var að panta vörur fyrir þau, en KA hafi aðeins sett víxiltryggingu. Þessi háttur er enn hafður á í viðskiptum við KA.

Ákærði segir að hann hafi ekki leynt yfirmenn sína hjá SÍS neinu varðandi kaffibaunainnflutninginn, og ekki minnist ákærði þess að hafa rætt við ákærða Erlend, eftir að ákærði kom til London, um tvöfaldar faktúrur.

Ákærði upplýsir að hefði KA sjálf þurft að flytja kaffið frá Brasilíu beint hefði hún orðið að greiða 1,5% til 2% af fobverði vörunnar í bankakostnað. Þá vekur ákærði athygli á því að spurning sé hvort banki KA hefði

viljað setja bankatryggingu fyrir allt að 500 þúsund dollurum sem var verðmæti sumra sendinganna.

Ákærði segir að samskipti Lundúnaskrifstofunnar við hinar ýmsu deildir hér heima hafi verið bein án milligöngu forstjóra.

Ákærði segir að hann hafi rætt við ákærða Erlend vegna kaffiviðskiptanna á fundi sem haldinn var til undirbúnings aðalfundar NAF í Reykjavík á árinu 1979.

Ákærði segist sjálfur hafa aflað sér mestrar þekkingar um kaffiviðskipti á heimsmarkaðsverði á meðan hann var deildarstjóri í Fóðurvörudeild og að Þröstur Sigurðsson hafi verið sá maður hjá KA sem hafi haft mesta þekkingu á þessum málum þar.

Ákærði varð aldrei var við það að KA leitaði eftir hrákaffikaupum hjá öðrum umboðsmönnum en SÍS, en aðalupplýsingarnar um heimsmarkaðsverð á kaffi komu til Fóðurvörudeildar frá NAF í telexum. Þá veit ákærði ekki til þess að KA hafi notið ráðgjafar við kaffiinnkaup frá öðrum en SÍS.

Ákærði segir að það verð sem lönd utan ICO þurftu að borga hafi komið fram í þeim skeytum sem Fóðurvörudeildinni bárust, þegar hún bað um tilboð. Ekki treystir ákærði sér til að segja hvort þessar upplýsingar voru í hinum almennu skeytum.

Ákærði minnist þess að hafa stundum sent KA ljósrit af skeytum frá NAF um útlit og horfur á kaffimarkaðinum. Ekki minnist ákærði þess að í þessum skeytum hafi komið fram um mismuninn á kaffiverði til landa innan og utan ICO.

Ákærði veit að Þröstur Sigurðsson sat fund NAF sem haldinn var á Akureyri sumarið 1979, en ekki er ákærða kunnugt um að forráðamenn KA sætu fleiri fundi um kaffimál, en þetta var sérstakur fundur um kaffimál sem ákærði sat einnig.

Ákærði minnist þess ekki að KA hafi í hans tíð í Fóðurvörudeild kvartað yfir of háu verði á kaffi né veit hann til þess að KA hafi nokkurn tímann á meðan Avisos stóð yfir vitað um tilvist þessa afsláttar.

Ákærði segir að hann og ákærði Arnór hafi átt einn stuttan fund um málefni Fóðurvörudeildar áður en ákærði Arnór tók við henni, og var þessi fundur á aðfangadag 1980. Telur ákærði að þeir hafi varla getað farið rækilega í kaffimál á þessum stutta fundi.

Ákærða er ekki kunnugt um það að meferð kaffimála hafi verið breytt innan Fóðurvörudeildar við burtför hans.

Ákærði man ekki eftir því að hafa kynnt ákærða Arnóri þá reikningshætti sem giltu í Fóðurvörudeildinni vegna kaffiinnkaupanna.

Ákærði segir að röksemd sú fyrir efasemdum um möguleika KA fyrir bankaábyrgð byggist á því að KA sé lítið fyrirtæki sem gæti átt í erfiðleikum vegna lítilla eigna með að stofna til fullnægjandi bankaábyrgðar

gagnvart seljanda. Vegna fjarlægðarinnar frá Brasilíu eru oft margir kaffifarmar á leiðinni, svo að ábyrgðin gæti þurft að vera 1,5 til 2 milljónir dollara í senn.

Ákærði minnist þess ekki að hafa rætt við Sigurð Gils Björgvinsson um kaffiinnflutning í árslok 1980, og ekki minnist ákærði þess að hafa rætt við hann eftir komu sína til London um þessi mál, né að hafa gefið fyrirmæli um tvöfaldar faktúrur eftir að hann kom þangað.

Ákærði kveðst ekki vita hver tók ákvörðun um að láta KA greiða vexti í London af lánsfjárhæðum í samræmi við hærri reikninginn en ekki hinn lægri, en vaxtamunurinn rann sem tekjur inn á reikning í eigu Lundúnaskrifstofunnar. Var þetta fyrirkomulag haft þegar ákærði tók við Lundúnaskrifstofunni. Ákærði hélt áfram að haga þessu máli á sama veg og áður eftir að hann tók við skrifstofunni.

Ákærði veit ekki hver tók ákvörðun um það að greiða til KA áðurfenginn Avisos á tímabilinu frá maí 1981 og fram á árið 1982, en þá var ákærði kominn til London.

Ákærði man ekki eftir umræðu um hvort falist hafi í fyrirmælum Innflutningsdeildar til Lundúnaskrifstofunnar á sínum tíma, að innheimta skyldi eftir hærri reikningnum, vísvitandi ákvörðun um að öll sú fjárhæð skyldi vöxtuð með þeim hætti sem raun varð á, en telur ólíklegt að þetta hafi verið svo. Kveðst ákærði ekki hafa vitað um áðurgreinda aðferð við vaxtaútreikninginn áður en hann kom til London, og ekki man ákærði sérstaklega eftir því að hann hafi rætt við ákærða Erlend eftir að hann kom til London um vaxtatekjuþáttinn.

Ákærði Gísli Theodórsson segist telja sig saklausan af því að hafa framið lögbrot með þeirri háttsemi, sem frá greinir í ákærunni að því er hann varðar.

Ákærði segir að Lundúnaskrifstofan hafi heyrt allan starfstíma ákærða í London beint undir forstjóra SÍS.

Verkefni Lundúnaskrifstofunnar var að selja framleiðsluvörur SÍS og samvinnufyrirtækjanna og veita sömu aðilum fyrirgreiðslu við innkaup, þar á meðal fjármögnun vegna kaffibaunakaupa frá Brasilíu.

Ákærði kveðst hafa fyrst heyrt um Avisos í kaffibaunaviðskiptum á árinu 1979. Var þetta þegar vörureikningar bárust skrifstofunni sem sá um að senda þá í Landsbankann á Akureyri til innheimtu hjá KA. Ákærði kveðst ekki muna eftir að hafa séð á reikningunum nefndar verðfallsbætur.

Ákærði segir að það muni hafa verið seint á árinu 1979, að hann fékk boð frá Fóðurvörudeildinni í Reykjavík, að hann ætti von á frá Brasilíu tveim vörureikningasettum fyrir sömu kaffibaunasendingarnar, á annarri yrði svonefndur Avisos, en hinn yrði aðeins yfir brúttóverð vörunnar og þann reikning ætti að senda til Akureyrar.

Ákærði segir að framangreind vitneskja hafi borist honum með telexi, og einnig minnir hann að þetta hafi verið rætt í símtölum og þá við ákærða Sigurð Árna. Ekki man ákærði hvort um það var rætt hvort þetta væri einhliða ákvörðun ákærða Sigurðar Árna. Telur ákærði það afar ólíklegt og hafi fyrirmælin komið frá ákærða Hjalta, en ekki vill ákærði fullyrða um þetta.

Ákærði minnist þess ekki að hafa rætt um Avisos eða tvöfaldar faktúrur vegna kaffikaupanna við ákærðu Erlend og Hjalta. Segir ákærði að ákærði Hjalti hafi ekki komið til London til ákærða á meðan ákærði starfaði þar og hann sjaldan rætt við hann í síma. Ákærði Erlendur hafi hins vegar komið í nokkur skipti, en ekki man ákærði hvort kaffiinnkaup hafi borið á góma hjá þeim.

Ákærði segir að afsláttur inn vegna kaffiviðskiptanna hafi verið færður inn á umboðslaunareikning Fóðurvörudeildar nr. 9841 og síðan yfirfærður til Reykjavíkur í Landsbankann á reikning SÍS þegar Geir Magnússon framkvæmdastjóri Fjármáladeildar kallaði eftir fénu. Segir ákærði, að Geir hafi fengið mánaðarlega yfirlit yfir stöðu reikningsins og oftar, ef hann kallaði eftir því.

Ákærði kveðst hafa litið á vörureikningana með Avisosfrádrættinum sem bókhaldsskjöl sem sýndu stöðu viðskiptanna við Brasiliumennina. Kveðst ákærði ekki hafa litið svo á að þarna væri verið að nota tvö reikningasett í blekkingarskyni. Urðu reikningar með Avisosgreiðslum eftir í London.

Ákærði segir að sama daginn og krafan var send KA hafi þóknunin verið færð til tekna á reikningi 9841 og mismunurinn greiddur til Brasiliumanna á þá reikninga sem þeir tiltóku í hvert skipti.

Ákærði kveðst hafa óskað eftir því við ákærða Erlend og einnig minnst á það við Geir Magnússon að Lundúnaskrifstofan fengi 1% á lántökuupphæðina vegna kaffisins í þóknun eða umboðslaun fyrir fyrirgreiðslu sína vegna viðskiptanna.

Í öðrum viðskiptum en kaffiviðskiptum fékk skrifstofan sem tekjur 2,5%, svonefndan „cash discont", sem veittur var gegn staðgreiðslu. Þá hafði skrifstofan tekjur af sölu íslenskra afurða erlendis.

Ákærði segir að hann hafi álitið að Avisosafslættir ættu við fyrri sendingar, en ekki þá sendingu sem verið var að afgreiða hverju sinni. Skildist ákærða að Brasiliumenn krefðust þess að kaffið væri selt á því verði sem um var samið, en gáfu jafnframt ávísun á afslátt af frekari kaffikaupum ef um þau yrði að ræða.

Ákærði kveðst aldrei hafa átt beint samband við KA vegna kaffibaunainnkaupanna. Hann telur að hér hafi verið um að ræða umboðsviðskipti.

Ákærði álítur að í viðræðum sínum við ákærða Erlend hafi það komið

fram að 1% þóknunina ætti að reikna af kröfunni eins og hún var innheimt í bankanum á Akureyri.

Ákærði álítur að reikningarnir frá Brasilíu hafi verið stílaðir á SÍS og lántökurnar í London vegna kaffisendinganna hafi verið á nafni og á ábyrgð SÍS.

Ákærði segir að kaffið hafi verið selt KA af SÍS og hefði KA ekki getað greitt, hefði SÍS setið uppi með kaffið eða tjón af vanskilum.

Ákærði telur að honum hafi verið gefin þau fyrirmæli frá Fóðurvörudeildinni í sambandi við reikningasettin tvö, að hann skyldi taka lán fyrir lægri fjárhæðinni. Þegar Geir Magnússon kallaði eftir umboðslaununum var yfirdráttarreikningur yfirdreginn frekar og peningarnir sendir til Íslands. Við þetta kom jöfnuður á milli greiddra peninga og kröfunnar til Akureyrar.

Ákærði kveðst hafa fært og sent bókunarbeiðnir til aðalbókara SÍS til tölvuvinnslu.

Ákærði segir að skrifstofan hafi verið þjónustufyrirtæki SÍS, og þar hafi verið reynt að greiða úr beinum beiðnum deildarstjóra, framkvæmdastjóra og forstjóra, ef svo bar undir. Segir ákærði að skrifstofa forstjóra hafi ekki verið milliliður við innkaup og þjónustu.

Ákærði minnist þess ekki að sérstök fyrirmæli hafi verið um, hvernig vaxtatökunum skyldi háttað annað en að reikna vextina af kröfuupphæðinni. Ekki man ákærði eftir neinum beinum fyrirmælum varðandi þessa framkvæmd. Vaxtamismunurinn var lagður inn sem tekjur á bankareikning Lundúnaskrifstofunnar. Umræddur reikningur var með yfirdráttarheimild, og af honum þurfti alltaf að yfirdraga þegar greiðslur vegna tekna af kaffiviðskiptunum voru sendar til SÍS í Reykjavík áður en KA hafði greitt farminn á Akureyri. Af þessu leiddi að Lundúnaskrifstofan þurfti alltaf að greiða vexti af yfirdrætti.

Ákærði segir að vextir hafi aldrei komið til tals í sambandi við eftirágreitt jöfnunargjald og verðfallsbætur frá seljandanum í Brasilíu né heldur hafi seljandi vörunnar í Brasilíu krafist vaxta.

Ákærði Arnór Valgeirsson kveðst telja ákæruna ónákvæma og óglögga og í meginatriðum ranga. Ákærði kveðst ekki kannast við að hafa gerst sekur um neitt refsivert né neitt sem sé andstætt góðum viðskiptavenjum.

Ákærði segir að næsti yfirmaður hans hafi verið í ársbyrjun 1981 og til hausts það ár Sigurður Gils Björgvinsson, aðstoðarframkvæmdastjóri Innflutningsdeildar. Um haustið tók við starfi Sigurðar Gils Snorri Egilsson. Enda þótt áðurgreindir tveir menn hafi verið næstu yfirmenn ákærða átti hann á árinu 1981 náin samskipti við ákærða Hjalta.

Ákærði kveðst fyrst hafa vitað um Avisos þegar ákærði Sigurður Árni setti hann inn í starfið um jólaleytið 1980 á 3 til 4 tíma fundi. Á fundi

þeirra benti ákærði Sigurður Árni ákærða á að fá frekari upplýsingar um kaffiinnkaup hjá NAF í Kaupmannahöfn.

Fljótlega eftir að ákærði tók við starfinu fóru að koma frá NAF skeyti og bréf vegna kaffiinnflutnings, og voru í þeim ýmsar upplýsingar um kaffiviðskiptin. Þá hafði ákærði í bréfafile deildarinnar ýmsar upplýsingar um málið.

Ákærði segir að ákærði Sigurður Árni hafi sagt honum á áðurnefndum fundi að það hefði orðið að samkomulagi við ákærða Hjalta að Sigurður Gils hefði umsjón með skilum á jöfnunargjaldi vegna kaffiviðskiptanna sem í ákærunni sé nefnt Avisos.

Ákærði segir að hann hafi haft samráð við ákærða Hjalta og Sigurð Gils um öll meginatriði vegna kaffiviðskiptanna og þá sérstaklega framan af árinu 1981 á meðan ákærði var að setja sig inn í starfið. Öll afskipti af jöfnunargjaldinu voru þó alfarið í höndum Sigurðar Gils og síðar Snorra.

Ákærði kveðst hafa litið á kaffiviðskiptin af hálfu SÍS sem umboðsviðskipti.

Ákærði staðfestir að hann hafi skrifað bréf dags. 12. febrúar 1981 til Þrastar hjá KA, þar sem honum er skýrt frá endurgreiðslu á jöfnunargjaldi að fjárhæð 57 dollarar á hver 50 kg sem var í raun hærri. Hann minnist þess ekki að hafa fengið bein fyrirmæli um það að leyna KA jöfnunargjaldinu.

Ákærði segir að þetta bréf sitt hafi aðeins verið staðfesting á áðurgefnum upplýsingum yfirmanns síns í síma og hann ætli ekki að leggja neinn dóm á skilning viðtakanda eða annarra á efni bréfsins, þ. á m. hvort verið væri að miðla upplýsingum um heildarfjárhæð jöfnunargjaldsins.

Ákærði segir að ákvöruðun um að hækka verð kaffisendingar K-365/81 úr 159.964 dollurum í 215.964 dollara hafi verið tekin af yfirmönnum sínum, ákærða Hjalta og Sigurði Gils, en hann sjálfur annast um að þetta yrði gert. Ákærði kveðst ekki vita hvað lá að baki þessari ákvörðun. Ákærði kveðst engan dóm leggja á það hvort þessi ákvörðun kunni að hafa verið tekin í þeim tilgangi að koma í veg fyrir að KA bærust upplýsingar um raunverulegt innkaupsverð á kaffi um þessar mundir, en umrædd sending var frá Kolumbíu en ekki Brasilíu.

Ákærði segir að kaffitilboð, sem afstöðu þurfti að taka til, hafi hann yfirleitt borið undir Sigurð Gils og stundum ákærða Hjalta.

Ákærði segir vegna tveggja reikninga fyrir sömu sendingar að fyrrgreinda skjalið sé vörureikningur en hið síðara skjal sé notað í greiðsluskilum. Er það álit ákærða að seljandinn hafi til hægðarauka notað samrit af fyrra skjalinu.

Ákærði kannast ekki við að í öðrum viðskiptum Fóðurvörudeildar hafi framangreindur háttur verið á hafður, en kaffiviðskiptin hafi verið mjög frábrugðin öðrum viðskiptum deildarinnar.

Ákærði segir að hann hafi með nokkru millibili tekið á móti upplýsingum í bréfum frá KA um verðmæti einstakra kaffisendinga. Þessar upplýsingar sendi ákærði til verðlagningadeildar SÍS þar sem umboðslaunin voru reiknuð út og KA skuldfærð fyrir þeim. Þetta kerfi var í gildi þegar ákærði hóf störf í Fóðurvörudeildinni.

Ákærði segist ekki kannast við að seljendur kaffisins hafi verið beðnir að útbúa vörureikninga sem sýndu hærra verð heldur en það sem samið hafði verið um við kaup KA á kaffibaunum frá viðkomandi seljanda, enda væri slíkt í ósamræmi við gildandi fyrirmæli IBC sem hefur gefið kaffiútflytjendum fyrirmæli um að tilgreina umsamið verð á vörureikningi sínum, sem IBC nefnir „actual sale price".

Ákærði segist hafa séð samrit af vörureikningum frá einstökum kaffiútflytjendum, aðallega í málsskjölum, en einnig að einhverju leyti í skjölum Innflutningsdeildar SÍS. Samrit þessi sýna söluverð kaffisins að frádregnu jöfnunargjaldi sem SÍS hefur öðlast rétt til í viðskiptum við ýmsa kaffiútflytjendur í Brasilíu og í samræmi við samning NAF við IBC. Ákærði kveðst aldrei hafa litið á þetta samrit sem gildan vörureikning, enda sé óheimilt samkvæmt íslenskum tollskrárlögum að breyta eðlisverði vöru á þann hátt að draga frá umsömdu kaupverði vörunnar hvers kyns afslætti eða aðrar greiðslur sem allir viðskiptamenn viðkomandi seljanda njóta ekki að jöfnu, og gildi þá einu hvort á viðkomandi vörur eru innheimt aðflutningsgjöld hér á landi eða ekki.

Ákærði kveðst ekki geta fallist á með ákæruvaldinu að verð hverrar vörusendingar jafngildi reikningsverði kaffisins að frádregnu ráðstöfuðu jöfnunargjaldi. Hann kveðst ætíð hafa litið svo á að raunverulegt verð hverrar kaffisendingar væri tilboð kaffiseljanda sem samþykkt hefði verið að taka af KA og SÍS og staðfest hefði verið af NAF, væri hið raunverulega kaupverð kaffisins.

Ákærði segir að hann telji ekki að jöfnunargjald sem greitt er af IBC geti undir neinum kringumstæðum verið túlkað sem afsláttur frá einstökum kaffiútflytjendum, enda sé jöfnunargjald sem dregið er frá á samriti vörureiknings seljanda hluti af uppsöfnuðu jöfnunargjaldi hjá IBC vegna viðskipta við fimm mismunandi kaffiútflytjendur í Brasilíu á árinu 1981 að því er ákærða snertir. Ákærði segir að sér sé ókunnugt um, að SÍS eða NAF fyrir þess hönd hafi gert neina samninga við kaffiútflytjendur í Brasilíu, þar sem SÍS áskilji sér rétt til umboðslauna af viðskiptum við viðkomandi útflytjanda né neins konar afslátta frá því verði sem viðkomandi útflytjandi bauð og tekið var af kaupendum, þ.e. SÍS og KA.

Ákærði segir að hann hafi ekki beðið NAF né kaffiútflytjendur í Brasilíu að senda skrifstofu SÍS í London samrit af vörureikningi, þar sem jöfnunargjald er dregið frá söluverði viðkomandi kaffisendingar. Ákærði segir að

þar sem um samrit af vörureikningi sé að ræða, sé það augljóst mál að reikningarnir eru samhljóða í öllum meginatriðum og þar með tilgreint söluverð viðkomandi kaffisendingar í samræmi við áður gefið tilboð kaffiseljenda. Ákærði segir að það sé skoðun sín að ekki beri að líta á umrætt samrit af vörureikningi sem vörureikning, heldur skjal sem notað hafi verið við greiðsluskil á milli seljanda og skrifstofu SÍS í London.

Segir ákærði að ekki sé samhengi á milli jöfnunargjalds sem dregið er frá á samriti vörureiknings og verðs viðkomandi kaffisendingar, þar sem verið sé að nýta rétt sem SÍS hafði öðlast til ráðstöfunar jöfnunargjalds í samræmi við reglur IBC vegna eldri kaffikaupa og í mörgum tilfellum frá alls óskyldum kaffiútflytjendum.

Ákærði segir að hægt sé að rekja í bréfum frá NAF til SÍS upphæð áunnins réttar til jöfnunargjalds og hvernig sé heimilt að nýta þann rétt við greiðslu einstakra kaffisendinga.

Ákærði kveðst ekki geta gefið afdráttarlaus svör við því hversu langur tími hafi liðið að meðaltali 1981 frá því annaðhvort að kaffisending fór frá Brasilíu eða kom til Íslands þar til nota mátti áunninn rétt jöfnunargjalds til nýrra kaffikaupa. Var það skrifstofa NAF í Brasilíu sem gaf kaffideild NAF í Kaupmannahöfn upplýsingar um ráðstöfun jöfnunargjalds við greiðsluskil hverrar einstakrar kaffisendingar, og kaffideild NAF tilkynnti síðan SÍS og skrifstofunni í London, um hvaða upphæð væri að ræða í hverju einstöku tilfelli. Ráðstöfun á jöfnunargjaldi réðst að hluta til af kaffikaupum SÍS á hverjum tíma að magni til og tók því breytingum yfir árið.

Ákærði kveðst ekki vita nákvæmlega hversu langur tími hafi almennt liðið frá því vörusending fór frá Brasilíu þar til ráðstafa mátti áunnu jöfnunargjaldi vegna þeirrar tilteknu sendingar, en óheimilt var að ráðstafa rétti til jöfnunargjalds vegna tiltekinnar sendingar við greiðsluskil á þeirri sendingu.

Ákærði kveðst ekki kannast við að hafa tekið við neinum fyrirmælum frá ákærða Erlendi, né hafa rætt við hann um kaffiviðskipti þann tíma sem ákærði hafði með þau að gera eða fram á vorið 1983. Ákærði kveðst hins vegar hafa tekið við fyrirmælum frá ákærða Hjalta og haft samráð við hann vegna kaffiviðskiptanna.

Ákærði segir að Sigurður Gils hafi verið næsti yfirmaður sinn hvað kaffiviðskipti snerti fram á haustið 1981 og síðar Snorri Egilsson sem tók við starfi Sigurðar Gils.

Ákærði segist hafa fylgt þeim reglum sem honum var sagt að væru í gildi um kaffiviðskiptin þegar hann tók við þeim málum. Segir ákærði að sér hafi ekki verið ljóst að framkvæmd kaffiviðskiptanna væri á nokkurn hátt brot á gildandi lögum og reglum né andstæð gildandi viðskiptavenjum,

enda þeir starfsmenn Innflutningsdeildar SÍS sem með mál þessi höfðu að gera, menn með góða þekkingu á viðskiptum og góða reynslu á því sviði. Ákærði segir að þar til hann hóf starf sem deildarstjóri Fóðurvörudeildar hafi hann um 18 ára skeið unnið við innflutning og sölu á vélum og hafi því ekki haft neina sérþekkingu á þeim innflutningi sem Fóðurvörudeild hafi með höndum.

Ákærði minnist þess ekki að hafa nokkurn tíma rætt við Val Arnþórsson um kaffiinnflutningsviðskipti. Segir ákærði að Þröstur Sigurðsson hafi verið sá eini hjá KA sem hann hafði samband við vegna þeirra mála. Taldi ákærði að Þröstur fylgdist með í málum sem snertu kaffiverð á alþjóðamarkaði, enda telur ákærði slíkt nauðsynlegar forsendur til þess að geta rækt starf sitt vel af hendi, þar sem greiður aðgangur sé að upplýsingum um alþjóðakaffimarkaði. Ákærði kveðst ekki geta fullyrt hvort Þröstur hafi rætt við hann um ICO.

Ákærði segir að fyrirkomulag kaffiviðskiptanna hafi verið með sama hætti allan tímann sem hann hafi haft með þau að gera, þar með reikningsgerð og innheimta.

Ákærði segist ekki hafa verið hafður með í ráðum, þegar ákvarðanir voru teknar um að greiða KA tiltekinn hluta af jöfnunargjaldinu. Eftir að ákvörðun hafi verið tekin í þessu efni var ákærða tilkynnt um hana af Sigurði Gils.

Ákærði kveðst ekki hafa vitað 1981 að stofnað hafi verið til nefndar til að fjalla um jöfnunargjaldið, en Snorri Egilsson sagði ákærða frá því haustið 1981 að verið væri að skoða þessi mál.

Ákærði kveðst hafa fengið sent samrit af samningi á milli NAF og IBC fyrir árið 1981. Kveðst ákærði hafa afhent ákærða Hjalta samritið og bréf sem fylgdi með því, en Sigurður Gils fékk ljósrit af þessum skjölum.

Ákærði kveðst ekki sjálfur hafa fengið fyrirmæli árið 1981 að tilkynna KA breytingar á meðferð jöfnunargjaldsins. Það hafi Sigurður Gils gert í ársbyrjun 1981 og síðar Snorri Egilsson.

Ákærði segist hafa fengið þær upplýsingar frá Verslunardeild SÍS að samkvæmt því sem NAF hafi upplýst hafi þær kröfur verið gerðar til kaffiinnflytjenda í Þýskalandi og Danmörku, m.a. að við tollafgreiðslu á kaffi legðu innflytjendur fram vörureikninga sem sýndu raunverulegt kaupverð kaffisins.

Ákærði tekur fram að samningur NAF við IBC tilgreini NAF sem endanlegan kaupanda að kaffinu og allar kvaðir í samningnum um fullnustu hans séu lagðar á NAF. Segir ákærði að sér vitanlega hafi enginn hliðstæður samningur verið gerður á milli KA og SÍS. Vanefndir á samningnum hefðu því að mati ákærða komið niður á NAF og SÍS. Staðfesting NAF á kaffikaupum var gefin út til SÍS og útflutningsskjöl seljanda til-

greindu í flestum tilvikum SÍS eða NAF sem kaupanda. SÍS í London gerði fullnaðarskil við kaffiseljendur á innheimtum þeirra áður en innheimta var send KA. Vanefndir af hálfu KA á greiðslu innheimtna hefðu því þýtt að SÍS hefði orðið að bera skaða sem af vanefndum kynni að hafa hlotist.

Ákærði segist líta svo á að KA hafi ekki átt lagalegan rétt til jöfnunargjaldsins, en tvímælalaust sé um að ræða siðferðislegan rétt.

Ákærði segist ekki hafa sent KA samninginn á milli NAF og IBC frá 1981, enda hafi honum verið gerð grein fyrir því af hálfu ákærða Hjalta, þegar hann tók við starfi deildarstjóra í Fóðurvörudeild, að honum væri óheimilt að ræða efni samkomulags eða samninga sem Innflutningsdeildin gerði við viðsemjendur sína. Af þessari ástæðu taldi ákærði sér óheimilt að skýra KA frá samningnum eða efni hans.

Ákærði vill ekki tjá sig um hvort orðin „gros price" og „net price" þýði brúttóverð og nettóverð vörunnar.

Ákærði kveðst ekki hafa viðurkennt neitt tvöfalt vörureikningakerfi; eini vörureikningurinn sem hann viðurkenni sem réttan og í samræmi við íslensk lög sé vörureikningur sem sýni umsamið kaupverð kaffisins á milli kaupanda og seljanda.

Ákærði segir að þar sem honum sé ekki ljóst hvernig beri að túlka umboðsviðskipti lögfræðilega, þá óski hann ekki eftir að svara því hvort hann telji enn að kaffiviðskiptin hafi af hálfu SÍS verið umboðsviðskipti og SÍS í þeim umboðsmaður kaffiseljanda. Segir ákærði að hann líti svo á að söluverð vöru sé tilboð seljanda sem kaupandi hefur samþykkt.

Ákærði kveðst ekki vita hver tók ákvörðun um að láta KA greiða vexti í London af lánsfjárhæðum í samræmi við hærri reikninginn en ekki hinn lægri né annað í sambandi við þennan vaxtamun.

Ákærði kannast ekki við að hafa átt neinn þátt í því að launung hafi verið um raunverulega fjárhæð jöfnunargjaldsins í heild sem endurgreitt var til KA að hluta frá vori 1981 og fram á árið 1982 eða hafa látið að því liggja, að þar með væri gjaldið að fullu endurgreitt.

Verður nú rakin framburður vitna við meðferð málsins.

Vitnið Þröstur Arnar Sigurðsson framkvæmdastjóri, Hömrum 1, Akureyri, kveðst hafa hafið störf hjá Kaffibrennslu Akureyrar við skrifstofustörf árið 1963, en hafði áður starfað þar sem sumarmaður. Hinn 1. september 1974 varð vitnið framkvæmdastjóri fyrirtækisins og var það næstu tæp 10 árin.

Vitnið segir að starf þess hafi verið almenn stjórnun á fyrirtækinu, og einnig sá vitnið um kaffiinnflutning og viðskipti við SÍS af því tilefni. Var vitnið eini starfsmaður fyrirtækisins sem hafði með þetta að gera, en stundum hafði það samráð við stjórnarmenn fyrirtækisins og þá aðallega

við Val Arnþórsson, sem var stjórnarformaður að vitnið minnir, allan framkvæmdastjóraferil vitnisins.

Vitnið segir að enginn skriflegur samningur hafi verið á milli KA og SÍS, og venjulega fóru pantanir fram í gegnum síma. Síðar komu pöntunarstaðfestingar frá SÍS.

Samskipti vitnisins við Innflutningsdeildina voru jafnan við einn aðila. Ekki man vitnið nú hverjir þessir aðilar voru á hverjum tíma. Vitnið minnist þess að hafa haft samband við ákærðu Gísla, Sigurð Árna og Arnór, en man ekki á hvaða tímabilum þeir voru hver um sig.

Vitnið kveðst hafa talið sig hafa bestu upplýsingar um heimsmarkaðsverð á kaffi á hverjum tíma frá Innflutningsdeildinni og sá ekki ástæðu til að leita upplýsinga víðar. Það minnist þess ekki að hafa lesið fagtímarit um markaðsverð á kaffi í heiminum á árunum 1979 - 1981.

Vitnið kveðst helst hafa rætt við Val og aðra stjórnarmenn, þegar óeðlilegar aðstæður sköpuðust, um verð á kaffi vegna uppskerubrests, vegna frostskemmda og af öðrum ástæðum.

Vitnið kveðst aðeins einu sinni hafa setið fund vegna kaffiinnkaupa almennt, og var sá fundur á Akureyri á vegum NAF. Fund þennan sátu ýmsir útlendingar. Vitnið segir að á fundinum hafi verið rætt almennt um stöðu kaffiinnkaupamála í heiminum og hvað væri að gerast á þessu sviði. Ekki man vitnið hvenær þessi fundur var haldinn. Vitnið telur sig muna eftir ákærða Sigurði Árna sem fundarmanni. Það man ekki eftir fleiri Íslendingum, en segir að þeir hafi verið fleiri.

Vitnið minnist þess ekki að hafa orðið vart við neitt athugavert við viðskiptin við Innkaupadeildina og þurfti því ekki að ræða nein vandamál við Val né aðra stjórnarmenn.

Vitnið minnist þess ekki að á framkvæmdastjóraferli þess hafi verið leitað eftir kaffiviðskiptum við aðra en SÍS, og það kveðst ekki hafa vitað að til væri samningur á milli NAF og Brasilíumanna um kaffiviðskipti á árunum 1979 -1981.

Vitnið segir að þegar það tók við framkvæmdastjórn hafi kaffiinnkaupin verið á vegum SÍS, og þannig hafi það verið áfram. Veit vitnið ekki hvers vegna ekki var leitað eftir viðskiptum hjá öðrum.

Vitnið álítur að það að KA var ekki aðili að NAF og að KA var í viðskiptasamböndum við SÍS, hafi ráðið því hvers vegna viðskiptin voru á þennan veg, en vitnið kveðst hafa litið á SÍS sem umboðsaðila í kaffiviðskiptunum.

Vitnið man eftir að hafa fengið símahringingu vegna þess að byrja átti að endurgreiða KA niðurgreiðslur frá Brasilíu. Var hringt úr Innflutningsdeildinni, en ekki man vitnið hver hringdi. Síðar kom bréf til staðfestingar símtalinu. Vitnið minnist þess ekki að hafa leitað eftir eða fengið nánari upplýsingar frá SÍS í Reykjavík um niðurgreiðslurnar.

Vitnið segir að það hafi talið sig vera vegna KA í bestu fáanlegum viðskiptum, bæði vegna verðs og gæða vörunnar. Telur vitnið að KA hafi verið samkeppnisfært á markaðinum, og jókst markaðshlutdeild KA stórlega frá 1976 og á næstu árum á eftir.

Vitnið minnist þess ekki að gerður hafi verið sérstakur samningur um fjármögnun hverrar einstakrar sendingar við SÍS, en það hafi verið í samráði við KA sem SÍS í London fjármagnaði kaffiinnkaupin.

Vitnið minnist þess að KA átti í erfiðleikum með að fjármagna kaffiinnflutninginn á fyrstu árum þess sem framkvæmdastjóra vegna takmarkaðs innlends fjármagns og vegna þess að mikið fé var bundið í bankaábyrgðum.

Vitnið getur ekki svarað því hvort staða SÍS í viðskiptunum hafi breyst eitthvað gagnvart KA þegar farið var að taka lán í London til greiðslu á kaffinu, en segir að vörureikningarnir hafi komið frá útflytjendunum í Brasilíu eins og áður. Minnir vitnið að það hafi samþykkt víxla til SÍS í London vegna þessara viðskipta.

Vitnið segist hafa litið svo á að vaxtagreiðslur þess til SÍS í London væru þeir vextir sem skrifstofan þar hefði þurft að greiða vegna viðkomandi lántöku.

Vitnið minnist þess ekki að hafa séð svonefnd „Ordrebekræftelse" né áþekk skjöl.

Vitnið segir að það hafi verið markmið KA að fá gott kaffi á góðu verði og hafi það talið sem framkvæmdastjóri KA að fyrirtækið keypti kaffi á góðu verði á áðurgreindum árum.

Vitnið kveðst ekki muna til þess að það eða stjórn KA hafi á áðurgreindum árum gert kröfu til SÍS að verðið á kaffinu tæki mið á hverjum tíma af heimsmarkaðsverði kaffis.

Vitnið kannast ekki við að hafa heyrt um fjórmenningana sem falið var að reyna að ná samkomulagi um skiptingu á niðurgreiðslunum svonefndu.

Vitnið getur ekki svarað því hver hefði borið hallann af greiðslufalli KA vegna kaffiinnflutningsins, ef til slíks hefði komið.

Vitnið minnist þess ekki að hafa rætt við ákærða Hjalta sérstaklega um verð á hrákaffi né afslætti né að hafa pantað kaffi fyrir hans milligöngu.

Vitnið kveðst hafa heyrt samtökin ICO nefnd í sambandi við kaffimál, en man ekki hvenær það var. Ekki hefur vitnið hugsað út í hver tilgangur þessara samtaka sé. Þá vissi vitnið ekki á árunum 1979 - 1981 hvort Ísland var aðili að þessum samtökum, en heldur þó að svo hafi ekki verið. Vitnið minnist þess alls ekki að hafa heyrt fundarmenn á kaffifundinum á Akureyri ræða sérstöðu Íslands í kaffiheiminum.

Vitnið kannast ekki við að til hafi verið hjá KA á starfsárum þess þar bók um alþjóðleg kaffiviðskipti né heldur minnist vitnið þess að einhverjar

ritsmíðar hafi verið til á skrifstofu KA um alþjóðleg kaffiviðskipti á þessum árum. Þá kannast vitnið ekki við að KA hafi verið áskrifandi að einu eða öðru upplýsingaefni um kaffimál á heimsmarkaði.

Vitnið minnist þess ekki að á stjórnarfundum, sem það sat hjá KA, hafi verið rætt um alþjóðleg kaffiviðskipti eða að borið hafi á góma að afla bæri samanburðartilboða frá vörumiðlurum eða öðrum umboðsaðilum um verð á kaffi.

Vitnið telur að það hljóti að hafa kynnt stjórn og stjórnarformanni ákvörðunina um að hefja greiðslur til KA á niðurgreiðslum Brasilíumanna. Vitnið man þó ekki hvenær það gerði þetta né viðbrögð stjórnarinnar.

Vitnið taldi sig ekki þurfa að kynna sér frekar heimsmarkaðsverð á kaffi þótt það fengi tilkynningu um upphaf á niðurgreiðslunum.

Vitnið man ekki til þess að hafa snúið sér til gjaldeyrisyfirvalda af fyrra bragði þegar niðurgreiðslurnar fóru að berast. Þá minnist vitnið þess ekki að gerðar hafi verið neinar breytingar á innflutningspappírum vegna kaffiviðskiptanna.

Vitnið segir að auk birgðastöðvar SÍS hafi Sjafnarlagerinn í Garðabæ, Vörusala SÍS í Vestmannaeyjum og Einar Þorsteinsson í Bolungarvík selt kaffið í heildsölu, en það gerði fyrirtækið sjálft einnig.

Vitnið telur enn í dag að KA hefði átt að fá niðurgreiðslurnar allar frá SÍS og SÍS eingöngu umboðslaun.

Vitnið Guðmundur Skaftason hæstaréttardómari, Skaftahlíð 25 í Reykjavík, segir að Valur Arnþórsson hafi haft samband við það sem stjórnarformaður KA og farið þess á leit að það tæki þátt í því sem fulltrúi KA að leysa úr ágreiningi á milli KA og SÍS um hvernig skipta skyldi svonefndum Avisos. Telur vitnið að þetta hafi verið síðla sumars 1981 eða um haustið það ár.

Vitninu virtist Valur nýbúinn að fá vitneskjuna um Avisosinn þegar hann kom á fund vitnisins, sem á þessum tíma var með sjálfstæðan rekstur í sambandi við lögfræðistörf og endurskoðun. Minnist vitnið þess ekki að hafa rætt við aðra en Val hjá KA um þetta mál og segir vitnið að ekkert hafi komið fram um skjalalega meðferð í sambandi við innflutninginn þegar það ræddi við Val fyrst.

Vitnið telur að tekið hafi verið til við að fara ofan í málið í október eða nóvember 1981, og störfuðu að því með því Geir Magnússon, Geir Geirsson og Snorri Egilsson. Hittust þeir í nokkur skipti og settu sig inn í málið.

Vitnið segir að verkefni þeirra fjórmenninganna hafi átt að vera að ræða skiptingu heildarfjárhæðarinnar vegna Avisos fyrir árin 1979 - 1980 og áframhaldandi skiptingu vegna væntanlegra Avisosgreiðslna, en aldrei hafi náðst samkomulag um skiptinguna á Avisos og ekkert skriflegt hafi verið gert um störf nefndarinnar.

Vitnið segir að það hafi haft í höndum samantekt Geirs Geirssonar um málið, og vitnið aflaði sér auk þess lýsingar á því hvernig viðskiptin hefðu farið fram, þegar það var að fara ofan í málið. Telur vitnið að það hafi fengið gögn vegna þessa starfa síns frá KA.

Vitnið segir, að skýring forráðamanna KA á því að þeim bæri Avisosinn hafi verið sú að um umboðsviðskipti hafi verið að ræða. Fulltrúar Innflutningsdeildarinnar töldu hins vegar m.a. að vegna þátttöku SÍS í NAF hefði Avisosinn fengist og því bæri SÍS að njóta hans að hluta.

Vitnið segir að litið hafi verið á umrætt mál sem viðskiptamál, og hafi hvorugur aðilinn gert ítrustu kröfu um allan Avisosinn. Taldi KA, að SÍS bæru eðlileg og sanngjörn umboðslaun vegna viðskiptanna. Var það meginatriðið í störfum nefndarinnar að komast að niðurstöðum um þetta atriði. Ekki var af hálfu KA litið á það að beita bæri ítrasta lagalegum rétti KA í þessu máli, heldur bæri að miða að sanngjarnri og eðlilegri lausn málsins miðað við allar aðstæður.

Vitnið heyrði aldrei nefndar tvöfaldar faktúrur í viðræðum þeirra nefndarmanna um framangreint mál.

Vitnið kveðst ekki muna hvort það vissi í upphafi viðræðnanna að byrjað var að skipta Avisosnum eða hvort það frétti það síðar. Störfum nefndarinnar lauk í byrjun desember 1981. Man vitnið ekki eftir neinum afskiptum sínum af málinu eftir þann tíma.

Vitnið segir að því hafi ekki verið kunnugt um samrit af vörureikningum sem sýndu að kaffið var greitt að hluta með peningum og að hluta með Avisos.

Vitnið telur að ekkert samkomulag hafi verið komið á þegar það hætti afskiptum sínum af málinu.

Vitnið Sigurður Gils Björgvinsson forstöðumaður, Keilufelli 22 í Reykjavík, kveðst hafa byrjað störf hjá SÍS í föstu starfi í ársbyrjun 1974 og hefur starfað hjá fyrirtækinu síðan.

Vitnið var aðstoðarframkvæmdastjóri í Innflutningsdeildinni frá árinu 1978 og fram í októberlok 1981. Á því tímabili var ákærði Hjalti næsti yfirmaður vitnisins.

Vitnið telur að það hafi verið í nóvember eða desember 1980, þegar ákveðið hafði verið að ákærði Sigurður Árni færi til London, að því var falið af ákærða Hjalta að setja sig inn í kaffiinnflutningsmál deildarinnar og ýmis önnur mál hjá ákærða Sigurði Árna með það í huga að vitnið setti síðar eftirmann ákærða Sigurðar Árna inn í þessi störf.

Vitnið minnir að ákærði Sigurður Árni hafi skrifað fyrir vitnið lýsingu á því hvernig kaffiinnflutningsviðskiptin fóru fram. Jafnframt fóru vitnið og ákærði Sigurður Árni saman yfir stöðu allra kaffisendinga á árinu 1980. Afhentu þeir ákærða Hjalta afrit af skriflegri stöðu kaffiinnflutningsmálanna.

Vitnið vissi að KA var skuldfært fyrir umboðslaunum á því tímabili sem tveir vörureikningar bárust.

Vitnið kveðst ekki hafa litið svo á að með viðskiptunum væri aðhafst eitt eða annað ólöglegt, enda þótt vitnið álíti að öðruvísi hefði átt að standa að framkvæmd viðskiptanna.

Vitnið segir að það telji frekar að ákærði Arnór hafi ekki verið á fundi með því og ákærða Hjalta, þegar rætt var um að Þröstur Sigurðsson ætti ekki að fá að vita um skiptingu á bónusgreiðslunum.

Vitnið Þórarinn *Valur* Arnþórsson kaupfélagsstjóri, Byggðavegi 118 á Akureyri, kveðst hafa verið í stjórn SÍS frá 1975 og stjórnarformaður frá 1978 og er það enn. Vitnið kveðst hafa verið í stjórn KA frá árunum í kringum 1970 og stjórnarformaður fyrirtækisins frá árinu 1974 að vitnið minnir.

Vitnið kveðst ekki hafa haft afskipti af innflutningi á hrákaffi fyrir KA, en framkvæmdastjóri KA hafi stundum borið undir það ákvarðanir um innkaup á kaffi ef einhverjar óvenjulegar aðstæður voru í sambandi við kaffiinnkaup, verð óeðlilega mikið hækkandi eða lækkandi, t.d. vegna mikillar uppskeru eða uppskerubrests. Þessi atriði voru ekki ákvörðunaratriði á stjórnarfundum.

Vitnið rekur ekki minni til að rætt hafi verið á stjórnarfundum að leita eftir tilboðum í kaffiinnkaup frá öðrum innflutningsaðilum en SÍS. Hins vegar bárust fyrirtækinu stundum tilboð frá öðrum aðilum sem ekki reyndust hagstæð, bæði að því er snerti verð og gæði.

Vitnið kveðst fyrst hafa heyrt um Avisosgreiðslurnar vegna kaffiinnflutningsins rétt fyrir aðalfund SÍS 1981. Daginn fyrir aðalfund fyrirtækisins það ár, eða svo minnir vitnið, var haldinn stjórnarfundur þar sem fram var lögð skýrsla Geirs Geirssonar löggilts endurskoðanda. Við lestur skýrslunnar sá vitnið að miklar tekjur höfðu orðið á kaffiinnflutningi ársins 1980. Leiddi þetta til þess að vitnið lagði fram nokkrar spurningar á fundinum vegna þessa og ræddi auk þess við endurskoðandann frekar um málið. Jafnframt lýsti vitnið yfir því við endurskoðandann að það áskildi sér rétt til að láta skoða þetta atriði síðar. Var þetta í fyrsta skipti sem vitnið heyrði Avisos nefndan.

Vitnið segir að í samtalinu við endurskoðandann hafi komið fram að það væri álit ákærðu Erlends og Hjalta að SÍS bæru þessar tekjur vegna aðildar SÍS að NAF, en ekki þekkti vitnið til samninganna á milli NAF og Brasilíumanna. Hvorki KEA né KA voru eða gátu verið aðilar að NAF. Vitnið kveðst ekki hafa óskað eftir neinum gögnum, sem styddu framangreint álit, en áskildi sér að athuga málið frekar.

Vitnið kveðst síðan hafa falið Geir og Guðmundi Skaftasyni, lögfræðilegum ráðunaut KEA, að kanna málið frekar fyrir sig. Vitnið segist hafa

sem stjórnarformaður SÍS beðið Geir um að athuga málið, en Guðmund sem fulltrúa KA og KEA. Vildi vitnið láta gæta fyllsta réttlætis í málinu gagnvart öllum viðkomandi aðilum.

Vitnið kveðst ekki hafa tekið þátt í þeim viðræðum sem fóru fram um málið og taldi sig ekki geta það vegna stöðu sinnar sem stjórnarformaður í báðum fyrirtækjunum. Veit vitnið því ekki nákvæmlega hvað kom fram á fundum framangreindra manna og þeirra starfsmanna SÍS sem tóku þátt í viðræðunum við þá. Að því er vitnið best veit var síðasti fundur þessara manna um málið í desember 1981. Vitnið veit ekki hverjir frá SÍS tóku þátt í fundum um málið, en veit að síðasta fundinn með Geir og Guðmundi sátu Geir Magnússon og Snorri Egilsson. Vitnið fékk ekkert skriflegt um niðurstöður athugunar á málinu frá áðurgreindum mönnum. Var vitninu kunnugt að ágreiningur var um málið, og lauk fundunum án niðurstöðu.

Vitnið segir að SÍS hafi haldið bónusgreiðslunum fyrir árin 1979, 1980 og fyrri ár, en viðræðurnar hafi með öðru leitt til þeirrar einhliða ákvörðunar SÍS, að KA fékk greiðslurnar fyrir árið 1981 og síðar. Virtist vitninu þetta vera á þennan veg. Þá voru umboðslaunin lækkuð.

Vitnið segir að með þessu hafi afskiptum þess af málinu lokið, og taldi vitnið að með þessu nyti KA hagstæðra kjara þegar til lengri tíma væri litið. Þá taldi vitnið sig hafa upplýsingar um það að helsti samkeppnisaðili KA þyrfti að greiða hærri umboðslaun.

Vitnið segir það skoðun sína, án þess að hafa fyrir því vissu, að það hafi verið ákærði Hjalti og Snorri Egilsson sem hafi tekið ákvörðun um endurgreiðslurnar til KA og hver umboðslaunin skyldu vera, enda heyri ákvörðun af þessu tagi undir Innflutningsdeildina. Vitnið segir að ekki hefði þurft að bera framangreinda ákvörðun undir stjórnina, en það væri matsatriði framkvæmdastjóra hvort hann bæri ákvörðun sem þessa undir forstjóra.

Vitnið segir að það viti ekki hvort ákærði Hjalti og Snorri hafi ráðfært sig við aðra er þeir hafi tekið framangreinda ákvörðun.

Vitnið kveðst fyrst hafa heyrt um svonefndar tvöfaldar faktúrur þegar rannsókn skattrannsóknarstjóra var að mestu lokið í ársbyrjun 1984. Var það Geir Geirsson sem á þeim tíma sagði vitninu frá þessu. Telur vitnið að Geir Geirssyni og Guðmundi Skaftasyni hafi ekki verið kunnugt um tilvist hinna svokölluðu tvöföldu faktúra þegar þeir voru að ræða um bónusgreiðslur og umboðslaun á árinu 1981. Vitnið segir að hinn lögfræðilegi ráðunautur KEA hafi byggt sjónarmið sín í málinu á því að um umboðsviðskipti væri að ræða, og þegar verið var að ræða málið á árinu 1981 hafi verið fjallað um málið sem umboðsviðskipti. Vitnið telur sig ekki í stakk búið til þess að kveða upp úr um það, svo að óyggjandi sé, hvers

eðlis umrædd viðskipti hafi verið, þar sem umboðsviðskipti geti verið með mörgu móti. Í venjulegum umboðsviðskiptum komi umboðsaðili viðskiptum á milli seljanda og kaupanda, en umboðsaðilinn fær umboðslaun, venjulega frá seljanda, en í umræddu tilfelli hafi verið samningur á milli NAF og seljendanna í Brasilíu, og SÍS sem aðili að NAF hafi keypt þann hluta kaffisins sem kom til Íslands, greitt það til seljandans, en innheimt það síðan hjá KA. Segir vitnið að síðan gerist það hins vegar að viðskiptin séu ekki bókuð hjá SÍS sem kaup og sala heldur umboðslaunaskapandi sala, og megi að mati vitnisins telja þá bókfærslu í ósamræmi við feril viðskiptanna. Megi vafalaust halda því fram að þarna sé um bókhaldsleg mistök að ræða sem eigi þátt í því að skapa óvissu um eðli viðskiptanna.

Vitnið segir að eins og það sjái málið, þá sé það staðreynd að SÍS hafi tekið lánin vegna kaffikaupanna án nokkurrar ábyrgðar eða skuldbindingar af hálfu KA, en hins vegar innheimt andvirði kaffisins hjá KA skv. vörureikningi sem kom til innheimtu hjá Landsbankanum á Akureyri og KA samþykkti víxil fyrir. Í þessu sambandi sé rétt að hafa í huga að þótt KA hefði brugðist með greiðslu til SÍS, hefði SÍS eftir sem áður orðið að greiða viðkomandi lán sem tekin höfðu verið vegna kaffikaupanna.

Vitnið segir að stjórn KA hafi ekki haft neinar óyggjandi upplýsingar um það 1981 hverjum bæru þessar greiðslur, enda ágreiningur um málið. Hins vegar var KA ánægt með betri verð og bætt viðskiptakjör, en KA hafi alltaf verið samkeppnisfært, bæði hvað snertir verð og gæði.

Vitnið kveðst ekki hafa haft formlegt samráð við stjórnina eða framkvæmdastjóra um að fela Guðmundi þetta sérstaka verkefni, en þessum aðilum var öllum kunnugt um að Guðmundur starfaði sem lögfræðilegur ráðunautur fyrir KEA.

Vitnið staðfestir að framburður vitnisins Guðmundar Skaftasonar sé í meginatriðum réttur um afstöðu forráðamanna KA, þ. á m. vitnisins, til eðlis viðskiptanna og hver réttarstaða KA væri.

Vitnið kveðst ekki hafa fengið neinar óyggjandi upplýsingar um það eftir að það mætti hjá RLR til yfirheyrslu hver eða hverjir hafi tekið ákvörðun um hinar svokölluðu tvöföldu faktúrur og leyndina við KA í sambandi við kaffiviðskipti. Þá hefur vitnið engar aðrar upplýsingar sem gætu varpað ljósi á það. Vitnið segir að eftir valdssviði og ábyrgð innan SÍS séu það ákveðnir aðilar sem komi til greina í þessu sambandi. Vísar vitnið í því sambandi til samþykkta fyrir SÍS.

Vitnið kveðst ekki hafa staðið að samningum við SÍS um það að KA greiddi umboðslaun af hverri sendingu til SÍS.

Vitnið segir að KA hafi ætlast til að hún fengi gott kaffi á sem bestu verði og að það hafi komið fram áður að KA hafi jafnan verið samkeppnisfær og þess vegna ekki haft neinar sérstakar áhyggjur af verði, en það

hafi verið samkeppnisaðili KA sem sendi verðupplýsingar til verðlagsstjóra sem hann hafi byggt á ákvarðanir sínar um hámarksverð á hverjum tíma.

Vitnið kveðst draga mjög í efa að hægt hefði verið á þessum tíma að semja beint frá Íslandi um áþekk kjör í kaffikaupum og NAF samdi við IBC á sínum tíma. Þetta hefði m.a. útheimt það að KA hefði orðið að setja upp eða útvega sér einhvers konar eftirlitskerfi með gæðum kaffisins, en það hefði getað kostað verulegt fé. KA taldi sig hafa aðgang að viðtæku og heildstæðu kaffikaupakerfi sem tryggði gæði viðskiptanna.

Vitnið kveðst ekki hafa heyrt nefnt viðskiptahugtakið samráðskaup fyrr en í fregnum af yfirheyrslum yfir ákærða Hjalta.

Vitnið segir að engar kröfur séu hafðar uppi af hálfu KA og KEA á hendur SÍS vegna þeirra viðskipta sem mál þetta fjallar um. Hafi þetta verið gert upp á árinu 1984, og á sama ári hafi verið gengið frá skattaþætti málsins. Segir vitnið, að KEA sem helmingseigandi í KA hafi fallist á fyrir sitt leyti það uppgjör sem fram fór vegna þessara viðskipta.

Vitnið telur að skjalalegri meðferð vegna kaffiinnflutningsins hafi ekki verið breytt fyrr en um það leyti sem endurskoðanda SÍS varð kunnugt um hinar svonefndu tvöföldu faktúrur.

Vitnið segir að því sé ekki kunnugt um að svonefndar tvöfaldar faktúrur hafi verið notaðar í öðrum löndum á árunum 1979 til 1981 í sambandi við innflutning á kaffi frá Brasilíu.

Vitnið segir að framkvæmdastjóri KA hafi ekki hlotið að skýra vitninu frá efni bréfsins frá 12. febrúar 1981 fljótlega eftir viðtöku þess eða símtalsins sem var undanfari þess. Vitnið segir þó ekki vafamál að framkvæmdastjórinn hafi skýrt því frá því að kaffiverð hefði lækkað, því það hafi verið slík atriði sem einkum voru rædd, það eru sveiflur í kaffiverði sem voru og eru algengar.

Vitnið segir að samkvæmt bestu vitund þess hafi KA ekki aflað sér upplýsinga um heimsmarkaðsviðskipti með kaffi á þessum árum og hafi sú hlutverkaskipting ríkt að útvegunarþátturinn hafi verið í höndum SÍS, Innflutningsdeildar, og því í þess verkahring að fylgjast með heimsviðskiptum á kaffi. Hafa samskipti KA og SÍS á sviði kaffiinnflutningsmála haldið áfram fram á þennan dag, en KA taki nú meiri þátt í samskiptum vegna kaffiviðskiptanna en áður var við NAF.

Vitnið Geir Geirsson, löggiltur endurskoðandi, Kvistalandi 4 í Reykjavík, kveðst reka sjálfstæða endurskoðunarskrifstofu, og er allverulega stór hluti verkefna skrifstofunnar endurskoðun fyrir SÍS.

Vitnið hóf sjálfstæða starfsemi árið 1979 og hefur frá þeim tíma annast endurskoðun reikninga SÍS. Áður starfaði vitnið á endurskoðunarskrifstofu SÍS sem hefur með höndum daglega endurskoðun, öðru nafni innri endur-

skoðun. Var vitnið forstöðumaður þessarar skrifstofu síðustu árin sem það starfaði hjá SÍS.

Vitnið segir að gerður hafi verið samningur við það um endurskoðun árið 1979 af stjórn SÍS, og telur vitnið sig því ábyrgt gagnvart henni með störf sín. Þá var vitnið félagslega kjörið endurskoðandi á aðalfundi SÍS 1983 og hefur verið kjörið það á aðalfundum síðan. Telur vitnið sig því einnig ábyrgt gagnvart aðalfundi SÍS.

Vitnið kveðst fyrst hafa orðið vart við Avisos í bókhaldsgögnum SÍS á fyrri hluta ársins 1981 þegar vitnið vann að endurskoðun reikninga ársins 1980. Vitnið kveðst ekki hafa heyrt að til væru Avisosgreiðslur fyrr en við framangreinda endurskoðun. Það vissi hins vegar að SÍS hafði tekjur af kaffiinnflutningi. Vitnið segir að það hafi vakið athygli þess hve tekjurnar af kaffiinnflutningi jukust mikið á árinu 1980. Var það endurskoðunin árið 1981, sem sýndi vitninu þetta.

Þegar vitnið hafði orðið vart við þessar miklu tekjur sneri það sér til ákærðu Hjalta og Arnórs og vitnisins Sigurðar Gils til að leita skýringa. Vitnið man ekki hverju hver þeirra þriggja um sig svaraði, en ákærði Arnór vísaði aðallega á hina, þar sem hann væri nýbúinn að taka við starfi sínu. Ákærði Hjalti og Sigurður Gils skýrðu fyrir vitninu hvernig Avisos var háttað. Vitnið kveðst á sama tíma og að framan greinir hafa komist að raun um tilvist verðfallsbóta í kaffiviðskiptunum.

Vitnið kveðst ekki hafa frétt af hinu svonefnda tvöfalda vörureikningakerfi fyrr en í ársbyrjun 1984, að vitnið minnir. Þessa vitneskju fékk vitnið þegar það kom á skrifstofu SÍS í London á þessum tíma. Minnir vitnið að það hafi rekið augun í þetta við endurskoðun og þá strax á eftir ræddi það um málið við forstöðumann skrifstofunnar í London. Vitnið fékk engin svör hjá forstöðumanninum um það hvernig þetta kerfi væri til komið eða hver bæri ábyrgð á því. Ekki minnist vitnið þess að forstöðumaðurinn hafi upplýst vitnið um hver tilgangurinn væri með þessu kerfi.

Vitninu datt í hug, þegar það uppgötvaði tvöföldu faktúrurnar, að tilgangurinn með þeim væri sá að halda tekjunum af kaffiinnflutningnum hjá SÍS.

Vitnið fékk engar ákveðnar upplýsingar um það hver hefði tekið ákvörðun um þessa tvöföldu vörureikninga, en heyrði þá tilgátu að þetta væri komið frá Brasilíumönnum.

Vitnið kveðst hafa farið á skrifstofuna í London til endurskoðunar í mars eða apríl 1981, m.a. vegna forstöðumannaskipta. Vitnið kveðst ekki hafa farið þessa ferð gagngert að beiðni vitnisins Vals. Kveðst vitnið hafa skoðað sérstaklega í þessari ferð kaffiviðskiptin, sem skrifstofan annaðist. Telur vitnið að tvöföldu faktúrurnar hafi ekki verið meðal bókhaldsfylgiskjala ársins 1980 sem þá var verið að endurskoða. Vitnið frétti síðar að forstöðu-

maðurinn, sem var að fara frá, hefði haldið framangreindum gögnum aðskildum frá þeim bókhaldsgögnum sem vitnið var að endurskoða í þetta skipti.

Vitnið segir að bókhaldsgögn og bókhaldsfærslur hafi sýnt það hvernig tekjurnar af kaffiinnflutningnum voru til komnar og hvernig þeim var ráðstafað. Af þessari ástæðu breytti það litlu þótt nettófaktúra væri ekki tiltæk. Vitnið telur að bókhaldsfærslum í London hafi ekki verið vísvitandi hagað á þann hátt að með þeim væri verið að reyna að blekkja. Litur vitnið svo á að færslurnar kunni að hafa verið viðvaningslegar.

Vitnið kveðst ekki hafa haft samband við KA á árinu 1981 varðandi kaffiinnflutninginn né í sambandi við endurskoðunaraðgerðir.

Vitnið kveðst hafa fengið að vita það á árinu 1981 hjá vitninu Sigurði Gils að það hefði verið ákærði Hjalti, sem tók ákvörðun um færslur á hagnaði vegna afsláttarins og hafi það verið gert eftir bókfærðum hagnaði SÍS í London.

Vitnið minnir að tekjur af kaffiinnflutningnum á árunum 1980 og 1981 hafi verið færðar undir heitinu umboðslaun. Þá upplýsir vitnið að það hafi verið vitnið Sigurður Gils og starfsmaður í aðalbókhaldi sem hafi ráðið þessum færslumáta án þess að hafa haft samráð við aðra, svo að vitnið viti, enda ekki ástæða til að mati vitnisins. Vitnið segir að miðað við þær færslur sem gerðar voru vegna viðskiptanna að öðru leyti hafi það ekki séð ástæðu til að gera athugasemdir við val tekjureikningsins, en aðrir reikningar hefðu komið til greina. Þá segir vitnið að umboðslaunahugtakið hafi verið mjög vítt á þessum tíma og sé ef til vill enn. Segir vitnið að miðað við sama undanfara hefði komið til greina sérstakur reikningur fyrir tekjur vegna kaffikaupa eða aðrir reikningar vegna ýmissa eða óvenjulegra tekna. Vitnið segir að eftir því sem það best viti þá hafi ekki orðið breyting á færslumátanum frá og með árinu 1982 til þessa dags, enda tekjur mun minni.

Vitnið hefur staðfest skýrslu sína um yfirlit um innflutning á hrákaffi á vegum Innflutningsdeildar, dags. 24. maí 1984, en skýrslan sýni viðhorf sitt á þessum tíma til þessara viðskipta. Hyggur vitnið að sú ályktun sem stjórn SÍS gerði um endurgreiðslu á 15 milljónum sé í samræmi við þær hugmyndir sem vitnið tekur fram um endurgreiðslur í skýrslunni.

Vitnið kveðst ekki hafa tekið þátt í störfum þeirrar nefndar sem með ályktun stjórnar SÍS frá 24. maí 1984 var ráðgert að setja á laggirnar til að gera athugun á því hverjir bæru ábyrgð á og tóku ákvarðanir um meðferðina á tekjunum af kaffikaupunum.

Vitnið hefur staðfest að það hafi tekið þátt í viðræðum á árinu 1981 um skiptingu tekna af kaffiviðskiptum við Brasilíumenn á milli SÍS og KA. Komust þeir félagar ekki að formlegri niðurstöðu og eftir því sem vitnið

best veit tók SÍS einhliða ákvörðun um að Avisos og verðfallsbætur skyldu renna til KA, og var þessi ákvörðun tekin eftir að þeir félagar hættu viðræðum sínum.

Vitnið segir að samkvæmt þeim upplýsingum, sem það hafi aflað sér úr bókhaldi KA vegna áranna 1980 og 1981, sé skuld KA vegna kaffikaupa ekki nefnd, en færð á einn skuldheimtumannsreikning. Vörureikningar hinna brasilísku seljenda eru almennt skráðir á SÍS sem kaupanda. Ljóst sé, að innheimtukröfur vegna kaffikaupanna séu eign SÍS, og þær greinilega merktar skrifstofu þess í London sem kröfuhafa.

Vitnið segir að SÍS hafi ekki hlotið neinar skattahækkanir á grundvelli þeirrar rannsóknar sem skattrannsóknarstjóri hóf á bókhaldi SÍS á árinu 1982.

Vitnið segir að sú fjárhæð sem SÍS greiddi ásamt vöxtum á árinu 1984 til KA hafi hjá SÍS verið færð til gjalda á því ári og hjá KA til tekna og á þann hátt komið inn í skattframtöl beggja fyrirtækjanna fyrir það ár og engar athugasemdir við það gerðar af hálfu skattyfirvalda.

Vitnið staðfestir að það hafi endurskoðað bókhald SÍS fyrir árin 1979-1981 og gert um það skýrslur. Segir vitnið að hluti af heföbundinni áritun á reikningana væri það, að ársreikningurinn sé gerður í samræmi við góða reikningsskilavenju. Vitnið segir að það hafi verið skoðun þess á þeim tíma sem endurskoðunin fór fram, að viðskipti SÍS við KA, sem málið fjallar um, hafi verið bókfærð í samræmi við góða reikningsskilavenju, en vitnið segir að góð reikningsskilavenja byggist á margskonar óskráðum venjum og reglum og taki sífelldum breytingum. Er vitnið enn á sömu skoðun.

Vitnið kveðst ekki vita um neinn almennan eða opinberlega skráðan skilning endurskoðenda á því hvað séu umboðsviðskipti.

Vitnið segir að það muni hafa komið á Lundúnaskrifstofuna dag nokkurn snemma í september 1981 á leið frá Þýskalandi til Skotlands, en þangað fór vitnið á vegum SÍS og þurfti að fá gögn á Lundúnaskrifstofunni vegna þeirra erinda. Telur vitnið að kaffiinnflutningsmál hafi borið á góma við ákærða Sigurð Árna í þetta skipti, en hins vegar hafi erindi vitnisins á skrifstofuna ekki verið til að endurskoða gögn varðandi kaffiviðskiptin. Vitnið man ekki hvort það bað um að fá að sjá gögn varðandi kaffiinnflutninginn á skrifstofunni í þetta skipti, en telur slíkt hugsanlegt. Vitnið minnist þess ekki að ákærði Sigurður Árni bæri því þau boð frá ákærða Erlendi sem fram koma í framburði ákærða Sigurðar Árna, sbr. síðar.

Vitnið Geir Magnússon bankastjóri, Lálandi 10 í Reykjavík, kveðst hafa verið framkvæmdastjóri fjármáladeildar SÍS á árunum 1979 til 1981. Var starf vitnisins að annast daglegar fjárreiður SÍS, þ. á m. að veita viðtöku þeim tekjum sem komu af hinum ýmsu starfsgreinum fyrirtækisins.

Vitnið segist hafa tekið eftir því á árunum 1980 eða 1981 að inn komu

óvanalega miklar tekjur af kaffiinnflutningi. Leitaði vitnið eftir upplýsingum um það hvernig á þessu stæði strax og það varð vart við þetta. Sneri vitnið sér af þessu tilefni til ákærða Sigurðar Árna og fékk þau svör að það hefði verið ákveðið að þessar auknu tekjur væru tekjur SÍS. Var ákærði Sigurður Árni á þessum tíma í starfi deildarstjóra Fóðurvörudeildar. Kom fram í samtalinu við ákærða Sigurð Árna um þetta mál að það væri ekki hann sjálfur sem hefði tekið þessa ákvörðun, heldur yfirmenn hans sem hann nafngreindi þó ekki.

Vitnið kveðst ekki hafa haft á þessum tíma sjálfstætt álit á því hverjum bæru hinar auknu tekjur af kaffiinnflutningnum og minnist þess ekki að hinar auknu tekjur af kaffiinnflutningi væru ræddar á fundum framkvæmdastjórnar á árinu 1980.

Vitnið segir að það hafi komið fyrir í undantekningartilvikum að tekjur af kaffiinnflutningi væru fluttar hingað til lands áður en greiðslur bárust frá KA og þá í formi aukins yfirdráttar.

Vitnið minnist þess að hafa einu sinni tekið þátt í viðræðum ásamt Snorra Egilssyni og að hans beiðni við Guðmund Skaftason og Geir Geirsson um tekjur Innflutningsdeildar af kaffiinnflutningi. Engin formleg niðurstaða var þó á þessum fundi. Ekki man vitnið hvenær fundur þessi var haldinn.

Vitnið kveðst ekkert hafa vitað um það hvernig gengið var frá skjalalegri meðferð innflutningsins.

Vitnið kveðst hafa vitað um stöðu umboðslaunareikninga í London hjá hverri deild þar sem vitnið fékk reglulega yfirlit frá London.

Vitnið segir að það hafi mótmælt ítrekað við ákærða Gísla að Lundúnaskrifstofan tók vexti í sambandi við kaffiinnflutninginn af hærri fjárhæð en hún tók að láni vegna hans. Mótmæli vitnisins báru ekki árangur, en ekki man vitnið orðaskipti þeirra tveggja af þessu tilefni. Ekki kveðst vitnið hafa mótmælt þessari aðferð við aðra hjá SÍS né ræddi það við aðra um þetta atriði.

Vitnið treystir sér ekki til að mótmæla framburði ákærða Gísla um það að hann hafi minnst á það við vitnið, að Lundúnaskrifstofan fengi 1% af brúttóverði kaffisins í þóknun. Hafi þetta þá verið í tengslum við að niður féllu ábyrgðargjöld í banka og innborganir á ábyrgðir, sem báru lága vexti. Tengist þetta því að SÍS í London staðgreiddi vöruna.

Vitnið segir að það hafi verið Fjármáladeildin sem gaf tekjunum af kaffiviðskiptunum nafnið umboðslaun í heild sinni. Ástæðan fyrir þessu var sú að tekjurnar komu af umboðslaunareikningi í London.

Vitnið minnist þess ekki að hafa mótmælt of hárri vaxtatöku í London við ákærða Sigurð Árna.

Vitnið segir að skrifstofan í London hafi keypt kaffið með því að

staðgreiða það og þá fengið í hendur frumrit farmskírteina og reikninga.

Vitnið segir að eftir að SÍS fór að staðgreiða kaffið í Brasilíu, hafi það haft samband við KEA sem helmingseiganda KA og farið fram á að KEA tæki að hálfu á sig ábyrgð á sendingunum. Minnir vitnið að skrifað hafi verið bréf um þetta til KEA, en niðurstaðan var sú að SÍS gekk ekki eftir ábyrgðinni hjá KEA.

Vitnið segir að vaxtamunurinn sem áður greinir og vitnið mótmælti hafi gengið til skrifstofunnar í London sem rekstrartekjur.

Vitnið Snorri Egilsson, aðstoðarframkvæmdastjóri verslunardeildar SÍS, Sunnuvegi 15 í Reykjavík, kveðst hafa starfað hjá SÍS frá 15. september 1980, og fyrst starfaði vitnið sem skrifstofustjóri Innflutningsdeildar. Í nóvember 1981 lét vitnið af skrifstofustjórastarfinu og tók við núverandi stöðu.

Vitnið kveðst ekki hafa komið nærri ákvörðunum um kaffiinnkaup, en færði skrá yfir pantanir deildarinnar á kaffi og þar með Avisosgreiðslur og verðmæti sendinganna. Vitnið kveðst hafa byrjað að halda þessa skrá strax og það tók við starfinu. Var skráin framhald skrár sem vitnið Sigurður Gils hafði áður haldið.

Vitnið leit á Avisosgreiðslurnar sem tekjur SÍS, sem KA sem viðskiptaaðila bæru ekki og ætti ekki að vita um. Vitnið fékk engin bein fyrirmæli um að halda þessum greiðslum leyndum. Vitnið vissi ekki að til væru tvö sett af reikningum varðandi hverja kaffisendingu, þegar vitnið byrjaði að halda áðurgreinda skrá, og vissi ekki um þetta fyrirkomulag fyrr en á árinu 1983 eða 1984.

Vitnið vissi ekki um fyrirkomulag vaxtamála vegna fyrirgreiðslu Lundúnaskrifstofunnar við kaffiinnflutninginn.

Vitnið segir að það hafi hinn 12. desember 1981 eða næstu daga setið fund með Guðmundi Skaftasyni, Geir Geirssyni og Geir Magnússyni, en á fundi þessum og öðrum sem á eftir honum fór síðar í sama mánuði var rætt um hvernig skipta bæri Avisosgreiðslum, og var mikill ágreiningur milli vitnisins og Guðmundar um þetta efni. Taldi Guðmundur að hér væri um umboðsviðskipti að ræða og bæri SÍS að taka eðlileg umboðslaun, 1-2%. Vitnið taldi hins vegar að SÍS sem eiganda kaffisins bæru þessar tekjur. Engin niðurstaða varð af fundunum tveimur.

Vitnið kveðst hafa gert tilboð af hálfu SÍS þess efnis að Avisostekjur 1979 og 1980 yrðu alfarið SÍS, ársins 1981 miðuðust við 10% þóknun og ársins 1982 miðuðust við 4% þóknun ofan á brúttóverð kaffisins. Byggði vitnið tilboðið á óánægju KA með Avisostekjurnar, markaðurinn hérlendis var að breytast báðum fyrirtækjunum í óhag og í þriðja lagi vildi vitnið gera KA sem viðskiptavin SÍS ánægða. Þá gerði vitnið ráð fyrir að Avisosinn gengi óskiptur til KA.

Vitnið upplýsir að átta deildir hafi verið innan Innflutningsdeildar á árunum 1980 og 1981 og deildarstjóri fyrir hverri. Sjö deildanna höfðu innflutning á hendi, og voru deildarstjórar þeirra sjálfstæðir í starfi og þurftu ekki að leita til yfirmanns Innflutningsdeildar svo fremi sem skuldbindingar vegna innkaupanna væru innan ramma fjárstreymis deildarinnar.

Vitnið kveðst ekki geta borið um hvort deildarstjórarnir hafi leitað í einstökum málum til ákærða Hjalta sem yfirmanns.

Vitnið nefnir sem dæmi um umfang starfsemi Innflutningsdeildar á framangreindum árum að um sé að ræða verslun með um 25.000 vörunúmer frá um 600 erlendum aðilum í yfir 40 löndum auk á annað hundrað íslenskra framleiðenda. Í deildunum voru á bilinu 160-180 starfsmenn.

Vitnið segir að kaffiinnflutningur hafi verið með stærri vöruflokkum, en þó voru stál og timbur, svo og fóðurvörur stærri vöruflokkar að verðmæti.

Vitnið segir að kaffiinnkaup hafi verið mjög flókin og þung í vöfum og kröfðust sérhæfðs starfsmanns.

Vitnið vissi að kaffisendingarnar voru greiddar af Lundúnaskrifstofu SÍS. Vitnið vissi einnig að SÍS sendi kröfur vegna kaffisendinganna í Landsbankann á Akureyri til innheimtu hjá KA. Segir vitnið að þessi háttur hafi ráðið því áliti vitnisins, að SÍS ætti kaffið eftir að Lundúnaskrifstofan var búin að greiða það. Vitnið vissi ekki um vaxtatöku Lundúnaskrifstofunnar vegna lána sem tekin voru vegna kaffiinnflutningsins.

Vitnið kveðst ekki hafa átt þátt í gerð umboðslaunareikninga til KA, en kveðst hafa vitað um tilvist þeirra. Telur vitnið að framangreind reikningagerð hafi verið angi af áðurgerðu samkomulagi á milli KA og Fóðurvörudeildar SÍS.

Vitnið kveðst ekki vilja tjá sig um hvort það telji framangreinda reikningagerð samrýmast viðhorfum vitnisins þess efnis að um hafi verið að ræða kaup og endursölu kaffisins, þar sem vitninu sé ókunnur samningurinn, sem sé á bak við reikningagerðina.

Vitnið tekur fram að það tilboð sem fulltrúa KA var gefið hafi ekki falið í sér neina „princip"-viðurkenningu á eðli viðskiptanna og hafi þetta verið tekið fram við fulltrúa KA.

Vitnið segir að það hafi rætt um Avisosgreiðslurnar við ákærða Hjalta fljótlega eftir að það hóf störf sem aðstoðarframkvæmdastjóri í nóvember 1981. Vitnið hafði ekki rætt við ákærða Hjalta um þetta áður. Vitnið segir að ákærði Hjalti hafi virst vita um Avisosgreiðslurnar þegar þær bar fyrst á góma í viðræðum þeirra en þó ekki mikið.

Vitnið kveðst á þessum tíma hafa sótt upplýsingar sínar vegna kaffiinnflutningsins til annarra en ákærða Hjalta, þar sem hann átti ekki svör við öllu því, sem vitnið vildi vita. Virtust ákærði Arnór og vitnið Sigurður Gils

vita meira um þessi mál en ákærði Hjalti. Virtist ákærði Hjalti hafa í huga heildarstærð Avisosgreiðslnanna, en ekki í smærri atriðum hvernig Avisos myndaðist og tilganginn með kerfinu.

Vitnið vissi um tilvist samninga á milli NAF og IBC vegna kaffikaupa 1980 og 1981, en sá aldrei samningana og vissi ekki efni þeirra.

Vitnið Hjörtur Ármann Eiríksson framkvæmdastjóri, Hléskógum 10 í Reykjavík, kveðst hafa verið varaformaður í stjórn KA frá árinu 1975 og fram til síðasta aðalfundar.

Vitnið segir að örugglega oftar en einu sinni hafi verið rætt á stjórnarfundi KA um afslætti og umboðslaun vegna kaffiinnkaupaviðskiptanna við SÍS eftir að upp komst um þessi atriði. Ekki var þó alltaf bókað í fundargerðir um þessar umræður, að vitnið best man.

Vitninu finnst að vegna mjög mikillar vinnu og þeirra sérstöku aðstæðna sem þarna voru fyrir hendi væri eðlilegt að Innflutningsdeild SÍS fengi hluta af afsláttunum fyrir 1979 og 1980. Vitnið kveðst ekki geta svarað fyrir aðra um þetta og þorir ekki að fullyrða hvort það lét í ljós þessa afstöðu sína innan stjórnar KA.

Vitnið segir að með auknum tekjum Innflutningsdeildar hafi hún getað gefið kaupfélögunum meiri afslætti af viðskiptum þeirra við deildina og auk þess meiri þjónustu.

Vitnið kveðst hafa verið fulltrúi SÍS í stjórn KA, og á þessum tíma var vitnið framkvæmdastjóri lðnaðardeildar SÍS, sem hélt yfirleitt fundi sína í Reykjavík.

Vitnið kveðst ekki hafa verið í stjórn KEA, hvorki fyrr né síðar. Segir vitnið að enginn ágreiningur hafi orðið í stjórn KA á milli fulltrúa KEA í stjórninni og fulltrúa SÍS vegna afsláttarmálanna. Segir vitnið að það hafi engin spurning verið að stjórn KA hafi haft fullt ákvörðunarvald vegna afsláttarmálanna, þ. á m. að gera ekki tilkall til þeirra.

Vitnið Guðrún Þorvaldsdóttir skrifstofumaður, Stigahlíð 26 í Reykjavík, kveðst hafa starfað hjá SÍS á árunum 1979-1981 við að selja og reikningsfæra fóðurvörur í Innflutningsdeild SÍS, Fóðurvörudeild. Var ákærði Sigurður Árni yfirmaður deildarinnar.

Vitnið kveðst hafa annast símavörslu fyrir ákærða Sigurð Árna þegar hann þurfti að bregða sér frá. Segir vitnið að ákærði Sigurður Árni hafi alltaf sagt því hvert hann væri að fara, og vissi vitnið því að hann fór oftsinnis til fundar við ákærða Hjalta, stundum oft á dag. Stóðu fundirnir með ákærða Hjalta og Sigurði Árna oft lengi. Var nokkur spölur á milli skrifstofa þeirra.

Ekki vissi vitnið nákvæmlega hvað ákærðu ræddu, en segir að það hafi verið verkefni deildarinnar og það sem þeim við kom.

Vitnið segir að það hafi komið fram hjá ákærða Sigurði Árna í viðræðum við vitnið hverra erinda hann færi á fund ákærða Hjalta.

Vitnið kveðst einnig hafa gætt símans fyrir ákærða Arnór eftir að hann tók við störfum í deildinni. Hann fór einnig á fund ákærða Hjalta en oftar á fund Snorra Egilssonar.

Ákærða Erlendi var kynntur framburður ákærða Sigurðar Árna um tvo fundi með honum og ákærðu Erlendi og Hjalta, þar sem rætt hafi verið um hinar miklu greiðslur í formi Avisos. Ákærði minnist þess ekki að þeir þrír hafi setið fundi þar sem Avisos hafi verið ræddur, en man eftir fundi á árinu 1979 þegar rætt var um vaxandi tekjur af kaffiinnflutningi. Þessi fundur var þó aðallega haldinn um annað. Ákærði hefur yfirfarið dagbók sína frá 1980 og séð í henni að ákærði Sigurður Árni hafi átt fund með honum þrjá tiltekna daga á því ári. Voru þessir fundir vegna fyrirhugaðra breytinga á starfi ákærða Sigurðar Árna. Man ákærði að ákærði Hjalti var ekki á þessum fundum og að ekki var rætt um Avisosgreiðslur.

Ákærði hefur kynnt sér framburð annarra ákærðu og vitna við meðferð málsins og gerir ekki sérstakar athugasemdir við framburðinn. Þá hefur ákærði haft tækifæri til þess að yfirfara framlögð gögn málsins. Hann sér ekki ástæðu til að taka neitt sérstakt fram vegna framlagðra gagna.

Ákærði Hjalti gerir engar athugasemdir við framburð ákærða Erlends. Hann segir rangt í framburði ákærða Sigurðar Árna að hann hafi verið næsti yfirmaður hans allan tímann. Segir ákærði að Sigurður Gils og Snorri hafi verið aðstoðarframkvæmdastjórar allan tímann og tók hinn síðari við af hinum fyrri.

Ákærða var kynntur framburður ákærða Sigurðar Árna þess efnis að hann hefði jafnan haft samráð við ákærða um kaffiinnkaup og sagt honum frá Avisos eins og hann var á hverjum tíma samkvæmt skeytum sem bárust og voru líka afhent ákærða. Þá hafi ákærði jafnan verið með í ráðum þegar endanleg ákvörðun var tekin um hvaða tilboði bæri að taka. Ákærði segir að forstöðumenn hinna ýmsu deilda hafi verið mjög sjálfstæðir. Þó hafi eðlilega sum mál komið oftar inn á borð ákærða en önnur. Mál sem sjaldan komi inn á borð ákærða séu eða hafi verið málefni varðandi innkaup á timbri og kaffi svo og stáli. Segir ákærði að vörunúmer hafi verið yfir 30.000. Meðal þessara vörutegunda eru m.a. 1/3 hluti sykurs, sem landsmenn nota, og 40% af hveiti. Af þessu megi sjá, hversu vonlaust sé fyrir ákærða sem yfirmann deildarinnar að hafa yfirsýn yfir þessi fjölmörgu verkefni. Af þessari ástæðu voru og eru forstöðumenn deildanna eins sjálfstæðir og þeir eru og því sé rangt hjá ákærða Sigurði Árna að halda því fram, að hann hafi haft eins mikil samráð við ákærða um kaffiinnkaupin og hann vilji vera láta.

Ákærða var kynntur framburður ákærða Sigurðar Árna um það að ákærði hefði gefið honum fyrirmæli um að senda hærri vörureikningana í Landsbankann á Akureyri og að ákvörðunin um tvö sett af reikningum

hafi verið tekin í samráði við ákærða. Ákærði kveðst ekki kannast við að framangreindur framburður Sigurðar Árna sé réttur og vísar í því efni til fyrri framburðar sins um þetta efni.

Ákærða var kynntur framburður ákærða Sigurðar Árna um fyrirmæli þess efnis að geta ekki um Avisos við forráðamenn KA. Kannast hann ekki við að hafa gefið ákærða Sigurði Árna framangreind fyrirmæli.

Ákærða var kynntur framburður ákærða Sigurðar Árna varðandi sendingu skeytis með fyrirmælum um að leyna KA raunverulegu verði sendingar K 625/80. Fullyrðir ákærði, að sending framangreinds skeytis hafi ekki verið borin undir hann.

Ákærða var kynntur framburður ákærða Sigurðar Árna varðandi sendingar K 696 og 739/1979. Ákærði kannast ekki við að frágangur skjalanna hafi verið eftir ákvörðun sinni og sé því framburður Sigurðar Árna rangur í þessu efni.

Ákærða var sýnt ljósrit af skeyti vegna sendingar K 455, þar sem beðið var um að gefa út nýjan reikning lægri fjárhæðar og honum kynntur framburður ákærða Sigurðar Árna um umrætt skeyti. Ákærði minnist þess ekki að hafa séð umrætt skeyti né man hann eftir að hafa séð samskonar skeyti hjá Innflutningsdeildinni á árunum 1980 og 1981.

Ákærði minnist þess að hafa tvívegis verið á fundum með ákærðu Sigurði Árna og Erlendi þar sem kaffimál bar á góma. Ekki man ákærði hvað var rætt um þessi mál á fundunum sem stofnað var til af öðrum ástæðum.

Ákærði gerir þá athugasemd við framburð ákærða Gísla að hann vilji nefna viðskiptin samráðskaup en ekki umboðsviðskipti.

Ákærði kannast ekki við að ákærði Arnór hafi haft samráð við sig um öll meginatriði vegna kaffiviðskiptanna né kannast hann við að hafa tekið ákvörðun um að hækka verð kaffisendingar K 365/1981.

Ákærði kannast ekki við að ákærði Arnór hafi borið undir hann kaffitilboð. Af þessu tilefni vill ákærði taka fram, að Sigurður Gils hafi átt að fylla tómarúm, sem skapaðist við snögga brottför ákærða Sigurðar Árna úr deildinni. Ákærði kveðst gera ráð fyrir því að ákærði Arnór hafi borið kaffitilboðin undir vitnið Sigurð Gils eins og til var ætlast.

Ákærði hefur kynnt sér framburð allra þeirra vitna sem komið hafa fyrir dóminn. Ákærði kveðst engar sérstakar athugasemdir gera við framburð vitnanna og kveðst hann vísa í eigin framburð um það sem kann að bera á milli í framburði vitnanna og framburði hans. Ákærði kveðst hafa haft tækifæri til að kynna sér öll framlögð gögn málsins og gerir hann engar sérstakar athugasemdir við þau.

Ákærði var spurður að því hvort honum væri kunnugt um, að ákærði Sigurður Árni hefði ráðgast við vitnið Sigurð Gils um kaffiviðskipti í annan tíma en þegar ákærði Sigurður Árni var að setja Sigurð Gils inn í störf

sín við brottför úr deildinni. Ákærði telur að svo hafi verið og svo hafi átt að vera, enda hafi þetta verið ástæðan til þess að Sigurður Gils var settur til þess að setja ákærða Arnór inn í störf í deildinni.

Ákærði kveðst ekki gera sér grein fyrir hvenær hann hafi fengið vitneskju um þau margvíslegu kjör, sem Brasilíumenn buðu viðskiptaaðilum sínum og hann hefur áður lýst.

Ákærði gerir sér ekki grein fyrir svari við því hvenær hann hafi fengið vitneskju um skýringar á hinu svonefnda tvöfalda faktúrukerfi sem fram kemur í framburði hans.

Ákærði telur, að hann hafi átt að vita nokkuð snemma um hinar auknu tekjur af kaffiinnflutningnum, sem mál þetta fjallar um, en um óverulegar upphæðir hafi verið að ræða í fyrstu. Gerði ákærði sér fljótlega grein fyrir því að tekjuaukningin stafaði af bótum frá Brasilíu.

Ákærði segir að það hafi verið undantekning, þegar SÍS kom á samningi sem umboðsmaður milli erlends seljanda og innlends kaupanda, að SÍS greiddi erlenda seljandanum og lánaði síðan innlenda kaupandanum kaupverðið. Reyndar þekkir ákærði engin dæmi um þetta.

Ákærði Sigurður Árni segir í tilefni af framburði ákærða Erlends að hann hafi haft samráð við ákærða Erlend um starfsemi skrifstofunnar í London eftir að ákærði kom þangað og þá m.a. um kaffiviðskiptin. Ekki getur ákærði sérstaklega tilgreint hvað þeim fór á milli um kaffiviðskipti, en bendir á að á fundi 1979, sem áður hefur verið minnst á, hafi þeir rætt um tekjur af kaffiinnflutningi og þá hljóti Avisos að hafa borið á góma. Annað óskar ákærði ekki eftir að taka fram í tilefni af framburði ákærða Erlends.

Ákærði kveðst mótmæla framburði ákærða Hjalta í einu og öllu að því er snertir það sem ákærði Hjalti segir rangt í framburði ákærða, en ákærði heldur fast við allt í fyrri framburði um samskipti sín við ákærða Hjalta.

Ákærði ítrekar að hann hafi alltaf haft samráð við ákærða Hjalta sem yfirmann sinn um kaffiinnkaup, en sneri sér ekki til Sigurðar Gils. Kveðst ákærði vísa um ástæðuna fyrir samráðinu við ákærða Hjalta til fyrri framburðar um það efni. Segist ákærði hafa haft því meiri samráð við ákærða Hjalta sem um umfangsmeiri kaup var að ræða að vermæti. Þó hafi verið undantekningar á þessu í sambandi við innflutning á fóðurvörum. Segir ákærði að ákærði Hjalti hafi vitað um tekjurnar af Avisos. Ákærði ítrekar að það hafi verið stefnan varðandi viðskiptin við KA að hún fengi ekki að vita um afslættina, og var þetta ákvörðun ákærða Hjalta.

Ákærði vill upplýsa að það hafi verið almenn stefna SÍS að viðskiptavinir þess fengju ekki upplýsingar um verðmyndun þeirrar vöru sem þeir voru að kaupa. Segir vitnið þetta í samræmi við viðskiptavenjur annarra aðila bæði hérlendis og erlendis. Segir ákærði að þetta sama viðhorf gildi einnig

um afslætti sem veittir séu í viðskiptum. Ákærði segir að hann telji að almennt gildi framangreint í öllum tegundum viðskipta, heildsölu, smásölu og umboðssölu.

Ákærði kveðst engar athugasemdir gera við framburð ákærðu Gísla og Arnórs né vitnanna nema vitnisins Geirs Geirssonar.

Ákærði segir að það sé rangt hjá vitninu Geir, að það hafi ekki farið gagngert til London að beiðni vitnisins Vals í framhaldi af aðalfundi SÍS 1981. Segir ákærði að vitnið Geir hafi komið til London fyrirvaralaust 9. september 1981 og upplýst að það kæmi að beiðni Vals til að kynna sér gögn varðandi kaffiinnflutning. Ákærði bað vitnið Geir um frest til þess að fá tækifæri til að ræða við ákærða Erlend vegna fyrirhugaðrar könnunar vitnisins Geirs á þessu máli. Ákærði hafði síðan samband við ákærða Erlend í síma. Hann bað ákærða að bera Geir þau boð að hann skyldi skoða gögn varðandi kaffiinnflutning í Reykjavík. Varð þetta til þess, að vitnið Geir framkvæmdi enga skoðun í London í þetta skipti. Ákærði segir að framangreint dæmi sýni að hann hafi haft samráð við ákærða Erlend vegna kaffiinnflutningsins.

Ákærði man ekki hvort jöfnunargjald og verðfallsbætur hafi komið til umræðu á kaffifundinum á Akureyri 1979.

Ákærði man ekki eftir því að hann bæði sérstaklega um vörureikninga með og án frádráttar jöfnunargjalds og verðfallsbóta frá NAF eða seljendunum í Brasilíu.

Ákærði kveðst hafa kynnt sér öll framlögð gögn málsins og hefur engar sérstakar athugasemdir fram að færa við þau.

Ákærði segir að við lestur skýrslu Pouls Mariusar Pedersens hafi rifjast upp fyrir honum að ekki sé ólíklegt að hugmyndin um tvöfaldar faktúrur hafi komið frá IBC í gegnum NAF.

Ákærði Gísli segir í tilefni af framburði vitnisins Geirs Geirssonar að tvöföldu faktúrurnar hafi ekki verið meðal bókhaldsfylgiskjala ársins 1980 sem vitnið var að endurskoða, þar sem hann hafi ekki litið á vörureikninginn með Avisosfrádrættinum sem bókhaldsgagn og hafi það ekki verið fært sem slíkt, heldur lagt í „file" viðkomandi kaffisölufyrirtækis í Brasilíu sem reikningsskilagrein.

Ákærði kannast ekki við að vitnið Geir Magnússon hafi ítrekað mótmælt við sig að Lundúnaskrifstofan tæki vexti í sambandi við kaffiinnflutning af hærri fjárhæð heldur en hún tók að láni vegna hans. Segir ákærði að vitnið Geir hafi aldrei mótmælt vaxtatöku þessari, svo að hann muni. Vill ákærði taka fram að þar sem vitnið Geir stóð að því að kalla heim peningana frá London og vissi að yfirdráttarvextir voru greiddir vegna þess, hafi vitnið verið síðasti maðurinn sem átti að finna að þessari vaxtatöku.

Ákærði hefur haft tækifæri til að kynna sér öll framlögð gögn málsins.

Hann kveðst ekki gera sérstakar athugasemdir við þau, en tekur fram að hann hafi ekki verið í aðstöðu til að staðreyna hinar ýmsu tölur.

Ákærði Arnór kveðst mótmæla því í framburði ákærða Hjalta að hann hafi ekki haft samráð við hann um kaffikaup og heldur fast við fyrri framburð sinn í því efni. Ákærði bætir því við að ákærði Hjalti hafi stundum beðið ákærða um sérstakar upplýsingar í sambandi við kaffiinnkaupin, magn, verð, gæði o.fl., og fékk hann þessar upplýsingar ýmist munnlega eða skriflega. Ákærði ítrekar enn vegna framburðar ákærða Hjalta að hann hafi afhent honum samning NAF við IBC vegna ársins 1981. Ákærði vill koma því á framfæri í sambandi við vitneskju ákærða Hjalta um kaffiviðskipti að hann hafi þegar ákærði byrjaði í Innflutningsdeildinni, þ.e. deildarstjóri í Fóðurvörudeild, sagt honum að hann mætti ekki kaupa kaffi af tilteknum seljanda í Brasilíu vegna slæmrar reynslu af fyrri viðskiptum við hann.

Ákærði gerir engar athugasemdir við framburð ákærðu Sigurðar Árna og Erlends.

Ákærði segir í tilefni af framburði vitnisins Snorra að það sé rangt hjá því að það hafi ekki haft neina vitneskju um kaffikaupin. Til viðbótar þeim samskiptum sem þeir áttu saman þá fékk Snorri í hendur samrit af öllum kaupsamningum við NAF á árinu 1981.

Ákærði kveðst vefengja framburð vitnisins Snorra varðandi greiðslu á jöfnunargjaldi til KA, þ.e. tilboði um slíkt, og vísar í því efni í framburð vitnisins Sigurðar Gils um það hvernig staðið hafi verið að ákvörðun um greiðslu jöfnunargjalds til KA í upphafi ársins 1981.

Ákærði vill ítreka að hann sjálfur hafi hvergi komið nærri ákvörðunum um greiðslur til KA á framangreindu gjaldi, né tekið þátt í fundum eða viðræðum sem leiddu til ákvörðunar um framangreinda greiðslu.

Afstaða ákærðu til umfangs viðskiptanna eins og þeim er tölulega lýst í ákærunni:

Ákærði Erlendur kveðst ekki hafa kynnt sér gögn málsins nægjanlega til að svara því hvort af hans hálfu sé nokkur tölulegur ágreiningur um umfang viðskiptanna eins og þeim er lýst í ákærunni í erlendri mynt eða að þau hafi farið fram á þann veg sem þar er lýst.

Ákærði Hjalti kveðst ekki hafa yfirfarið ákæruna tölulega og telur að hún hljóti að vera rétt að því leyti.

Ákærði Sigurður Árni hefur ekki kynnt sér nægjanlega umfang viðskiptanna eins og þeim er lýst tölulega í ákærunni og getur því hvorki játað né neitað að tölur séu réttar. Hann kveðst ekki vefengja að því sé rétt lýst í ákærunni hvernig viðskiptin fóru fram.

Ákærði Gísli kveðst ekki vefengja að tölulega sé umfang viðskiptanna rétt sett upp í ákærunni, en vill ekkert segja um lýsingu viðskiptanna eins og hún er í ákæru.

Ákærði Arnór gerir ekki athugasemdir við gögn málsins.

Dómkröfur verjenda.

Af hálfu ákærða Arnórs hefur verið gerð sú krafa, að ákærunni verði vísað frá dómi að því er skjólstæðing hans varðar. Til vara gerir verjandinn kröfu um sýknu og er það krafa allra hinna verjendanna.

Niðurstaða um frávísunarkröfu.

Dómurinn lítur svo á að ekki hafi verið sýnt fram á neitt það í málinu, sem eigi að ráða því, að ákærunni verði vísað frá dóminum að því er snertir ákærða Arnór. Er því synjað um að vísa ákærunni frá að því er hann varðar.

Niðurstöður um sök.

A. Fjársvik.

SÍS annaðist á árunum 1979-1981 innflutning á hrákaffi fyrir KA og hafði bæði gert það árum saman áður og eins síðan. Fóru viðskiptin fram á þann veg að KA pantaði hrákaffi hjá innflutningsdeild SÍS — fóðurvörudeild — sem hafði samband við skrifstofu NAF í Kaupmannahöfn vegna samninga NAF við IBC í nafni samvinnufélaganna á Norðurlöndum. Skrifstofa NAF leitaði síðan tilboða í hrákaffikaup frá útflytjendum í Brasilíu. Tilboð um sölu á hrákaffi komu síðan til KA fyrir milligöngu fóðurvörudeildar, og var það KA sem tók á grundvelli upplýsinga frá fóðurvörudeild endanlega afstöðu til þeirra verðtilboða, sem bárust hverju sinni.

SÍS útvegaði síðan fjármagn til þess að greiða kaffisendingarnar. Fór sú fyrirgreiðsla nær eingöngu fram fyrir milligöngu skrifstofu SÍS í London sem á þessum árum heyrði skv. stjórnskipulagi SÍS undir ákærða Erlend, en forstöðumenn hennar voru tveir á því tímabili, sem málið nær yfir, fyrst ákærði Gísli og síðan ákærði Sigurður Árni.

Á árinu 1979 varð offramboð á hrákaffi, og tóku þá að falla til afslættir. Í fyrstu lét SÍS þessa afslætti, sem ekki voru sérlega háir, falla til KA, og báru vörureikningarnir með sér um hve háan afslátt væri að ræða hverju sinni til frádráttar verði hverrar kaffisendingar.

Eftir að afslættirnir fóru að hækka eða seint á árinu 1979 bárust ákærða Gísla boð frá ákærða Sigurði Árna að honum myndu framvegis berast tveir vörureikningar vegna hverrar sendingar og skyldi hann taka lán í banka í London fyrir lægri fjárhæðinni en senda hærri reikninginn í útibú Landsbankans á Akureyri til innheimtu hjá KA. Í framkvæmd rann mismunurinn til SÍS í Reykjavík. Þetta gerði ákærði Gísli og eftir burtför hans frá London ákærði Sigurður Árni. KA voru ennfremur reiknaðir vextir í samræmi við hærri reikningana, enda þótt fjármögnunin í London væri í sam-

ræmi við fjárhæð lægri reikninganna sem raunverulega þurfti að greiða hrákaffisölum hverju sinni. Þá voru umboðslaun SÍS reiknuð af hærri fjárhæðinni og greiddi KA þau.

Leitt hefur verið glögglega í ljós hvernig hrákaffiviðskiptin fóru fram á milli SÍS og KA og er enginn ágreiningur um það efni. Hins vegar þarf að meta eðli viðskiptanna.

Fram er komið að KA greiddi SÍS umboðslaun vegna hrákaffiviðskiptanna. Telst SÍS því hafa borið að gegna umboðsskyldum gagnvart KA. Eðli viðskiptanna breyttist ekki þó að SÍS fjármagnaði hrákaffikaupin, enda gat 3ji aðili annast það að óbreyttu sambandi SÍS og KA. Þá þáði SÍS sérstaka þóknun fyrir þessa þjónustu, og var þessi þjónusta SÍS ekki þess eðlis að nokkru breytti um réttarstöðu aðila.

KA greiddi hrákaffið eftir reikningi frá seljendunum í Brasilíu og víðar, en ekki eftir reikningi frá SÍS. KA sá um innflutninginn að öllu leyti, og máttu stjórnendur fyrirtækisins vera í góðri trú að SÍS gætti hagsmuna KA varðandi hrákaffikaupin. Sú staðreynd að SÍS er nefnt kaupandi á mörgum hinum erlendu vörureikningum breytir ekki samkomulagi SÍS og KA um stöðu fyrirtækjanna í málinu, enda bendir allt til þess að tilviljun hafi ráðið hvort fyrirtækið hinir erlendu seljendur kaffisins hafi talið kaupanda.

Tengsl fyrirtækjanna leystu SÍS ekki undan þeirri skyldu að uppfylla umboðssamninga þeirra á milli, enda hefur SÍS með stofnun hlutafélags um leið undirgengist ákvæði laga og reglugerða um viðskipti tveggja lögaðila.

Það er því mat dómsins að sannað sé að um hafi verið að ræða umboðsviðskipti sem SÍS hafi innt af hendi fyrir KA. Fyrir þetta reiknaði SÍS sér umboðslaun. Ekki voru hrákaffikaupin færð í bækur SÍS sem innkaup og síðan sem bein sala til KA.

Þegar allt framangreint er virt er það mat dómsins að KA hafi borið allur afslátturinn. Þá þykir notkun tveggja vörureikninga og sú leynd sem varð að hvíla yfir viðskiptunum sýna að þeim sem stóðu að þessum gerðum hafi verið ljóst að SÍS ætti ekki óskorað tilkall til afsláttarins. Er því með hliðsjón af öllu þessu sannað að sú háttsemi sem lýst er í I. kafla A ákæruliðunnar séu fjársvik og brot á 248. gr. almennra hegningarlaga, þó með eftirgreindum athugasemdum:

Í ljós hefur komið að verðafslættir og verðfallsbætur, sem samkvæmt ákærunni eru talin nema samtals $ 4.605.129,88, eru samkvæmt réttri samlagningu $ 4.651.068,98.

Í gögnum málsins er ekki að finna nægilega greinargóð fylgiskjöl vegna afslátta í sendingum merktum K 171 '80 að fjárhæð $ 83.661,60, K 172 '80 að fjárhæð $ 12.549,24, K 358 '80 að fjárhæð $ 96.888,00 og K 401 '80 að fjárhæð $ 58.832,40 eða samtals $ 251.931,24. Þykir því bera að

lækka heildarfjárhæð fjársvika um þessa fjárhæð og draga hana frá réttri samlagningartölu hér að framan.

Þá eru vantaldir afslættir í eftirgreindum sendingum: K 455 '80 um $ 7,00, K 540 um $ 30,30, K 239 '81 um $ 30,00 og K 240 '81 um $ 30,00 eða samtals $ 97,30. Við mat á heildarfjárhæð fjársvikanna verður þó miðað við þær tölur í þessum tilvikum sem í ákæru standa. Telst heildarfjárhæð fjársvika því $ 4.399.137,74. Inni í þeirri tölu er upphækkun verðs vegna kaffis sem keypt var eftir öðrum leiðum en aðrar sendingar, enda þótt mismunurinn á þeim tveim reikningum sem gerðir voru vegna þeirra sendinga heiti ekki Avisos eða verðfallsbætur. Er hér um að ræða sendingar merktar K 625 '80 og K 365 '81. Voru þær pantaðar, þar sem yfirvofandi var, að kaffi frá Brasilíu kæmi ekki nægjanlega snemma til landsins. Í þeim tilfellum voru seljendur kaffisins beðnir samkvæmt gögnum málsins að hækka upp verð þeirra reikninga sem sendir yrðu KA til innheimtu.

Ofteknir vextir eru samkvæmt niðurstöðu ákærunnar taldir $ 217.816,20, en samkvæmt samlagningu reyndust þeir vera $ 206.149,55. Þá er sending K 358 '80 talin hafa leitt til oftekinna vaxta í innheimtu, þótt svo hafi ekki verið, en sending K 455 '80 er talin ranglega án vaxtamismunar um sömu fjárhæð. Er hér um augljósa villu að ræða, og þykir samkvæmt 3. mgr. 118. gr. laga nr. 74, 1974 mega leiðrétta þetta. Verða því ofteknir vextir taldir nema $ 206.149,55.

B. Skjalafals og gjaldeyrislagabrot.

Þessi kafli ákærunnar fjallar um skjalafals, en samkvæmt honum er útgáfa tveggja mismunandi reikninga fyrir sömu hrákaffikaupum talin fölsun, svo og notkun þeirra í blekkingarskyni í viðskiptum við forsvarsmenn KA og gjaldeyrisyfirvöld hér á landi.

Ljóst er að báðir reikningarnir eru gefnir út hverju sinni af sama aðila, og er efni þeirra ekki breytt síðar. Verður af þessari ástæðu að hafna því að um skjalafals sé að ræða. Ber því að sýkna af skjalafalsi og þar með af broti á 1. mgr. 155. gr. almennra hegningarlaga og hlutdeild í því, sbr. sömu lagagrein, sbr. 22. gr. sömu laga.

Að því er snertir varakröfu ákæruvaldsins, að notkun reikninganna eins og henni er lýst í þessum kafla ákærunnar sé brot á 158. gr. almennra hegningarlaga, er á það að líta að samkvæmt umræddri lagagrein þarf maður að tilgreina eitthvað ranglega í blekkingarskyni svo að um refsiverða háttsemi sé að ræða, en ekki er hægt að fallast á að ranglega séu tilgreindar upplýsingar á reikningunum. Reikningar vegna hrákaffisendinganna nr. K 625 '80 og K 365 '81 voru hins vegar hækkaðir sannanlega að beiðni SÍS, að mati dómsins í blekkingarskyni við KA. Notkun hærri reikninganna vegna þessara tveggja sendinga telst vera brot á 158. gr. almennra hegn-

ingarlaga, en að öðru leyti þykir ekki vera um brot á 158. gr. að ræða samkvæmt þessum kafla ákærunnar og ber að sýkna af broti á þeirri lagagrein með framangreindum tveim undantekningum.

Þá þykir notkun hærri reikninganna hafa leitt til þess að fyrir gjaldeyrisyfirvöld voru lagðir fram af hálfu KA rangir reikningar vegna gjaldeyrisþarfa til kaupanna. Eru þessar röngu upplýsingar við gjaldeyrisyfirvöld brot á 17. gr. laga nr. 63, 1979, sbr. 39. gr. reglugerðar nr. 519, 1979 um sama efni. Hins vegar verður að telja að hin ranga skýrslugjöf ein sér hefði ekki leitt til þyngri refsingar en sekta. Er því sök fyrnd samkvæmt 1. tl. 81. gr. almennra hegningarlaga og var þegar á árinu 1983.

Refsiábyrgð ákærðu.

Ákærði Erlendur.

Ákærði Erlendur var forstjóri SÍS á umræddu tímabili, en fyrirtækið er eitt stærsta fyrirtæki landsins með fjölbreytta starfsemi sem skiptist í margar deildir, m.a. innflutningsdeild með umfangsmiklum innflutningi. Eru fyrir hverri deild deildarstjórar sem sjá um daglegan rekstur, og má af þessu ályktа að einstök atriði í daglegum rekstri hafi ekki verið borin undir forstjóra.

Þrátt fyrir framangreint þykir sú fullyrðing ákærða Erlends afar ósennileg að hann hafi ekki vitað hvernig staðið var að hrákaffiinnflutningnum, tveim settum reikninga og miklum afslætti sem gefinn var vegna viðskiptanna og leynt fyrir kaffibrennslunni. Var hér um að ræða óvanalega aðferð og afsláttur inn auk þess óvenju mikill. Þá var hér um mikil innkaup að ræða þótt ekki hafi verið um stærsta innflutningsflokkinn að ræða hjá fyrirtækinu. Verður að telja að aðferðin við að halda afslættinum leyndum hafi verið með þeim hætti að hún hafi komið frá æðra settum aðilum í fyrirtækinu en þeim, sem stóðu að framkvæmdinni, en yfirmaður þeirra allra, nema ákærða Gísla, var ákærði Hjalti og ákærði yfirmaður hans. Enginn annarra ákærðu né vitni hafa hins vegar borið um það svo óyggjandi sé að um bein eða óbein afskipti hafi verið að ræða af hálfu ákærða við framkvæmdina eins og hún fór fram og lýst er í ákærunni sem refsiverðri. Verður því ekki á slíku byggt um vitneskju ákærða um afslættina né fyrirmæli frá honum um framkvæmdina. Hins vegar hefur ákærði viðurkennt að hafa á árinu 1981 átt hlut að því að greiða Dráttarvélum hf. ₺20.000.000 g.kr. af hagnaði Lundúnaskrifstofunnar. Hann kveðst hins vegar ekki hafa hugað að því sérstaklega hvernig hagnaðurinn hafi verið til kominn. Þessi fullyrðing ákærða, sem ekki er hægt að sýna fram á að sé röng, getur þó ekki talist trúverðug þegar á það er litið um hversu mikla fjárhæð var að ræða. Þá þykja viðbrögð ákærða í maí 1981 fyrir aðalfund SÍS, þegar upplýst var um afsláttinn og meðferð hans, ekki til þess fallin

að styrkja framburð hans að öðru leyti. Loks var ákærði í stjórn NAF á umræddu tímabili og sat fundi, m.a. í Brasilíu, þar sem rætt var um kaffimál og afslætti.

Þegar allt er virt sem nú var rakið þykir þrátt fyrir það gegn neitun ákærða ekki alveg nægjanlegum stoðum skotið undir lögfulla sönnun fyrir sök ákærða. Verður ákærði að njóta þessa vafa og ber því að sýkna ákærða af því sem honum er gefið að sök í ákærunni og refsivert er talið.

Ákærði Hjalti.

Bæði ákærði Sigurður Árni og Arnór hafa borið, svo og vitnin Sigurður Gils og Snorri, að ákærði Hjalti hafi fylgst með og tekið ákvarðanir vegna hrákaffikaupanna og framkvæmd þeirra, þ. á m. notkun vörureikninganna, á þann veg sem í ákærunni greinir. Vegna stöðu sinnar sem æðsti yfirmaður innflutningsdeildar og framburðar áðurgreindra aðila um vitneskju ákærða um viðskiptin við kaffibrennsluna og framkvæmd þeirra telur dómurinn sannað, þrátt fyrir neitun ákærða Hjalta, að það hafi verið hann sem átti hlut að því að leggja á ráðin um það hvernig að viðskiptunum skyldi staðið. Varðar þetta notkun tvennskonar vörureikninga, launung á hinum mikla afslætti og óhóflegar vaxtatökur. Þessi háttsemi leiddi til þess að SÍS náði undir sig afsláttunum og vöxtunum og að gjaldeyrisyfirvöldum voru sendir vörureikningar vegna gjaldeyriskaupa vegna hverrar sendingar sem voru hærri en raunverulegri gjaldeyrisþörf nam. Þá telst ákærði ábyrgur samkvæmt framansögðu fyrir þeim blekkingum, sem beitt var vegna sendinga K 625/80 og K 365/81. Hefur ákærði með þessu brotið gegn 248. gr. og 158. gr. almennra hegningarlaga og 17. gr. laga nr. 63, 1979, sbr. 39. gr. reglugerðar nr. 519, 1979.

Ákærði Sigurður Árni.

Með játningu ákærða Sigurðar Árna, sem er í samræmi við annað sem fram er komið í málinu, er sannað að hann hafi átt hlutdeild í framangreindum fjársvika-, skjalafals- og gjaldeyrisbrotum. Skiptir eigi máli í því sambandi sá framburður ákærða að hann hafi talið að SÍS bæri afsláttur-inn. Hér var um svo óvanalega viðskiptahætti að ræða að ákærða mátti ekki dyljast að hér hlaut að vera um að ræða refsiverða háttsemi. Sök ákærða að því er snertir sendingar K 625/80 og K 365/81 nær þó eingöngu til hinnar fyrri. Varða brot ákærða við sömu lagagreinar og brot ákærða Hjalta, allt sbr. 1. mgr. 22. gr. almennra hegningarlaga.

Ákærði Gísli.

Ákærði Gísli fékk senda til London tvo vörureikninga vegna hverrar kaffisendingar og hafði fyrirmæli um það frá ákærða Sigurði Árna að inn-

heimta ætti eftir hinum hærri hjá KA. Við samanburð á reikningunum gat ákærða ekki dulist að hér var ekki um eðlileg viðskipti að ræða. Samt sá ákærði ekki ástæðu til þess að ræða þetta við yfirmann sinn ákærða Erlend né ákærða Hjalta sem yfirmann innflutningsdeildar, heldur stóð ákærði að sendingu reikninganna samkvæmt áðurgreindum fyrirmælum. Þá reiknaði ákærði KA vexti í samræmi við hærri reikningana en ekki hina lægri. Er ekki ljóst hvaðan þau fyrirmæli komu, en telja verður að þessi framkvæmd hafi verið óhjákvæmileg vegna hinnar fyrri. Þá leiddu þessar gerðir ákærða til þess að skýrslur urðu rangar hverju sinni um raunverulega gjaldeyrisþörf vegna hverrar hrákaffisendingar. Samkvæmt framansögðu verður að telja ákærða Gísla sekan um hlutdeild í fjársvikum og gjaldeyrisbrotum á árunum 1979-1980, en sýkna ber hann af broti á 158. gr. almennra hegningarlaga þar sem hann hafði engin afskipti af sendingu K 625/80. Varðar brot ákærða Gísla við 248. gr. almennra hegningarlaga og 17. gr. laga nr. 63, 1979, sbr. 39. gr. reglugerðar nr. 519, 1979, allt sbr. 1. mgr. 22. gr. almennra hegningarlaga.

Ákærði Arnór.

Ákærði Arnór tók við starfi ákærða Sigurðar Árna í ársbyrjun 1981. Var þá búið að nota tvö sett af vörureikningum allt frá árinu 1979 og viðhalda leynd gagnvart KA allan þann tíma. Ákærði stóð því að þessu leyti frammi fyrir gerðum hlut. Hann stóð þó að því að viðhalda þessu áfram. Eftir að ákærði Arnór tók við starfi deildarstjóra í fóðurvörudeild var þó farið að greiða hluta af afslættinum til KA. Mátti þá forráðamönnum KA vera ljóst að til voru að falla afslættir. Aðgerðaleysi þeirra í því að fá upplýst hversu mikill þessi afsláttur væri og hefði verið breytir ekki því að leyndin um raunverulegar fjárhæðir afsláttarins var enn fyrir hendi þar til síðar. Þá hafði ákærði afskipti af reikningagerðinni vegna sendingar K 365/81. Ennfremur var á árinu 1981 haldið áfram að senda gjaldeyrisyfirvöldum skýrslur á grundvelli hærri reikninganna. Samkvæmt framansögðu verður ákærði Arnór sakfelldur fyrir hlutdeild í fjársvika-, skjalafals- og gjaldeyrisbrotum á árinu 1981. Varðar þessi háttsemi hans við 248. gr. og 158. gr. almennra hegningarlaga og 17. gr. laga nr. 63, 1979, sbr. 39. gr. reglugerðar nr. 519, 1979, sbr. 1. mgr. 22. gr. almennra hegningarlaga.

Sakaferill ákærðu.

Samkvæmt sakavottorðum ákærðu hefur enginn þeirra áður sætt refsingum, sem skipta máli í sambandi við úrlausn þessa máls.

Refsingar.

Við ákvörðun refsinga ákærðu verður höfð hliðsjón af því til þyngingar

að ákærðu stóðu saman að ólögmætri háttsemi sem leiddi til fjársvika, sem skiptu háum fjárhæðum, og að þau voru kerfisbundin og stóðu yfir í rúm tvö ár. Þá hefðu þessi svik ekki tekist nema með samvinnu fleiri aðila en eins. Þá er það refsingu ákærða Hjalta til þyngingar að telja verður sannað að vegna stöðu sinnar hafi hann átt upptökin að þeirri háttsemi, sem leiddi til fjársvikanna og gjaldeyrislagabrotanna og í tveim tilvikum til brota á 158. gr. almennra hegningarlaga. Þá er það einnig refsingu ákærða Sigurðar til þyngingar að hann stóð að brotastarfseminni allan tímann sem hún stóð yfir.

Það verður talið ákærðu öllum til mildunar að enginn þeirra hafði sjálfur neinn persónulegan ávinning af brotunum svo að kunnugt sé. Þá verður það talið ákærðu Sigurði Árna, Gísla og Arnóri til mildunar að þeir voru undirmenn og tóku við fyrirskipunum frá æðra settum aðila í fyrirtækinu. Áttu þeir stöðu sinnar vegna í fyrirtækinu erfitt um vik að standa á móti framkvæmdinni eins og hún varð, svo og má segja að ákærði Arnór hafi staðið frammi fyrir hlut sem viðgengist hafði um langan tíma. Loks er það öllum ákærðu til mildunar að enginn þeirra hefur áður gerst brotlegur við hegningarlög svo að kunnugt sé.

Vegna fyrningar sakar verður ákærðu ekki refsað fyrir brot á lögum nr. 63, 1979 og reglugerð nr. 519/1979.

Refsing ákærða Hjalta þykir hæfilega ákveðin fangelsi 12 mánuði, ákærða Sigurðar Árna fangelsi 7 mánuði, ákærða Gísla fangelsi 3 mánuði og ákærða Arnórs fangelsi 2 mánuði.

Með hliðsjón af því sem rakið var hér að framan til mildunar refsingum ákærðu, þykir mega ákveða að fresta skuli fullnustu refsinga ákærðu Sigurðar Árna, Gísla og Arnórs og 9 mánaða af refsingu ákærða Hjalta, og skulu þær niður falla að 2 árum liðnum frá uppkvaðningu dómsins að telja, haldi ákærðu hver um sig almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga, sbr. 4. gr. laga nr. 22, 1955.

Sakarkostnaður.

Loks ber að dæma um sakarkostnað samkvæmt 140. gr. og 142. gr. laga nr. 74, 1974 um meðferð opinberra mála.

Málsvarnarlaun skipaðs verjanda ákærða Erlends, Jóns Finnssonar hæstaréttarlögmanns, 200.000 krónur, greiðist úr ríkissjóði.

Ákærði Hjalti, Sigurður Árni, Gísli og Arnór skulu hver um sig greiða skipuðum verjendum sínum, hæstaréttarlögmönnunum Guðmundi Ingva Sigurðssyni, Eiríki Tómassyni, Erni Clausen og Ragnari Aðalsteinssyni, 200.000 krónur í málsvarnarlaun.

Annan sakarkostnað greiði ríkissjóður að 1/5 hluta, en ákærðu aðrir en ákærði Erlendur óskipt að 4/5 hlutum, þar með talin saksóknarlaun, 200.000 krónur, er renni í ríkissjóð.

Dómsorð:

Ákærði Erlendur Einarsson er sýknaður af kröfum ákæruvaldsins í máli þessu.

Ákærði Hjalti Pálsson sæti fangelsi í 12 mánuði, ákærði Sigurður Árni Sigurðsson sæti fangelsi í 7 mánuði, ákærði Gísli Theodórsson sæti fangelsi í 3 mánuði og ákærði Arnór Valgeirsson sæti fangelsi í 2 mánuði.

Fresta skal fullnustu refsinga ákærðu Sigurðar Árna, Gísla og Arnórs og 9 mánaða af refsingu ákærða Hjalta. Skulu þær niður falla að 2 árum liðnum frá uppkvaðningu dómsins að telja, haldi ákærðu hver um sig almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga.

Málsvarnarlaun skipaðs verjanda ákærða Erlends, Jóns Finnssonar hæstaréttarlögmanns, 200.000 krónur, greiðist úr ríkissjóði.

Ákærðu Hjalti, Sigurður Árni, Gísli og Arnór greiði hver um sig skipuðum verjendum sínum, hæstaréttarlögmönnunum Guðmundi Ingva Sigurðssyni, Eiríki Tómassyni, Erni Clausen og Ragnari Aðalsteinssyni, 200.000 krónur í málsvarnarlaun.

Annan sakarkostnað greiði ákærðu aðrir en ákærði Erlendur óskipt að 4/5 hlutum, en ríkissjóður að 1/5 hluta, þar með talin saksóknarlaun, 200.000 krónur, sem renni í ríkissjóð.